

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI MİZAH BASINININ BİR TEMSİLCİSİ: LATİFE GAZETESİ
(1874-1875)

Ersin Gözde ACER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2019

©2019- Ersin Gözde ACER

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI MİZAH BASINININ BİR TEMSİLCİSİ: LATİFE GAZETESİ
(1874-1875)

A REPRESENTATIVE OF THE OTTOMAN PRESS HUMOR: LATİFE
NEWSPAPER (1874-1875)

Hazırlayan
Ersin Gözde ACER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr.   r. Üyesi Cihat TANIŞ

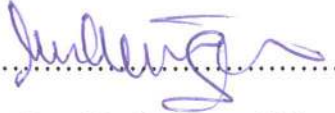
KIRŞEHİR-2019

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Ersin Gözde ACER tarafından hazırlanan “*Osmanlı Mizah Basınının Bir Temsilcisi: Latife Gazetesi (1874-1875)*” adlı tez çalışması 13.09.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Cihat TANIŞ

Üye..........(İmza)

Doç. Dr. Mehmet GEL

Üye..........(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin KALEMLİ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2019

(İmza)

Doç. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2019

Ersin Gözde ACER

İmza

ÖZET

OSMANLI MİZAH BASINININ BİR TEMSİLCİSİ: LATİFE GAZETESİ (1874-1875)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Ersin Gözde ACER

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Cihat TANIŞ

2019-(XIX+108)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih AnaBilim Dalı

Jüri

Dr. Öğr. Üyesi Cihat TANIŞ

Doç. Dr. Mehmet GEL

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin KALEMLİ

Basın, tarih araştırmaları için her zaman önemli bir çalışma alanı olmuştur. Çünkü yaşam içerisinde meydana gelen birçok önemli olayı basın kayıt altına almaktadır. Bir toplum hakkında herhangi bir bilgiye ulaşabilmek için dönemin basın yayın organlarını incelemek tarih araştırmaları için çok önemli bir kaynağı teşkil etmektedir.

Mizah basınının da tarih araştırmaları için ayrı bir önemi vardır. Çünkü mizah basınının en önemli özelliği görselliğe ve hicve yer vermeleridir. Görsel unsurların ve hicvin insanları etkileme oranı çok yüksektir. Bu yüzden mizah yayın organlarının etkisi ve bu etkiye karşı doğan tepkiler çok daha fazla olmuştur.

Latife Gazetesi Zakarya Beykozluyan tarafından çıkarılmıştır. Bu çalışmada Latife Gazetesi'nin; 12 Ağustos 1874 (28 Cemâziyel-âhir 1291) tarihli birinci sayıdan 30 Ekim 1874 (19 Ramazan 1291) tarihi yirminci sayılar arası ile 3 Nisan 1875 (26 Safer 1292) tarihli birinci sayısından 18 Mayıs 1875 (12 Rebîül-âhir 1292) tarihli yirminci sayılar arası incelenmiştir.

Latife Gazetesi 1870'li yıllarda yaşanan olayları mizahi bir dille gözler önüne sermiştir. Gazetede yer verilen konular; İstanbul haberleri ile belediye hizmetleri, Osmanlı'da ulaşım ve tramvay, vapur, omnibüste yaşanan sorunlar dönemin diğer gazeteleriyle aralarındaki çekişmeler, Gedikpaşa Tiyatrosu'nun yöneticisi Güllü Agop ve Osmanlı Tiyatrosundaki gelişmeler ile Osmanlı'da modadır. Bu konular hakkında genellikle alaycı bir dil kullanılmış ve daha çok hiciv ve eleştiri şeklinde yazı ve haberler gazetede yayınlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gazete, İstanbul, Latife Gazetesi, Tiyatro, Ulaşım

ABSTRACT

A REPRESENTATIVE OF THE OTTOMAN PRESS HUMOR: LATİFE NEWSPAPER (1874-1875)

M. Sc. Thesis

Preparer: Ersin Gözde ACER

Advisor: Asst. Prof. Dr. Cihat TANIŞ

2019-(XIX+108)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

History Department

Jury

Asst. Prof. Dr. Cihat TANIŞ

Assoc. Dr. Mehmet GEL

Asst. Prof. Dr. Hüseyin KALEMLİ

The press has always been an important field of study for historical research because it records many important events in life. In order to obtain any information about a society, examining the media organs of the period constitutes a very important source for historical research.

The humor press has also a special importance for history research. Because the most important feature of the humor press is that they include visuality and satire. The effect of visual elements and satire is very high on people. Therefore, the effect of humor press and reactions to this effect has been much more.

The Latife Newspaper was published by Zakarya Beykozluayan. In this study, from the first issue of the newspaper dated August 12, 1874 (28 Cemâziyel-âhir 1291) to the twentieth issues dated October 30, 1874 (19 Ramazan 1291) and from the first issue dated April 3, 1875 (26 Safer 1292) to twentieth issue dated May 18, 1875 (12 Rebûl-âhir 1292) were examined.

Latife Newspaper revealed the events of the 1870s with humorous language. The general issues mentioned in the newspaper are İstanbul news, municipal services transportation in the Ottoman Empire, problems in trams, steamboats and omnibus conflicts with other newspapers of the period, Güllü Agop who the director of Gedikpaşa Theater, developments in Ottoman Theater and fashion in the Ottoman Empire. A satirical language was usually used about these issues and mostly satirical and criticized articles and news have been published in the newspaper.

Keywords: Newspaper, Istanbul, Latife Newspaper, Theater, Transportation

ÖNSÖZ

Dönemin siyasi, sosyal, ekonomik gündeminden beslenen mizah basını tarih araştırmaları için önemli bir kaynak teşkil eder. Osmanlı Devleti'nde dönemin sorunlarını hiciv unsurları ile iğneleyici bir dille aktaran mizah basını araştırılan dönemi anlamak için önemli bir başvuru kaynağıdır. Tarih araştırmalarında dönemi daha iyi anlayabilmek için mizahi yolla yapılan haberleri incelemek kuşkusuz çok önemlidir. Ayrıca mizahın eleştirel yaklaşımı ve alaycı yorumlarıyla görsellik içeren unsurları yani karikatürler mizah basını ayrı bir kefiye koymaktadır. Çünkü eleştirel yaklaşımı ve alaycı yorum ile görselliğin insanlar üzerinde etkisi çok fazladır. Basının topluma yön verme gücü düşünüldüğünde bir de bunu eleştirel yaklaşımı ve yorum ile görselliği ekleyen mizah basınının etkisi tartışmasız çok büyük olmuştur.

İlk dönem mizah gazeteleri arasında yer alan Latife Gazetesi gündelik hayatın tarihi hakkında bilgi vermenin yanı sıra, İstanbul haberleri ve belediye hizmetleri, Osmanlı'da ulaşım ve tramvay, vapur, omnibüste yaşanan sorunlar, dönemin diğer gazeteleriyle aralarındaki çekişmeler ile Osmanlı'da tiyatro ve batılı tarz giyim, moda hakkında birçok haber ve yazı yer almıştır. Latife'de yer alan haber ve yazılar mizah gazetesi olunması sebebiyle genellikle olaylara eleştirel yaklaşan ve alay yollu yorumlar yapan tarzıdır. 1874 ve 1875'li yılların Osmanlı'sı hakkında bilgi veren bir mizah gazetesi olan Latife Gazetesi'ni inceleyen bu çalışma toplamda altı bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; Osmanlı basın tarihinin genel hatları hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümünde; mizahın tanımı, Osmanlı Devleti'nde mizah basınının tarihi gelişimi ve karikatür sanatı ele alınmıştır. İkinci bölümünde; Latife Gazetesi'nin genel özellikleri ve içeriği ile Latife Gazetesi'nde yer alan haberler, diyaloglar, telgraflar, ilanlar, mektuplar, edebi türler ele alınmıştır. Üçüncü bölümünde; Latife'nin en çok üzerine durduğu İstanbul haberleri ile belediye işleri, ulaşım, Terkos Gölü, tekel idaresi, İstanbul sokak lambaları, İstanbul ekonomik hayat, Yeni Cami ticari hayatı ve posta teşkilatı hakkında haber ve yazılar içerik olarak incelenmiştir. Ayrıca tramvay şirketi, omnibüs arabaları, Şirket-i Hayriye ile ilgili haber ve sorunlarda ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise diğer gazetelerle girdiği münakaşalar, haberler ve pul vergisi irdelenmiştir. Beşinci bölümde Osmanlı'da Gedikpaşa Tiyatrosu'nun sahibi ve yöneticisi Güllü Agop ve Osmanlı Tiyatrosundaki gelişmeler ve Beyoğlu Matmazelleri ile moda hakkında haberlere yer verilmiştir. Altıncı ve son bölümde ise Latife Gazetesi'nden seçilmiş bazı örnek metinler işlenmiştir.

Bu çalışmada danışmanım olan, konunun belirleme sürecinde ve bütün çalışmamda hiçbir şekilde yardımını esirgemeyen, bana yol gösteren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Cihat TANIş'a, yine derslerini aldığım Prof. Dr. Yařar ZETİN ve Dr. Öğr. Üyesi Murat TUėLUCA'ya teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca bu çalışmada maddi ve manevi destekleriyle yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Kırşehir - 2019

Ersin Gözde ACER

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
BİLDİRİM	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. OSMANLI DEVLETİ'NDE MİZAH BASINI	5
1.1. Mizahın Tanımı ve Gelişimi	5
1.2. Tanzimat Dönemi Mizah Basını	5
1.3. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basını	7
1.4. Mizah Basınında Karikatürün Yeri	8
İKİNCİ BÖLÜM	10
2. LATİFE GAZETESİ'NİN GENEL ÖZELLİKLERİ	10
2.1. LATİFE'NİN TEKNİK ÖZELLİKLERİ VE İÇERİĞİ	10
2.2. LATİFE GAZETESİ'NİN İNCELENMESİ	13
2.2.1. Yurtiçi ve Yurtdışı Haberleri	13
2.2.2. Diyaloglar	16
2.2.3. Telgraflar	19
2.2.3.1. Galata'dan	19
2.2.3.2. Eminönü'nden	20
2.2.3.3. Gedikpaşa Tiyatrosu'ndan	21
2.2.3.4. Camlı Han'dan	22
2.2.3.5. Köprübaşı'ndan	22
2.2.3.6. Çenberlitaş'tan	23
2.2.3.7. Ahiret'ten	23
2.2.3.8. Yeni Camiden	24
2.2.4. İlanlar	24
2.2.4.1. Edebiyat, Kültür ve Sanat İlanları	24
2.2.4.2. Alım Satım ve İş Yeri İlanları	26

2.2.4.3. Kayıp İlanları	28
2.2.4.4. Hastalık ve Sağlık İlanları	28
2.2.5. Mektuplar	29
2.2.6. Edebi Yazılar ve Tefrikalar	31
2.2.6.1. Şiirler	32
2.2.6.2. Fıkralar.....	33
2.2.6.3. Tefrikalar (Elenko Hikâyesi)	34
2.2.7. Makaleler.....	35
2.2.7.1. Yahudi Milleti	35
2.2.7.2. Japon Milleti	37
2.2.7.3. Yazarlığa Dair Görüşler	38
2.2.8. Karikatürler.....	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	41
3. İSTANBUL HABERLERİ.....	41
3.1. İstanbul Belediye İşleri	42
3.2. İstanbul Terkos Gölü.....	43
3.3. Tekel İdaresi	44
3.4. İstanbul Sokak Lambaları.....	45
3.5. İstanbul'da Ekonomik Hayat.....	46
3.6. İstanbul Yeni Cami Ticari Hayatı	47
3.7. Posta Teşkilatı.....	50
3.8. İstanbul'da Ulaşım.....	51
3.8.1. Tramvay Şirketi.....	53
3.8.2. Omnibüs Arabaları.....	57
3.8.3. Şirket-i Hayriye	58
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	61
4. LATİFE'NİN DİĞER GAZETELERLE İLİŞKİSİ VE PUL VERGİSİ	61
4.1. Hayal Gazetesi	63
4.2. Letâif-i Âsar Gazetesi.....	65
4.3. Basiret Gazetesi	66
4.4. Tiyatro Gazetesi.....	67
4.5. Hulâsatü'l Efkâr Gazetesi.....	68
4.6. Mecmua-i Maârif Gazetesi	69
4.7. Medeniyet Gazetesi	70

4.8. Ceride-i Havadis Gazetesi	72
4.9. Kamer Gazetesi	72
4.10. Sadakat Gazetesi	73
4.11. Kahkaha Gazetesi	74
4.12. Meddâh ve Şark Gazeteleri	75
4.13. Pul Vergisi	75
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	78
5. LATİFE'DE OSMANLI TİYATROSU VE MODA HABERLERİ	78
5.1. Güllü Agop Efendi ve Dikran Çuhacıyan	83
5.2. Moda Haberleri	84
ALTINCI BÖLÜM.....	88
6. SEÇİLMİŞ METİNLER.....	88
6.1. Dünyanın Durumu	88
6.2. Keşif	89
6.3. Devir ve İdâre	90
6.4. Harabâtîlik	91
6.5. Zuhûrât	92
6.6. Dilencilik ve Dilencilik Hocası	94
SONUÇ	96
KAYNAKÇA.....	98
EKLER	101
ÖZGEÇMİŞ	107

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

a.g.t.: Adı geçen tez

A.S: Anonim Şirketi

Bkz: Bakınız

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bs.: Baskı

C.: Cilt

Der.: Derleyen

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

nr.: Numara

s.: Sayfa

S.: Sayı

SBE.: Sosyal Bilimler Enstitüsü

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TDK.: Türk Dil Kurumu

TTK.: Türk Tarih Kurumu

vb: ve benzeri

Yay.: Yayınları

GİRİŞ

Basın, belli peridotlarla çıkan güncel olaylara ilişkin bilgileri içeren yayınların bütünüdür. Genellikle günlük çıkarılanlara gazete; haftalık, on beş günlük ve aylık çıkarılanlara ise dergi denilmektedir.¹ Basın, tarih araştırmaları için her zaman önemli bir çalışma alanı olmuştur. Çünkü yaşam içerisinde gün gün meydana gelen siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel birçok önemli olayı kayıt altına almaktadır. Bu nedenle bir toplumun tarihteki bir kesiti ile ilgili bilgiye ulaşabilmek için dönemin yayın organlarını incelemek oldukça önemlidir.

Basın-yayın organlarının ortaya çıkmasında matbaanın büyük bir önemi vardır. Tarih içerisinde ilk kez Çinliler tarafından keşfedilen matbaa çeşitli süreçlerden geçmiştir. Bu süreçte pek çok medeniyetin katkıda bulunduğu bilinmektedir. Türkler ise Uygurlar zamanından beri matbaayı geliştirip kullanmışlardır. Çinlilerin kullandığı matbaayı örnek alan Uygurlar bunu geliştirmiş ve ağaç kalıp harfleriyle baskı tekniğini kullanmışlardır. Buna karşılık müteharrik basımın ilk olarak 1440 yılında Almanya'nın Main şehrinde Gutenberg tarafından kullanılması Avrupa'da matbaanın yaygın olarak kullanılmasının ilk adımı olarak kabul edilmiştir.²

Osmanlı Devleti'nde matbaayı ilk kullanan yabancılar olmuştur. Yahudiler tarafından 1493'te İstanbul'da bir matbaa açılmıştır. Yahudileri diğer azınlıklar izlemiştir. Venedik'te matbaacılık öğrenimi görmüş olan Sivaslı Akar tarafından 1567'de İstanbul'da bir Ermeni matbaası açılır. 1627'de Nikodemud Metasa, İngiltere'den getirttiği makine ve harflerle Rum matbaasını kurmuştur.³ Osmanlı Devleti'nde ise ilk basımevini Ermeniler, Yahudiler, Rumlar gibi gayrimüslimler tarafından açılmıştır. Böylelikle matbaa Osmanlı Devleti'nde etkin bir şekilde ilk kez yabancılar tarafından kullanılmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti'ne matbaanın Müslümanlar tarafından kullanımı geç tarihlere rastlamaktadır. Osmanlı Devleti'nde kitap bir el sanatı gibi değerlendirilmiş; kitaplar tezhipli, ciltli bir şekilde estetik bir değer taşımıştır. Bu yüzden kitaplar çok ulaşılabilen ve yaygın bir materyal olmaktan uzak kalmıştır. Ayrıca okuma-yazma oranının düşüklüğü, yasaklar ve teknik yetersizlik gibi nedenler matbaanın Osmanlı Devleti'ne gelmesini geciktirmiştir. Matbaanın gecikmesi basının gelişimini olumsuz etkilemiştir.

¹ M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 1958, s.19.

² Kemal Beydilli, "Matbaa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.28, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s.106.

³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Basımevi, Ankara 1993, s.51.

Osmanlı Devleti'nde ilk Türk matbaası İbrahim Müteferrika ve Yirmi sekiz Mehmet Çelebi'nin oğlu Mehmet Said tarafından kurulmuştur.⁴ Bu dönem Lale Devri'nde Batı ile ilişkilerini geliştirdiği döneme rast gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin matbaa ile geç tanışması gazetelerin yayın hayatına başlamasını geciktirmiştir. Osmanlı Devleti'nde ilk gazeteleri azınlıklar ve yabancı devlet sefaretleri çıkarmıştır. Özellikle Fransa'daki devrimden sonra Fransız yönetiminin İstanbul'a atadığı Büyükelçi Verninac'ın çıkarttığı gazete önemlidir. Çünkü bu gazete Osmanlı Devleti'nde ilk gazetedir. 1795 yılında çıkan bu gazeteden sonra azınlıkların ve büyükelçiliklerin çıkarttığı gazetelerin sayısı artmıştır.⁵

Osmanlı basın tarihi matbaanın Türkiye'ye girişinden yaklaşık bir asır sonra Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın (Türkçe ve Arapça) olarak yayımlattığı "Vekayi-i Mısıriye" ile başlatılır. 1830 yılı sonunda Girit'teki isyanı bastırması koşuluyla Girit Valiliği de kendisine verilen Mehmet Ali Paşa'nın hemen burada da "Vekayi-i Giridiye" adı altında muhtemelen 1830 sonu veya 1831 Ocak başında yarısı Türkçe, yarısı Rumca bir gazete çıkarttığı bilinmektedir. 1729-1839 dönemi, gazetecilik açısından, çok uzun sürece yayılmış bir başlangıç aşaması özelliği taşımaktadır.⁶ Böylelikle Osmanlı'da Türklerin yayınladığı ilk gazete yayın hayatına başlamıştır. Ancak bu gazeteye rağmen çoğu kez, araştırmacılar tarafından Osmanlı Devleti'nde basın tarihi incelenirken 1 Kasım 1831 yılında yayınlanan Takvim-i Vekâyi Osmanlı'da basın tarihinin başlangıcı olarak gösterilmiştir.⁷ Takvim-i Vekayi'nin 11 Kasım 1831'de bizzat Sultan II. Mahmut'un gayretleriyle yayınlanmış ve Takvimhane-i Âmire'de basılmıştır. Böylece basın hızlı bir gelişim sürecine girmiştir.⁸

Tanzimat dönemi, Türk Basın Tarihi açısından en önemli dönemlerinden birini oluşturmaktadır. Çünkü Türkçe süreli yayınların başlangıcı ve esas olarak gelişmeleri bu dönemde olmuştur.⁹ Tanzimat döneminde, halkı aydınlatmak ve kamuoyu oluşturmak için birçok gazete, dergi gibi basın yayın organı çıkarılmıştır.

Takvim-i Vekayi'nin çıkarılışından yaklaşık 10 yıl sonra İngiliz kökenli bir tüccar olan William Churchill tarafından 1840 yılında kurulan Ceride-i Havadis, ilk başlarda özel

⁴ Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, Yenilik Basımevi, İstanbul 1970, s. 94-95.

⁵ Hamza Çakır, *Osmanlı'da Gazete Reklamcılığı*, Elit Yayınları, Ankara 1997, s. 35.

⁶ Alpay Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür Yayınları, İstanbul 2000, s.54.

⁷ Cihat Tanış, *Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi Emniyet Gazetesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2011, s. 5.

⁸ H. R. Ertuğ, *a.g.e.*, s.146.

⁹ Nesimi Yazıcı, *Tanzimat Dönemi Basını Konusunda Bir Değerlendirme*, Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Ankara 1994, s. 56.

sermaye ile kurulsa da daha sonra, umduğu abone sayısına ulaşamayınca yayımına bir süre ara vermek durumunda kalmış, hükümetin kendisine aylık 2.500 kuruşluk bir ödenek bağlaması üzerine yeniden yayın hayatına dönmüş, dolayısıyla yarı resmi bir kimliğe bürünerek faaliyetini sürdürmüştür.¹⁰ Böylelikle Ceride-i Havadis, ülkemizde özel teşebbüs ile çıkarılıp kısa süre sonra kamu eline geçen ve bu şekilde yayın hayatını sürdüren bir gazete olmuştur.

1860'tan itibaren Osmanlı basın dünyasında yaşanan canlanmayla, ilk özel gazete de bu dönemde yayınlanmıştır. Basın tarihimizin ilk gerçek manada özel gazetesi Tercümân-ı Ahvâl'dir. İlk nüshası Agâh Efendi ve Şinasi tarafından 21 Ekim 1860'da Bahçekapı'da çıkartılmıştır. Önceleri haftada iki, üç daha sonra ise dört ve beş defa olmak üzere Türkçe yayınlanmıştır.¹¹

Tercümân-ı Ahvâl gibi Türk gazeteciliğinin ikinci dönemine haiz olan "Tasvir-i Efkâr" Gazetesi'nin ise 27 Haziran 1862'de Şinasi tarafından neşriyatına başlanmıştır. Gazete, kamuoyuna havadisın yanı sıra düşünce özgürlüğü gibi konulara yer vermiştir. Daha önceleri Osmanlı'da kullanılmayan ulus, özgürlük vb. kavramların gazetede yer aldığı görülmektedir. Yeni Osmanlıların aydınlık ülkenin politik, düşünce ve eylem çerçevesinde bulunduğu yer haline gelen gazete Yeni Osmanlılığın önemli isimlerinden biri olan Şinasi'nin etrafında toplanmıştır.¹²

1864 yılında, doğrudan basın faaliyetlerini düzenleyen 'Matbuat Nizamnamesi' hazırlanmıştır. Ayrıca Nizamnamede izinsiz olarak yayımlanan gazetelerin veya iç huzuru ve devlet güvenliğini sarsıcı yayın yaptığı tespit edilen gazetelerin geçici ya da sürekli olarak kapatılacağı belirtilmektedir.¹³

Osmanlı Devleti'nde ardı ardına yapılan ıslahatlar özgür düşünce ortamını ve bu durum da gazetelerin artışına neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin önemli düşünürleri arasında yer alan Ali Suavi 1866 yılında Muhbir Gazetesi'ni çıkarmıştır. Gazetenin tarihimizde çok önemli bir yeri vardır. Gazetenin sahibi Filip Efendi'dir.¹⁴

Tercümân-ı Ahvâl, Tasvir-i Efkâr, Muhbir gibi gazetelerin her biri Osmanlı basının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Muhbir Gazetesi'nin kapatılmasından 2 yıl sonra 1869 yılında Basiret Gazetesi yayın hayatına başlamıştır. Gazete, Basiretçi diye tanınan Ali

¹⁰ Hülya Baykal, *Türk Basın Tarihi: 1831- 1923*, Afa Matbaacılık, İstanbul 1990, s. 24.

¹¹ H. R. Ertug, *a.g.e.*, s.165 -166.

¹² Tefik Çaydar, *İz bırakan Gazete ve Gazeteciler*, İmge Kitabevi, Ankara 2007, s.24-26.

¹³ Server İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, Ankara 1943, s. 197-200.

¹⁴ Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Matbaacılığı, Mütferrika Matbaası*, Maarif Vekâleti Yayınevi, İstanbul 1939, s. 42.

Efendi tarafından çıkarılmıştır. Basiret küçük boyutlu ve 4 sayfadan oluşmuştur. Haftada 5 gün çıkarılmıştır. Dış haberlere oldukça fazla önem vermiştir.¹⁵

Ali Suavi'nin çıkardığı Muhbir Gazetesi yerine Agâh Efendi, Ziya Bey ve Namık Kemal tarafından, 19 Haziran 1868'de Londra'da Yeni Osmanlılar Cemiyeti adına Hürriyet Gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. 63. sayısına kadar gazeteyi, Namık Kemal ile Ziya Bey birlikte çıkarmışlardır.¹⁶

Ayrıca Osmanlı Devleti'nde yabancı dilde de bazı gazeteler çıkarılmıştır. Bu gazeteler şu şekilde sıralanabilir: 1798 yayınlanmaya başlanan Currier d'Egypte, Decade Egyptienne ve Kahire'de Ekim 1798'de yayınlanmaya başlanan Journal Officiel. Adı geçen gazeteler Napolyon'un Mısır'ı işgali sırasında Fransızca olarak çıkarılır. Bunların yanında El havadis-il Yevmiye adını taşıyan bir de Arapça gazete yayınlanır. Fransızlar Mısır'dan ayrılırken gazetelerin çoğu kapatılmıştır.¹⁷

Osmanlı basınındaki bu hareketlilik kimi zamanlarda kesintiye uğramıştır. Basının baskıya uğraması yeni gazetelerin açılmasının önünü kesmiş ve hali hazırdaki bazı gazetelerin de kapanmasına sebep olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra ise basında yeniden bir canlanma görülmüştür.¹⁸ Uygulanan baskı nedeniyle siyasi, sosyal ve ekonomik olayları halka aktarıp kamuoyu oluşturmak, halkın istek ve şikâyetlerine yer vermekten ziyade devletin yaptığı işleri halka duyurması şeklindedir.

II. Meşrutiyet, 23 Temmuz 1908'de ilan edilmiş ve bu durum gazetelerde resmî bir bildiri ile halka duyurulmuştur. Bu haberin coşkusu ile gazeteciler bir araya gelerek bir toplantı yapmışlar ve "Osmanlı Matbuat Cemiyeti'nin temelini atmışlardır."¹⁹

¹⁵ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s.26.

¹⁶ A. Kabacalı, *a.g.e.*, s.88.

¹⁷ H. Baykal, *a.g.e.*, s.43.

¹⁸ Bünyamin Ayhan, *Milli Mücadele'de Basın*, Tablet Kitabevi, Konya 2007, s. 94.

¹⁹ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 82.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI DEVLETİ'NDE MİZAH BASINI

1.1. Mizahın Tanımı ve Gelişimi

Türkçe sözlükte; “Eğlendirmek, güldürmek ince alay anlamlarına gelen mizah, gerçeğin güldürücü yanlarını ortaya koyan yazın türüdür.”²⁰ Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat’da ise ; “Şaka, latife, eğlence (aslı müzah’tır)”²¹ şeklinde açıklanmıştır.

Dönemin siyasi, sosyal, ekonomik gündeminden beslenen mizah basını tarih araştırmaları için önemli bir kaynak teşkil eder. Başka bir ifadeyle tarih araştırmalarında dönemi daha iyi anlamak ve mizahi yolla yapılan haberleri incelemek kuşkusuz çok önemlidir.

Türk mizahına ait ilk eserler daha doğrusu mizah unsurlarının rastlandığı ilk örnekler İslamiyet öncesi Türk edebiyatının önemli eserleri olan Kutadgu Bilig ve Dede Korkut Hikâyeleri’dir. Bu eserler arasında özellikle Dede Korkut Hikâyeleri ve bu hikâyeler içinde de Deli Dumrul hikâyesini bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.²² Mizah unsurları daha çok sözlü olarak ifade edilmişken daha sonraki dönemlerde yazılı unsurlar kullanılmaya başlanmıştır.

Yazılı mizah, Türk basının en erken gelişen alanlarından biri olmanın yanı sıra yazılı Türk mizah edebiyatının gelişmesine ve mizah kültürünün genişlemesine katkı sağlamıştır. Tanzimat’la birlikte kurumsal yapı ve yaygınlık kazanan gazete, dergi, vb. süreli yayınlara bu oluşum içinde sözlü kültür ve edebiyat birikimi önemli bir kaynaktır ve Tanzimat Dönemine kadar Türk mizahı sözlü gelenekle özellikle fıkralarla temsil edilmiştir.²³ Daha sonraki dönemlerde yazılı mizah gelişmiştir.

1.2. Tanzimat Dönemi Mizah Basını

Tanzimat döneminin ilk hiciv örneği, Ziya Paşa’nın Zafernâme ve Şerhi’dir. Bu eserde Osmanlı şiir geleneği ile Batılı hiciv anlayışının özelliklerini görmek mümkündür. 1866’daki Girit isyanında Sadrazam Ali Paşa’nın sevk ettiği donanmanın başarısız ve aciz

²⁰ *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, İstanbul 1983, s. 212.

²¹ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1962, s.872.

²² İskender Pala, “Mizah”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.30, İstanbul 2005, s.208.

²³ Mustafa Apaydın, “*Tanzimat’tan Sonra Mizah ve Hiciv, Türk Edebiyatı Tarihi*”, C.3, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007, s.323.

kalması dolayısıyla yazılan bu eser, başarısızlığın başarı gibi göklere çıkarılarak ince bir şekilde alaya alınmasından ibarettir.²⁴

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ilk mizah dergisi Hovsep Vartanyan Paşa tarafından yayımlanmıştır. Boşboğaz Bir Âdem adını taşıyan derginin karikatürleri de Hovsep Vartanyan tarafından çizilmiştir. Ermeniler daha sonra Meğu'yu çıkardı. Bir Osmanlı mizah dergisi çıkartılana kadar Ermeni vatandaşlar etkin bir mizah basını kurmayı başarmışlardır.²⁵ Çalışmamıza konu olan Latife mizah gazetesini de Ermeni vatandaşlarından Zakarya Beykozluyan Efendi tarafından çıkarılmıştır.

İlk Türkçe mizah gazetesi olan Diyojen Teodor Kasap tarafından çıkarılmıştır. Türkçe çıkmadan önce Rumca, Fransızca ve Ermenice olarak çıkmıştır. Diyojen haftada bir gün çıkartılan 23. sayıda haftada iki gün, daha sonra da 1872 yılından itibaren haftada üç gün çıkartılan bir yayın olmuş, gazete birkaç kere kapatılmış ve yeniden açılmıştır. 183'üncü sayısında ise bir daha yayımlanmamak üzere son baskısını yapmıştır. Bu gazetenin önemli özelliği hem ilk mizah gazetesi olması hem de Türk basınında gülmecenin temellerini atmasıdır.²⁶ Gazete dönemin olaylarını iğneletici bir dille eleştirmiştir.

Diyojen gazetesinden sonra, Tanzimat döneminde birçok mizah gazetesi ve dergisi çıkmıştır. Bu dergiler: Terakki, Terakki Eğlence - 1870, Asır'ın Eğlence Nüshası Alem - 1873, Kamer - 1873, Hayal - 1873, Latife - 1874²⁷, Tiyatro - 1875, Kahkaha - 1875, Geveze - 1875, Kara Sinan - 1875, Çaylak - 1879, Meddah - 1876, Hadika-i Ezhar – 1900 gibi dergi ve gazetelerdir.²⁸ Yayıncısının Müslüman ve Türk olduğu ilk mizah dergisi ise Çaylak olmuştur. 1876 yılında Mehmet Tevfik tarafından çıkarılan dergi ancak bir sene boyunca yayınlanabilmiştir.²⁹

Tanzimat Döneminde ilk mizah ve resim yasağı 1858 Ceza Kanununun 139. Maddesinde kendini gösterir. Maddede şöyle deniyor:” Genel adaba aykırı olarak yazı ve şiirle, şaka ve yergiye ait şeylere veyahut edepsizce resim ve tasviri basan ve bastıran ve

²⁴ Kenan Akyüz, “Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri”, İnkılap Yayınları, İstanbul, s.82.

²⁵ Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-I Tanzimat Ve İstibdat Dönemi*, Adam Yayınları, İstanbul 1986, s.17.

²⁶ Hıfzı Topuz, *Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1997, s.212.

²⁷ Çalışmanın konusu olan mizah gazetesidir.

²⁸ T. Çeviker, *a.g.e.*, s.60-61.

²⁹ Atıla Özer, *Karikatür: İletişimin Çizgi Dili*, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, Eskişehir 1994, s.52.

yayınlayan kimselerden bir mecrediye altından, beş mecrediye altına kadar para cezası ve yirmi dört saatten bir haftaya kadar hapis olunur” şeklindedir.³⁰

1.3. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basını

Meşrutiyet mizahı daha önceki dönemlere göre bazı farklılıklar taşır. Meşrutiyet mizahının başlıca iki özeliği yazılı, basılı mizaha geçilmiştir. Meşrutiyet mizahta köklü değişikliklere neden olmuş, ancak kendi geleneklerini yaratacak zaman bulamadan bütün günlerini savaş içinde geçirmiştir. 1877’den 1908’li yıllara kadar Türk mizah basının etkin olduğunu söylemek oldukça güçtür. Bu yıllarda Jön Türklerin yurtdışında basıp, gizlice ülkeye soktukları dergilerin dışında etkin bir mizah anlayışı yoktur. Bu dergiler: Londra’da Hamidiye, Hayal, Dolap; Kahire’de Pinti, Curcuna; İsviçre’de Beberuhi, Tokmak ve yeri belirsiz Davul.³¹ gibi dergilerdir.

II. Meşrutiyet’in ilanı ile otuz yıl süren istibdat dönemi biter ve mizah basını büyük bir canlılık kazanır. II. Meşrutiyet döneminde, yayımlanan mizah dergilerinin çoğu uzun soluklu olmamakla birlikte tam anlamıyla bir furya yaşanır.³² Birçok mizah dergi ve gazetesi yayın hayatına başlar bunlardan bazıları büyük başarılar elde eder.

Meşrutiyetin ilanından, I. Dünya Savaşı’na kadar İstanbul ve taşrada çıkan mizah gazetelerini şöyle sıralamak mümkündür: Adl ve İhsan -1911, Afacan -1911, Baba Himmet -1911, Boşboğaz ile Güllâbi -1908, Cadalo - 1911, Cem - 1910, Cici - 1911, Cingöz - 1908, Coşkun Kalender - 1909, Dalkavuk -1908, Davul - 1908, Dertli İle Garip - 1910, Eşek -1910, Falaka -1911, Geveze -1908, 16. Hacıvad-1908, 17. Hande -1910, Hayal-i Cedid - 1910, 19. Hayal-i Tasvir -1908, Hokkabaz - 1908, İbiş -1911, Karagöz - 1908, Kara Sinan- 1911, 24. Karikatür -1909, Latife -1911,³³ Leylak -1914, 27. Mahkûm -1908, 28. Malum -1910, 29. Mir’at-ı Âlem -1908, Musavver Cellad -1908, Nasreddin Hoca - 1908, Nekregü ile Pişekâr -1909, Neşter- 1909, Perde - 1911, Püsküllü Belâ - 1909, Pişano - 1910, Şakrak -1908, Yeniçeri -1911, Yeni Geveze -1910, Zuhûrî – 1908.³⁴ şeklindedir.

³⁰ Turgut Çeviker, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Karikatürü”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, İletişim Yayınları, İstanbul,1985, s. 1101.

³¹ Ferit Öngören, *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1998, s. 60-62.

³² Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, Adam Yayınları, İstanbul 1988, s. 17.

³³ Latife adıyla 1911 yılında yayınlanan gazetedir. II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan gazetenin başyazarı Fuad Talat’dır.1874 ve 1875 yılında yayınlanan Latife Gazeteleri çalışmanın konusu olan mizah gazeteleridir.

³⁴ Hamza Altın, *II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Mizah Basını*, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, s.65-68.

1.4. Mizah Basınında Karikatürün Yeri

Karikatür, eleştiri ve gülmeceyi bir arada bulunduran bir görsel sanat olup, malzemesini toplumdan aldığı için toplumu en çok yansıtan unsurlardan biridir. Karikatür kelimesi yüz yılı aşkın süredir dilimizde olmasına rağmen kelimenin kökeni İtalyanca “abartma eylemi” olan “caricatura” sözcüğünden gelmektedir.³⁵ Karikatür, bir şeyin, bir kimsenin, bir olayın alaylı, insanı güldürecek ve güldürürken düşündürecek bir biçimde çizilmiş resmidir.”³⁶

Mizah dergilerinin en önemli özelliklerinden birisi görselliğe yer vermeleridir. Görsel unsurların insanları etkileme oranı çok yüksektir. Bu yüzden mizah yayın organlarının etkisi ve bu etkiye karşı doğan tepkiler çok daha fazla olmuştur. Karikatürler bir mizah dergisinin kullandığı görsel unsurların başında gelmektedir Osmanlının ilk yıllarında mizah dergileri sözlü kültür unsurları daha çok yer aldığı için görsellik çok az yer alır. Bu durumun yaşanmasında çizerlerin çok bulunmaması, basım tekniklerinin zor ve masraflı olması en önemli sebeptir.

Bu dönemde mizah gazetelerinde karikatür çizen sanatçılar arasında en bilinen isimler, K.Opcandassis ve Nişan G. Berberyan’dır. Ayrıca yayıncı olarak da Teodor Kasap, Mehmet Tefvik ve Agop Baronyan söylenebilir. İlk dönem mizah basınında Ermeni ve Rumlar basılı mizaha bir anlamda öncülük etmişlerdir. Bunun nedenleri arasında Osmanlı topraklarında okudukları okullarda Fransızca ile daha yakından ilişki kurmaları, bu halkların bu yüzden baskı, matbaa ve klişe konusunda uzmanlaşmalarıdır. Ayrıca gelir düzeyleri de yüksek olduğu için çıkarılan dergi ve gazetelerin maddi sıkıntı çekmemesi basınla ilgilenmelerinde bir başka etken olmuştur.³⁷

Latife’de yer alan karikatürlerde ise Tıngır’ın çizmiş olduğu karikatürler yer almaktadır. Latife’de çok fazla olmasa da Tıngır’a ait karikatürlere rastlamak mümkündür. Latife Gazetesi’nin 6. 10. ve 13. sayılarında Tıngır imzalı karikatürler yer almaktadır. Ayrıca gazetede imzasız birçok karikatürde yer almıştır.

Türk karikatürü erken cumhuriyet döneminden çok öncelere götürülebilir. Türk karikatürü cumhuriyetin ilanından çok öncelerde Teodor Kasap’ın yayımladığı, gülmececi temelinin atan ilk mizah dergisi olan “Diyoben” de görülür. Karikatür tarihimizde olan ilk basılı karikatür 24 Kasım 1870 tarihinde bu dergide isimsiz olarak

³⁵ Hıfzı Topuz, *İletişimde Karikatür ve Toplum*, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 1986, s.7.

³⁶ Orhan Hançerlioğlu, *Türk Dili Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992, s. 144.

³⁷ M. Bilal Arık, *Değişen Toplum Değişen Karikatür: 1980’den Sonra Yaşanan Toplumsal Değişim ve Karikatürün Değişen İşlevi*, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, İstanbul 1998, s. 12-13.

yayımlanmış ve bu tarihten sonraki zamanlarda da aralıklarla olmak üzere sürekli karikatürler basılmaya devam etmiştir.³⁸

Meşrutiyet döneminin en önemli karikatürcülerinden bir diğeri de Cemil Cem'dir. Cem, karikatür sanatımıza yeni bir boyut kazandırmış ve Batılı tarzda ilk karikatür örneklerini vererek karikatür tarihinde önemli bir yer kazanmıştır. Cem önce Kalem dergisinde çizmeye başlamış daha sonra kendisi Cem-Djem dergisini çıkarmıştır. Abdülhamid'i eleştirdiği kadar, İttihat ve Terakki Partisini de eleştiren Cem'in başı dertten hiç kurtulmamıştır.³⁹

Latife Gazetesi'nin bütün sayılarının da en az bir tane karikatür yer almıştır. Ancak içerik ve çizim açısından yeterli olduğu söylenemez. Dönemin tarihsel şartları düşünüldüğünde bu durumu normal karşılamak gerekir. Yoksa anakronik bir yaklaşım sergilenmiş olur. Gazetenin birinci sayısında yer alan gazetenin ilk karikatüründe;

Osmanlı Devleti'nin önemli toplu ulaşım araçlarından Şirket-i Hayriye vapurları eleştirilmiştir;

“-Aman efendim! Ne bu hal? Aceb bir kazaya mı uğradınız?

-Hayır birâder! Üsküdar vapurundan çıktım. Hele bin şükür bir yerim sakatlanmadı!”⁴⁰ Buna benzer karikatürler gazetenin her sayısında yer almıştır.

³⁸ Semih Balcıoğlu/Ferit Öngören, *50 Yılın Türk Karikatürü*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973, s.60-61.

³⁹ Orhan Koloğlu, *Türkiye Karikatür Tarihi*, Bileşim Yayınevi, İstanbul 2005, s. 126.

⁴⁰ *Latife*, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 4.

İKİNCİ BÖLÜM

2. LATİFE GAZETESİ'NİN GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1. LATİFE'NİN TEKNİK ÖZELLİKLERİ VE İÇERİĞİ

Latife'nin ilk sayısı (28 Cemâziyel-âhir 1291) 12 Ağustos 1874 tarihinde yayınlanmıştır. İlk sayılardaki başlık klişesi hem görsel olarak hem de içerik olarak aynıdır. Gazete, bir dönem yayın hayatına ara verdikten sonra farklı başlık klişesi görselleriyle yayınlanmış sayıları mevcuttur. Başlık klişesinde yer alan bilgiler şu şekildedir;

Latife'nin sağ üst köşesinde; Basım ve idare yeri Asmaaltı Camlı Han 11 numaralı dairedir. Abone bedeli İstanbul için üç mecdiye, taşra için 40 para şeklindedir. İstanbul için bir seneliği üç mecdiye'dir. Taşra için posta ücreti ayrıca alınır. Bir sayısı ise 40 paradır. İlan verilmek istenirse her satır için üç kuruş ücret belirlenmiştir. Klişede gazete numara ve senesi de yer almaktadır.

Latife'nin sol üst köşesinde, ilânların her satırından bir defa için üç kuruş alınacağı belirtilmiştir. Birkaç defalık olur ise ayrıca pazarlık yapılmaktadır. Posta ücreti verilmemiş mektupların da reddedileceği belirtilmiştir. Son olarak pazartesi ve perşembe günleri yayınlanan Latife kendi tabiriyle bir eğlence gazetesidir.

Latife bir süre yayınlarına ara verdikten sonra (26 Safer 1292) 3 Nisan 1875 yılında tekrar yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin başlığı içerik olarak daha önce yayınlanan sayılarla aynıdır. Sadece karikatürle normal klişe başlığı dışında farklı görsel ile yayınlanmıştır. Latife Gazetesi'nin daha sonra çıkan sayılarında farklı başlık görselleriyle yayınlanmış sayılarını da görmek mümkündür.

Latife Gazetesi otuz dokuz sayı yayımlandıktan sonra kapanmıştır. Bu nedenle gazetenin 1 ila 20. sayıları arası incelenmiştir. İmtiyaz sahibi, Ermeni asıllı Zakarya Beykozluyan'dır. Latife Gazetesi'nin her sayısı 3 sütun halinde 4 sayfadan oluşmuştur. Zakarya Beykozluyan, Latife ismini kullanarak 3 Nisan 1875'te gazeteyi ikinci kez çıkarmıştır. Bu yeni gazete kapanandan farklı olarak 2 sütun 4 sayfa şeklinde kırk iki sayı varlığını sürdürdükten sonra tekrardan kapanmıştır. Bu nedenle tekrardan çıkarılan Latife'nin de 1 ila 20. sayıları arası incelenebilmiştir.

Latife Gazetesi'nin 12 Ağustos 1874 (28 Cemâziyel-âhir 1291)-30 Ekim 1874 (19 Ramazan 1291)tarihleri arasındaki içeriğine baktığımızda genellikle birinci sayfada dönemin aktüel konularına dair uzunca bir makale yer almıştır. Ayrıca haberlere her sayıda

kısa da olsa yer verilmiştir. Latife’de en dikkat çekici yazı dizilerinden birisi diyalog tarzı yazılardır. Yine en çok yer kaplayan bir diğer haber İstanbul’un çeşitli sorunlarının mizahi bir dil ile anlatılması olmuştur. Gazetede, telgraflar, okuyucu mektupları ve son sayfalarda ilanlar yer almıştır. Şiir ve fıkra gibi edebi yazılar da vardır. Latife Gazetesi’nin en önemli uğraş alanı olan dönemi gazeteleriyle yaşanan çekişmeleridir. Bir diğer önemli konu Osmanlı Tiyatrosu ile Gedikpaşa Tiyatrosu’nun sahibi ve yöneticisi Güllü Agop’tur. Ayrıca gazetede Osmanlı Devleti’ndeki toplu ulaşım vasıtaları ve yaşanan sorunlar da genişçe yer tutmuştur.

Latife Gazetesi’nin 3 Nisan 1875 (26 Safer 1292)-18 Mayıs 1875 (12 Rebîul-âhir 1292) tarihleri arasındaki nüshaları ise 2 sütun halinde yayınlandığı için içerik yoğunluğu daha azdır. Burada en dikkat çeken konu 1874 yılında yayınlanan sayılarda dört sayfa numarası ile çıkan gazete diğer sayılarda devam etmiş ikinci sayının ilk sayfası beş sayfa numarası ile başlamıştır. Aralıksız sayfalar bu şekilde devam etmiştir. 1874 yılında yayınlanan sayılarla içerik genelde aynıdır. Yine haberler, diyaloglar, telgraflar, ilanlar, mektuplar, edebi türler genişçe yer tutmuştur. Ayrıca tefrika bağlamında Zakarya Beykozluyan imzasıyla yayınlanan Elenko Hikâyesi dikkat çekmektedir. 1875 yılındaki nüshaların 1874 yılındakinden farklı olarak yazılar çoğunlukla Zakarya Beykozluyan imzasıyla yayınlanmıştır.

Yayın hayatına başlayan gazete dergi gibi basın yayın organlarının ilk sayıları içerik açısından çok yoğun ve önemli bilgiler taşır. Bir makalenin önsözü gibi yayınlanan ilk sayılarda yayın organının amacı ve faaliyetleri açısından çok önemlidir bu yüzden Latife Gazetesinin ilk sayıları detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Latife, ilk sayısı olan 12 Ağustos 1874 tarihinde “Mukaddime” (takdim) başlığı altında dönemin gazetelerine ve yaptıkları haberlere atıflarda bulunarak; “Ancak pek çok latîfeler söyleyeceğiz. Sakın gücenmeyiniz ha, merâm bir latîfedir!” cümlesiyle yayın hayatına başlamıştır, gazetenin ilk sayısı takdim başlığı altında anlatılanlar şu şekildedir;

“Memleketimizde basılıp ve yayınlanan gazetelerin hemen hepsi yazacak bir havâdis bulamadıkları gibi kendine göre az çok yalancılık etmekte oldukları bilinmekte ise de bunlar uydurup yayınladıkları uydurmalara aslâ yalandır demeyip yanlış mana vermektedirler.”⁴¹ Dönemin gazetelerde yazılan yazıların çoğunun yalan haber olduğu anlatılmış ve bu yalan haberlere verilen manalar iğneleyici bir dille bir bir aktarılmış. Gazetenin çıkış amacı olarak bu yalan haberlere karşı olduğu vurgulanmıştır. “Hattâ

⁴¹ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 1.

gazetenin biri geçende yazmıştı ki: “Bu sene Amerika Birleşik Devletleri’nde fevkalade dolu yağıp çaylar coştüğundan bütün pamuk tarlaları bozulmuştur. Bu yüzden Londra’da ve bazı yerlerde bir birçok kumaş fabrikalarının üretimi durduracakları bekleniyor.”Bizce bu havâdisi veren gazetecinin herhalde paltosu eskimiş olmalıdır ki acaba içindeki pamukları satabilir miyim düşüncesiyle iş bu haberi yayınlamıştır.”⁴² Bu haber abartılı bulunmuş ve alaycı bir dille eleştirilmiştir. Ayrıca gazetenin bu haberi çıkarları doğrultusunda yaptığı vurgulanmıştır. Latife ise yalan ve asılsız haberlere karşı duruşunu aktarmıştır.

Latife Gazetesi bu tür haberlere ve dönemin gazetelerine karşı yayın hayatına atılış amaçlarını ilk sayıda şöyle özetlemiştir; “Velhâsıl hangi gazeteyi elimize alır isek içinde az veya çok yalan bulunur. Fakat hiç birinin biz “latîfe” söyledik demeleri şimdiye kadar işitilmemiş olduğundan bu defa acizâne biz işbu hizmeti üzerimize alarak edeb dairesinde latîfeler ve komedilerden bahs etmek ve şimdilik haftada iki defa çıkarılmak üzere Allah’tan yardım dileyerek Latife’nin neşrine teşebbüs ettik. Bu hususta meydana gelmesi zarûrî olan hata ve kusurlarımızı “meram bir latîfedir” tabîriyle tamîr edebileceğimizden mutlaka yayınının devam etmesini Allah’ın lutfundan bekleriz. Biz elimizden geldiği mertebe genelin beğeni ve teveccühünü kazanmağa çalışacağız.”⁴³ Yayın amacını bu şekilde dile getiren gazete doğru ve dürüst bir yayın politikasını amaç edindiğini ifade etmiştir. Tabiki dönemin şartlarında bunu ne kadar sürdürdüğünü bilmek mümkün değildir ama bunu amaç edinerek yayın hayatına başlamıştır. Ayrıca bir örnek de vererek bu durumu dönem gazeteleri üzerinde ince bir alayla açıklamıştır. “Yâni ne Hâyal Gazetesi gibi kalburdan elekten ne Tiyatro Gazetesi gibi zurnadan dünbelekten bahsedeceğiz. Ancak pekçok latîfeler söyleyeceğiz. Sakın gücenmeyiniz ha, merâm bir latîfedir!”⁴⁴

12 Ağustos 1874 yayın hayatına başlayan Latife Gazetesi 18 Mart 1875 yılında yayın hayatına son vermiştir. Kısa bir aranın ardından gazete Zakarya Beykozluyan tarafından 3 Nisan 1875 tarihinde tekrar yayına başlatılmıştır. “Özel uyarı” başlığı altında bunu okuyucularına duyurmuştur ve ilk sayının bu başlığı altında anlatılanlar şu şekildedir;

“Bir gazete ilk ortaya çıkışında yeni doğan çocuğa benzer. Evvel emirde düşe kalka kendini doğrultur. Malum ya Latîfe de şimdiye kadar düşüp kalkmakta olup beş on günden beri de evinden dışarı çıkamadı. Acaba havanın soğukluğundan mıdır yâhut geçenlerde vuku bulan çatışmasından mıdır nedendir bilmem biz de boş durmayıp bu

⁴² Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 1.

⁴³ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 1.

⁴⁴ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 1.

müddet zarfında yeni bir doktor getirerek kendisini tedâvi ettirerek hamd olsun şimdi iyileşti ve doktorların kararı sonunda bugünden itibaren sokağa çıktı.”⁴⁵ Yayın hayatına belli bir süre ara veren gazete özel uyarı başlığında beş on gün evde kaldığı artık tedavi olup doktorlara danışıp çıktığını yazmıştır. Gazetenin kapanmasında dönemin gazetelerine büyük yük getiren pul vergisinin de etkisi vardır. Böylece kapatılan gazetenin yeniden yayın hayatına başlayacağı ilk sayıda okurlara duyurulmuştur. Ayrıca İstanbul’da yaşanan bir hikâyenin bölümler halinde gazetede yer alacağı okuyuculara şu şekilde duyurulmuştur. “Bu nüshamızdan itibaren bundan birkaç sene önce başkentimizde vuku bulan meşhûr Elenko Hikâyesinin bir parçası yayınlandı. Bundan böyle de her sayımızda bu hikâyeye dâir resimler ile yayınlanacaktır”.⁴⁶ 1875 yılında yayınlanan sayılarda en dikkat çeken bölüm bu hikâye olmuştur. Ayrıca bu hikâye ile ilgili resimde sayılarda yerini almıştır.

2.2. LATİFE GAZETESİ’NİN İNCELENMESİ

Latife Gazetesi’nin 12 Ağustos 1874 tarih de yayın hayatına başlayıp 3 sütun 4 sayfadan ibaretken kapanıp kısa bir aranın ardından tekrardan aynı adla 3 Nisan 1875 tarihinde 2 sütun 4 sayfa şeklinde yayın hayatına başladığına yukarıda değinilmişti. Latife Gazetesi, genellikle ilk sayfalarında bir konu hakkında makale tarzı yazılara veya haberlere yer vermiştir. Daha sonra karşılıklı konuşmalar, telgraflar, okuyucu mektupları, edebi türler yer alırken son sayfalarda ise genellikle karikatür, ilanlar ve tefrika bölümleri yerini almıştır. Gazetenin değindiği en önemli konular ise dönemin diğer gazeteleri, Osmanlı Tiyatrosu, Osmanlı’da ulaşım ve İstanbul haberleridir. Genellikle bu konular alaycı bir dilin kullanıldığı daha çok hiciv ve eleştiri şeklinde aktarılmıştır. Bu haber başlıklarından bazıları ise şu şekildedir.

2.2.1.Yurtiçi ve Yurtdışı Haberleri

Latife Gazetesi’nde yurtiçi haberler “Havâdis-i Dâhiliye” adıyla verilmiştir ve geçen haberler hiciv diliyle aktarılmıştır. Daha çok İstanbul haberleri, ulaşım sorunu, dönem gazeteleri hakkında kısa haberler bu başlık altında yerini almıştır. Bu başlık altında yer alan bir haberde; “İşittiğimize göre bundan sonra gemiler katran ile kalafât olunmayıp delik yerlerine birer Şark veya Basîret nüshaları yapıştırılacakmış.”⁴⁷ Dönemin gazetelerinden Şark ve Basiret’i kadrarla eş değer tutarak asıl işleri olan basın yayın işinden uzaklaşıp gazetecilik yapmadıkları dile getirilmiştir. Bu habere benzer birçok

⁴⁵ Latife, 26 Safer 1292 (3 Nisan 1875), nr. 1, s. 1.

⁴⁶ Latife, 26 Safer 1292 (3 Nisan 1875), nr. 1, s. 1.

⁴⁷ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 1.

dönem gazetesini eleştiren haber gazetede yerini almıştır. Anlaşılan dönem gazeteleri arasında çok fazla çekişme yaşanmaktadır.

İstanbul'da ulaşım sorunu birinci sayıda yurtiçi haberi olarak, “Kımıldanmaya asla mecâli olmayan tramvay beygirlerinin sinirlerine biraz kuvvet vermek ve beslemek için idarenin merhametinden olmak üzere bundan böyle haftada bir avuç arpa verileceği ve bundan dolayı beygirler tarafından idâreye bir teşekkürname takdîm edileceği tramvay bayraktarlarından işitilmiştir.”⁴⁸ Gazetenin bir diğer önemli uğraş alanı olan İstanbul'daki ulaşım sorunları dile getirilmiştir. Tramvay şirketine ait atlı tramvaylarda kullanılan hayvanların durumu eleştiri konusu olmuştur. Atlı tramvayların yerini daha sonra elektrikli tramvaylar alacağı için bu durum ortadan kalkacaktır. Aynı konuyla ilgili ikinci sayıda yer alan haberde ise; “Bu sabah köprübaşına sıra vâri ile katarlanmış olan kupa arabalarının seyisleri açlıktan türkû çağırmakta ve hayvanları dahî yorgunluktan uyumakta oldukları işitilmiştir.”⁴⁹ Köprübaşında görülen arabacıların ve hayvanların aç ve bitkin olduğu İstanbul ulaşımında kullanılan atlı arabaların durumu anlatılmıştır. Köprübaşı diye bahsedilen yer bugünkü Galata Köprüsü'dür ve günümüzde de İstanbul'un en merkezi yerlerinden biridir.

Boğazda ulaşım için vapurlardan önce kayıklar kullanılmıştır. Ulaşımında kullanılan kayıkların yedinci sayıda haber edilmiştir; “Geçen yağmurlarda Marpucular içinde hâsıl olan gölde kayık işletileceği halk arasında konuşulmakta ise de İstanbul'dan Galata'ya geçmek için kayık ücreti o para olduğu halde adı geçen gölün bir tarafından öbür tarafına geçmek için ne kadar fiyat verileceği henüz anlaşılamamıştır.”⁵⁰ Yaşanan sel ve oluşan su birikintilerini aşmak için kayık kullanılması gerektiği, kayık ücreti haber edilmiştir. Boğazda ulaşım için küçük kayıklarda tehlikeli olmalarına rağmen kullanılmıştır. Yine aynı sayıda dâhili olaylar başlığı ile ulaşımında yaşanan sıkıntılar haber edilmiştir; “Kasımpaşa'dan gelen yolcuların rivayetine göre bindikleri vapur Demir köprü açıklarında fırtınaya tutularak dalgalar vapurun güvertesine kadar girmiş ve bu nedenle halkta bir hayli heyecan oluşmuş ise de hamd olsun herhangi bir sakatlık meydana gelmemiştir.”⁵¹ Fırtına sonucu vapurda yaşanan korku dolu anlar aktarılmıştır. Boğazdaki ulaşımın en önemli unsuru olan vapur hattında yaşanan olay aktarılmıştır. Ulaşım konusunda çok fazla haberin olması İstanbul'da yaşanan ulaşım sıkıntısını gözler önüne sermiştir.

⁴⁸ *Latife*, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 2.

⁴⁹ *Latife*, 2 Receb 1291 (15 Ağustos 1874), nr. 2, s. 2.

⁵⁰ *Latife*, 9 Ramazan 1291 (20 Ekim 1874), nr. 17, s. 1.

⁵¹ *Latife*, 9 Ramazan 1291 (20 Ekim 1874), nr. 17, s. 1.

Yurtiçi haberler için ayrı bir başlık kullanılmasına karşın yurtdışı haberlerine dair ayrı bir başlık yer almamıştır. Bunun sebebi *Latife Gazetesi*’nde yurtdışı haberlerine çok az yer verilmesi olabilir. Yurtdışı haberlerine birkaç örnek vermek gerekirse; “Paris ahalisi bir müddetten beri hükümetine bir isim aramakla meşguldür. Kimi meşruti hükümeti kimi krallık ister. Bir kısmı da Bonapart neslinden bir imparatorluk kurmak düşüncesindedir. Velhâsıl doğrusu şu ki sonunda bunlar elbet yakında bir hükümet modası çıkaracaklardır. Şimdi Fransa’da başların ayak olduğu vakit olduğundan meşruti hükümet mi olacak yoksa krallık mı kalacak kesinlikle bilinmez!”⁵² Fransa’da yaşanan hükümet sistemi ile ilgili değişiklikler ve yönetime kimin geleceği *Latife*’ye konu olmuştur.

Yurtdışı haberleriyle ilgili birinci sayıda yer alan haberde ise Osmanlı sınırları içerisinde de geçen Tuna Nehri’ne yer verilmiştir. Buna göre; “Tuna Nehri tamamen donmuş olduğundan nehrin üzerine her ne kadar bundan kaç gün önce demiryolu hattı konulmasına karar verilmiş idiyse de bu defa alınan karar lağvedilerek nehrin altından bir tünel yapılmasına başlanacağı işitilmiştir.”⁵³ Tuna nehrinin donmasıyla nehrin kullanılması ve nehre yapılacak ulaşım yolu hakkında haber konu edilmiştir. Kış aylarında yaşanan bu durum okuyuculara aktarılmıştır. Tuna nehrinin Avrupa’da ulaşım için ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır.

Beşinci sayıda yer alan haberde ise; “Amerika kimyagerleri tarafından bu defa yeni icat olarak bal kabağından sarı renkli şeker çıkarılmış olmakla bundan böyle kabak piyasası yükselecektir.”⁵⁴ Amerika’da yaşanan ve bal kabağının konu edildiği haberde; daha çok cadılar bayramında içi oyulup çeşitli şekiller verilerek kullanılan bal kabağının piyasasının düşmesi kabak üretimi piyasasını canlandırma düşüncesi alaycı bir dille ifade edilmiştir.

İspanya’da yaşanan bir olay ise şu şekilde *Latife*’nin sayfalarında yerini almıştır; “Don Karlos İspanya’ya kral tayin olunamayacağına ikna olarak bu defa iyice istişâre edip nihayet şuna karar vermiş ki tekâmül İspanyolları kılıçtan geçirip Madrid virânelerinde tahta çıkacakmış.”⁵⁵ Don Karlos’un taht mücadelesi kanlı bir şekilde kazanacağı ve iktidar hırsı konu edilerek bu olay *Latife*’de yer alarak okuyucularına alaycı bir dille duyurulmuştur.

⁵² *Latife*, 6 Receb 1291 (19 Ağustos 1874), nr. 3, s. 1.

⁵³ *Latife*, 26 Safer 1292 (3 Nisan 1875), nr. 1, s. 2.

⁵⁴ *Latife*, 7 Rebiül-Evvel 1292 (13 Nisan 1875), nr. 5, s. 17.

⁵⁵ *Latife*, 2 Receb 1291 (15 Ağustos 1874), nr. 2, s. 2.

2.2.2. Diyaloglar

Latife’de “Muhâvere” başlığıyla sık sık diyaloglar yer almıştır. Bunlar, giyim-kuşam, zenginlik-züğürtlük, dönem gazeteleri arasındaki atışmalar, İstanbul’un sorunları, Osmanlı tiyatrosu, ulaşım gibi konulara aittir. Ayrıca diyaloglar çoğunlukla iki kadın arasında, vapur yolcusu ile biletçi arasında, iki yolcu arasında, doktor ve hastası arasında, sokakta karşılaşan iki dost arasında veya dönem gazeteleri arasında gibi çeşitli şekillerde kurgulanmıştır. Gazetenin önemli eleştiri konularını işlemiş olan diyaloglar dönemin şartlarını anlamak için önemli bir yere sahiptir. Genellikle hicivli bir dil kullanılmıştır.

Gazetede yer alan diyaloglara örnek vermek gerekirse, zabıta memuru ile esnaf arasında geçen diyalog şu şekilde gazetenin birinci sayısında yerini almıştır; “Çarşıda dükkan esnafının biri sigara içerken nasılsa zâbıta memûru tarafından görüldüğünü hissedip derhal elindeki sigarasını atar ise de memur ağzından çıkan dumanı gördüğünde:

-Baksana çorbacı! Üç çeyrek mecîdiye vereceksin!

-Ne parası vereyim efendim?

-Ne olacak çarşıda sigara içmenin yasak olduğunu bilmiyor musun?

-Yanlış görmüşsünüz efendim! Bendeniz tütün içmem ki.

-Tütün içmiyordun da ağzından çıkan duman ne idi?

-Efendim o gördüğünüz duman akşamdan fazla çaktım da içerim yanıyor ondandır.”⁵⁶ Bu diyalogda o dönemde çarşıda sigara içme yasağının uygulandığı anlaşılıyor. Zabıta memuru ile esnafın arasında yaşanan diyalog mizahi bir şekilde yayınlanmıştır.

Bir başka diyalogda Latife Gazetesi’nde önemli bir konu olan ve genişçe yer tutan dönemin gazetelerinden Hayal Gazetesi’ne yer verilmiştir;

“-Efendim, Hayâl okuyor musunuz?

-Ayıcı olmakta fikrim yok ki Hayal okuyayım!

-O ne demek?

-Ne demek olacak, okuyanların rivâyetine göre dünkü sayısında başından sonuna kadar ayıcılık sanatından bahsetmişmiş!

⁵⁶ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 2.

-Acaba bu Hayâl'in yazarı zaten ayıcı mı?

-Neci olduğunu kendisinin dahi bildiği yok ki! Bir gün kalkar kasabım der, ertesi gün ayıcı olur. Bir başka gün ızgara maşa ateş küreği satmağa kalkışır. Görünürde girişken bir adama benziyor. Bunun elinden her bir iş gelecek!

-Öyle ise âferin üstâdına!”⁵⁷Burada Hayal Gazetesi'nin tam olarak ne ile uğraştığını kendisinin bile bilmediği aktarılmıştır. Birçok farklı haber ve durum gazetede yer aldığı için tam olarak gazetenin ne ile uğraştığının muamma olduğu anlatılmıştır. Hatta ayı oynattığı ile ilgili birçok haber gazetede yer almış ve bu durum eleştirilmiştir.

Altıncı sayıda yer alan diyalogda ise Osmanlı Tiyatrosu şu şekilde okuyucuya aktarılmıştır;

“Bir tiyatro aktörüyle bir orta oyuncusu arasındaki konuşma:

Orta oyuncu: Bugünkü oyun nasıldı?

Aktör: Zararsız! Ama aralıkta oyunbozanlık da oldu ve bunun sebebi ise oyuncuların bazısının ayak takımı yani herkesin ilgisini çekecek ve güzel güzel sözler söyleyemeyecek herifler olmasıdır.

-Doğru söze kim ne der. Hakkınız var lâkin bizim oyundan maksadımız para yutmak ve yükümüzü tutmaktır. Başka şey nemize lâzım!

-Aslında umuma karşı renklere ve boyalara girip de herkesi güldüreceğim diyerek türlü zahmetlere girmekten maksadın para kazanmak olduğu şüphesizdir fakat oyunlarınızla beraber oyuncularınızı ıslâh etseniz de hem para hem de herkesin memnuniyetini kazanmış olsanız fena mı olur?

-Evet pek güzel olur lâkin ikisi birden mümkün değildir. Çünkü oyuncularımız ıslâh olsa oyunlar bozulur. Oyunlarımız ıslah olsa oyuncularımız bozulur. Onun için böyle bozuk düzen gitmek ve hemen para kapmak daha hoş olur!

-Demek ki fikirlerimiz birbirine uymayacak!

-Şüphesiz! Sizde ileri gitmek ve bizde geri kalmak değil mi?”⁵⁸Orta oyunuyla dönemin batılı tiyatrosu arasında yaşanan çekişme anlatılmıştır. Batı kaynaklı konuların tiyatro oyununda sergilenmesi ile orta oyunundaki halkı kucaklayan ve yerel dilin

⁵⁷ Latife, 9 Receb 1291 (22 Ağustos 1874), nr. 4, s. 2.

⁵⁸ Latife, 16 Receb 1291 (29 Ağustos 1874), nr. 6, s. 2.

kaybolması eleştirilmiştir. Batılı tiyatro oyunlarına batılı oyuncular getirmek yada yerli oyuncularını ıslah edilerek batılı oyunlara adapte edilmesi anlatılarak bu durum eleştirilmiştir. Fakat dönemin oyuncularını bundan pek rahatsız değildir lakin aldıkları paraya bakmaktadırlar.

Başka bir sayıda kısa kısa yer alan diyaloglarla Latife Gazetesi'ne çokça yer alan başka bir konu eleştirilmiştir. Bir matbaada yalan haberlerin çokluğu, bir yazarın odasında yine doğru haberlerin olmaması, sokakta ise ekonomik şartların ağırlığı, vapurda dönemin gazetelerinden Kahkaha'nın yayın politikası, Güllü Agop'a uygulanan imtiyazlar dile getirilerek eleştirilmiştir.

“Bir matbaada:

Yazar: Canım şu ilanları niçin dizmiyorsun?

Dizgici: Efendim nasıl dizmiyorum sabahtan beri yalan dizmekten gözümü açamadım ki!

Bir yazarın odasında:

-Kimdir o? Gelmiş kapıyı çalıp duruyor!

-Efendim doğruluk diye birisidir.

-Haydi git defet burada onun işi yoktur!

Sokakta:

-Ne o birader içindeki gâliba pek ağır yüküdür?

-Bakır paradır efendim.

-Nereye gidiyorsun?

-Et almaya!

Vapurda:

-Ne o efendim bu günlerde sende bir hal var?

-Kâh ağlayıp kâh gülüyorsun herkes ne der!

-Haberin yok mu Kahkaha'ya yazar oldum!

Gazetede:

-Efendim elinizdeki nedir?

-Güllü Agop Efendi'nin özel imtiyazlı ilanadır.

-Tiyatroya devam ediyor musunuz?

-Özel imtiyazla her gece.

-Güllü Agop Efendi nasıldır?

-Özel imtiyazla bu akşam kapıda gördüm!”⁵⁹ Matbaada, vapurda, yazar odasında, sokakta gazetede geçen olaylar bu diyalogla anlatılarak yaşanan olaylar eleştirilmiştir. Latife'nin en önemli uğraş alanları olan dönem gazeteleri, Güllü Agop ve tiyatrosu, ekonomik sıkıntılar ve doğru olmayan haberlere dikkat çeken diyaloglar gazetede yerini almıştır. Her zaman ki gibi alaycı bir dille yaşanan olay ve durumlar hicvedilmiştir. Benzer diyalogları çoğaltmak mümkündür. Nitekim Latife dönemin diğer mizah basınıyla paralellik gösteren bir yayın politikası gütmüştür. Bu da diyaloglar vasıtasıyla bir konuyu okuyucuya aktarmak olmuştur.

2.2.3. Telgraflar

Telgraf haberleri başlığı altında çeşitli semtlerden çekilen gerçek veyahut hayali olduğu anlaşılan telgraflara yer verilmiştir. Bu telgraflarda genelde çekildiği yerin bir problemi hiciv-eleştiri karışımı bir dille aktarılmıştır. Telgraflarda Latife Gazetesi'nin eleştirdiği konulara dair önemli bilgiler almak mümkündür.

Gazetede yer alan telgraflar genellikle belli yerlerden çekilmiş ve çekildiği yere göre gazetede belli başlık ile yayınlanmıştır. Çekilen telgrafları çekildiği yere göre sınıflandırıp bir kaçına örnek vermek gerekirse;

2.2.3.1. Galata'dan

Latife'de Galata'dan ve Galata tüneline çekilen telgraflar şu şekildedir; “Galata 8 Ağustos; Piyasa çok sıcaktır. İşbu sıcaklık havanın hararetine bağlanıyor ise de sucular çok aranmaktadır. Kezâ bugün caddedeki arabacılar dört kişi çekindikten sonra bağırıp borçlarını ödediler. Kezâ bugünkü atılan yangın toplarının seslerini Bursa ahâlisi işitememiştir. Ahâlinin bu merteye sağırlığı Mösyönün atmış olduğu top sesine bağlanıyor. Piyasanın rıhtımı yapılmaya başladı.”⁶⁰ 8 Ağustos şeklinde tarihinin de belirtildiği telgrafta Galata'da havanın çok sıcak olması bahsedilmiştir. Sokakta su satan satıcılar ve insanları taşıyan arabacıların iyi iş yaptığı sıcak havalarda işlerinin arttığı anlatılmıştır. Ayrıca

⁵⁹ Latife, 2 Rebül-evvel 1292 (8 Nisan 1875), nr. 3, s. 9-10.

⁶⁰ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 3.

yangın topları denilen yangın haber vermek için atılan topların sesinin çok yüksek olması eleştirilerek top seslerinin Bursa ilinden bile duyulduğu ve insanların sağır olacağı alaycı bir dille aktarılmıştır.

Galata'dan gelen bir başka telgrafta ise; “Galata tüneli; Bir sene önce verilen karar gereği adı geçen tünel yine üç aydan sonra işlemeye başlayacakmış.”⁶¹ Kullanıma açılmayan tünel eleştirilmiştir. Alınan karar ve açılışın gecikmesi telgrafta yerini almıştır. On birinci sayıda yer alan telgrafta yine Galata tünelinin bir türlü açılmaması anlatılmıştır; “Galata Tüneli'nden; büyük bir dehşetle adamları yutmaya hazırlanmış isem de henüz nasibim çıkmadı!”⁶² Tünelin açılmadığı tünelin ağzından kişileştirme yapılarak tünel konuşturulup alaycı bir dille okuyucuya aktarılmıştır. Tünelin açılmaması ile ilgili başka bir haberde on üçüncü sayıda şu şekildedir; “Galata'dan; Tramvay arabalarını geceleri içeri çekmek ve soğuktan sıcaktan yağmurdan kardan korumak için yer altında bir büyük mağara inşa olundu.”⁶³ Galata'da açılması planlanan tünelin başka işlerde kullanıldığı alaycı bir dille aktarılıyor. Galata tüneli açılmaması gazetenin sıkça eleştirdiği bir durumdur ve bu konu ile ilgili birçok haber ve yazı gazetede yer almıştır.

Telgraflarda Galata semtinde ikamet eden esnaf veya kurumlar hakkında da haberler vardır. On dördüncü sayıda yer alan telgrafta; “Galata'dan; İkbâlinin altı yüz bin franklık ikramiye kazanmaya meydan vermeyip de parlaklığını birdenbire göstermesinden dolayı terzi Markopri ağlıyor imiş!”⁶⁴ Galata'da terzicilik yapan Terzi Markopri yüksek bir makama ya da iyi bir duruma erişmemesi ve ikramiye verilmemesi üzerine ağlaması ve yaşananlara telgrafta yer verilmiştir. Başka bir telgrafta ise; “Galata'dan; Şark Gazetesi'nin hastalığı günden güne ağırlaşmaktadır. Doktorlar rahatsızlığının giderilmesinden ümit kestiler.”⁶⁵ Galata'da basılan Şark Gazetesi'nin kapanabileceği alaycı bir dille telgrafta yerini almıştır. Latife'de yer alan dönem gazeteleri ile ilgili kapanma ve yeniden yayına başla ile ilgili birçok haber yer almıştır. Anlaşılan o dönemlerde birçok gazete açıldığı gibi birçok gazetede kapanmıştır.

2.2.3.2. Eminönü'nden

Eminönü'nden çekilen telgraflardan bazı örnekler vermek gerekirse; “Eminönü: Köprübaşı arabaların izdihâmından dolayı hâlâ giriş çıkışları kapalı durumdadır. Bakkallar

⁶¹ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 3.

⁶² Latife, 9 Şâban 1291 (16 Eylül 1874), nr. 11, s. 4.

⁶³ Latife, 24 Şâban 1291 (6 Ekim 1874), nr. 13, s. 4.

⁶⁴ Latife, 27 Şâban 1291 (9 Ekim 1874), nr. 14, s. 4.

⁶⁵ Latife, 26 Rebîül-evvel 1292 (2 Mayıs 1875), nr. 13, s. 50.

piyasasında Hulâsatü'l-Efkâr'ın her okkasına on para zam olunmuştur.”⁶⁶ Köprübaşından İstanbul'un pek çok yerine hareket eden arabalar kapalı yollar nedeniyle kullanılmadığı aktarılıyor. Anlaşılan İstanbul'un günümüzde de en önemli sorunu olan ulaşım sorunu eskiden beri devam etmektedir. Ayrıca Hulasatü'l Efkâr Gazetesi'ne yapılan zam telgrafta yer almıştır. Pul vergisi nedeniyle pek çok gazete buna başvurmuş ve zam yapmışlardır.

Onuncu sayıda yer alan telgrafta ise; “Eminönü 11 Eylül: Verilen bir karar üzerine boğazkesen köşelere küfe yaftacılarının rengi sabah ayazında tamamen solmuştur.”⁶⁷ Eminönü meydanında ve Boğazkesen Hisarı köşelerine satıcıların bilgi vermek amacıyla küfelerine astıkları kâğıtların solması dile getirilmiştir.

2.2.3.3. Gedikpaşa Tiyatrosu'ndan

Latife'de yer alan Gedikpaşa Tiyatrosu'ndan çekilen telgraflarda, “Gedikpaşa Tiyatrosu'ndan; müdürümüz Sayın Agop Beyefendi'nin Ramazan'ın yaklaşması nedeniyle evimizi teşrîfleri kesin olduğundan eski harâbeliğimize şimdiden takviye vermekte ve aktör ve aktivistleri görmek için her tarafımız göz göz olmaktadır.”⁶⁸ Ramazan ayıyla birlikte tiyatronun işleri artacağı ve aktörleri dışarıda görmenin mümkün olmayacağı aktarılmıştır. Osmanlı'da özellikle Ramazan ayında iftardan sahura kadar yapılan tiyatro ve orta oyunu gibi Ramazan ayı etkinlikleri önemli bir gelenektir. Bu etkinliklerin özellikle Gedikpaşa Tiyatrosunun işlerine yarayacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca telgrafta tiyatronun eski ve bakımsız olduğuna da vurgu yapılmıştır. Gazete bu konuya çokça yer vermiştir bu durum tiyatronun fiziki şartların iyi olmadığına işaretler.

Gedikpaşa Tiyatrosu'ndan çekilen on dördüncü sayıda yer alan telgrafta ise; “Gedikpaşa'dan; Tiyatro boyanmaktadır. (Gazetesi değil ha!)”⁶⁹ Denilerek parantez içindeki ifade ile Tiyatro Gazetesi'ne atıfta bulunarak ince bir mizahla Gedikpaşa Tiyatrosunu desteklemesi eleştirilmiştir. Tiyatro Gazetesi Osmanlı'daki ilk tiyatro içerikli gazetelerden biridir ayrıca tiyatro oyunlarına ve sergilenecek oyunların ilanlarına yer vermektedir. Bu durumda gazetede çokça Gedikpaşa Tiyatrosu reklamına rastlandığı anlaşılmaktadır ki Tiyatro Gazetesi'yle Gedikpaşa Tiyatrosu aynı kefeye konmuştur.

Altıncı sayıda yer alan bir telgrafta ise; “Gedikpaşa'dan telgraf; Tiyatro müdürü Agop Ahbar'ın seçeceği gazetecileri bundan sonra fevkalade ziyafetler vererek memnun

⁶⁶ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 3.

⁶⁷ Latife, 4 Şâban 1291 (12 Eylül 1874), nr. 10, s. 4.

⁶⁸ Latife, 16 Receb 1291 (29 Ağustos 1874), nr. 6, s. 4.

⁶⁹ Latife, 27 Şâban 1291 (9 Ekim 1874), nr. 14, s. 4.

edeceği haber alınmıştır. Keza son olarak tiyatroya gelecek müşteriler kapıdan içeri girerken bir yanlışlık olmaması için özel memur marifetiyle “Gazeteci!” diyerek avazı çıktığı kadar bağırılmasını Agop Efendi tenbih etti.”⁷⁰ Gazetelerde yer alan eleştirilere karşı tiyatro yönetiminin gazetecilere özel bir ilgi ve alaka gösterip ziyafet vereceği anlatılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Gedikpaşa Tiyatrosu yönetimi gazetecilerle arayışı iyi tutmak için çaba sarf etmektedir. Gazeteciler karşı önemli bir ayrıcalık tanımıştır.

2.2.3.4. Camlı Han’dan

Latife’de yer alan Camlı Han telgraflarında ise; “Hayâl Gazetesi’yle Tiyatro arasında bir vakitten beri devam etmekte olan tartışmanın çözümü Kazancılar Esnâfı Loncası’na havâle olunmuştur.”⁷¹ Hayal ile Tiyatro arasında yaşanan tartışma dile getirilmiştir. Çözümü için kazancılar esnafından yardım beklenmektedir anlaşılan kazanlara yapılan kalay gibi bir yardım beklenmektedir.

Altıncı sayıda ise; “Camlı Han’dan; Hanımızın orta katında tek saplı çifte gözlük ile bir kişi çürük harfler üzerinde fal bakmaktadır.”⁷² Camlı Han’da ikamet eden ve fal bakan kişi hakkında bilgi verilmiştir. İlanı andıran telgrafta Camlı Han’da fal bakan kişi alaycı bir dille hicvedilmiştir.

2.2.3.5. Köprübaşı’ndan

Köprübaşı’ndan çekilen telgraflarda bahsedilen yer Galata Köprüsü’nün Eminönü tarafındaki kısmını niteleyen bölgeye verilen addır ve gazetede yer alan telgraflar ise şu şekildedir; “Karaköy Kapısı Köprübaşı; Akşamdan sonra buradan İstanbul yakasına ve oradan buraya gelip gidenler için kırkar para kayık ücreti verenler köprü’nün açık olduğuna inanmıyorlar.”⁷³ Köprübaşında köprü’nün açık olması ve yaşanan olaylar telgrafta konu edilmiştir. Anlaşıldığı üzere o zamanlarda İstanbul boğazında ulaşım kayıklarla sağlanmaktadır sonraları vapur şirketi kurulmuştur. Nüfus artışı ile boğazda yerleşim ve ulaşımında yaşanan sıkıntılar dile getirilmiştir.

Altıncı sayıda yer alan başka bir telgrafta ise; “Köprübaşından; (Bu telgraf her gün gelir) İzdihâm son derecede olup ve eski beygirler ile arabalardan ve tramvay ve satıcılardan geliş gidiş imkânsız durumdadır.”⁷⁴ Köprübaşında yaşanan izdiham dile

⁷⁰ Latife, 9 Rebûl-evvel 1292 (15 Nisan 1875), nr. 6, s. 23.

⁷¹ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 3.

⁷² Latife, 16 Receb 1291 (29 Ağustos 1874), nr. 6, s. 4.

⁷³ Latife, 13 Ramazan 1291 (24 Ekim 1874), nr. 18, s. 4.

⁷⁴ Latife, 16 Receb 1291 (29 Ağustos 1874), nr. 6, s. 4.

getirilip bu telgrafın sürekli geldiği yani yolun sürekli kapalı olduğu aktarılmıştır. Anlaşıldığı üzerine İstanbul Köprübaşında yaşanan ulaşım sorunu günümüzde de İstanbul'un bir numaralı sorunu olan ulaşım sıkıntısını eskiden beri devam etmektedir. Nüfus artışı, göç ve çarpık yerleşme ile İstanbul maalesef bu sorunu günümüze kadar yaşamaktadır.

2.2.3.6. Çenberlitaş'tan

Çenberlitaş'tan çekilen telgraflarda ise “Çenberlitaş'tan; Köprülü Câmî'nin kapısı üstünde kaç yıldan beri gereksiz durmakta olan iskelenin ipleri ihtiyar olduğundan kuvvetleri kalmayıp iskeleyi yakında gelip geçenleri başlarına bırakacakları muhakkaktır.”⁷⁵ İskele ipleri eskidiği için kopacakları aktarılmıştır. İskele ipleri bakımsızlıktan kopacağı düşünüldüğünde o dönemde demir-çelik iskele yapımı kullanımı henüz tam olarak yerleşmediği anlaşılmaktadır.

Latife Gazetesi, iskele ipleriyle ilgili telgrafi yayınladıktan sonra bir sonraki sayıda iskele ipleri ile ilgili “Geçen sayımızda Çenberlitaş'tan gelen bir telgrafi yayınlamıştık. Ancak telgrafın geliş tarihinden birkaç gün önce telgrafta bahsedilen ihtiyar iplerin ruhlar âlemine ayak basmış olduklarını telgraf sahibi soruşturma edememiş olup bunun yalan olduğunu mezkur ipler âleminden telgrafla iddia ve ihbar etmiş olduklarından konuyu tashih ediyoruz.”⁷⁶ Şeklinde bir önceki sayıda yer alan telgrafta iskele iplerinin durumu hakkında yer alan haberler arasındaki yaşanan muammayı dile getirmiştir. Yine gazete alaycı bir dille iskele iplerinin son durumunu telgraf olarak okuyucularına duyurmuştur.

2.2.3.7. Ahiret'ten

Ahiret'ten başlığıyla adında da anlaşılabileceği gibi hayali olan telgraflar okuyucuya sunulmuştur. Mesela, “Âhiret'ten; Bir küçük yapıda bir gazetecik sâlimen buraya ulaştı. Kendisine hürmetle bir yer gösterildi.”⁷⁷ Anlaşıldığı üzere ahiretten gelen telgraflarda genellikle kapatılan gazetelerle ilgili olmuştur. Bu telgrafta da bir gazetenin daha kapanması aktarılmıştır. Yine başka on yedinci sayıda yer alan başka bir telgrafta; “Âhiret'ten; Hayal ile Tiyatro bir toplantı yapmak istedilerse de sonradan Meddah Şark ve Kamer'in dahi yakında bu tarafa gelmek niyetinde bulunduklarını işitip birkaç gün daha tehire karar verdiler.”⁷⁸ Dönem gazetelerinin kapanma durumu olduğu Ahiret'ten gelen

⁷⁵ Latife, 16 Receb 1291 (29 Ağustos 1874), nr. 6, s. 4.

⁷⁶ Latife, 20 Receb 1291 (2 Eylül 1874), nr. 7, s. 3.

⁷⁷ Latife, 20 Receb 1291 (2 Eylül 1874), nr. 7, s. 3.

⁷⁸ Latife, 5 Rebiül-âhir 1292 (11 Mayıs 1875), nr. 17, s. 67.

hayali telgrafla aktarılmıştır. Hayal, Tiyatro, Meddah, Şark ve Kamer'in adının geçtiği telgrafta gazetelerin kapanma durumu ve kapanma tehlikesine karşı direnmeleri dile getirilmektedir. Başka bir sayıda yer alan telgrafta ise; “Âhiret'ten; Hayal'i yine o tarafa yolcu ettik. Tiyatro'nun bu tarafta yalnız başına sıkılmaması için lâzım gelen teşebbüslerde bulunacağınız beklenmektedir.”⁷⁹ Hayal Gazetesi'nin kapandığı buna karşılık Tiyatro Gazetesi'nin kapanmaması için uğraşıldığı aktarılmıştır. Ahiret'ten çekilen telgraflarda konu hep gazeteler ve gazetelerin kapanma durumu olmuştur. Bu durum Latife'nin yayınlandığı dönemde gazetelerin çok zor şartlarda yayın yaptığını ortaya koymaktadır.

2.2.3.8. Yeni Camiden

Latife'de yer alan Yeni Cami'den çekilen telgraflarda; “Yeni Câmî havâlisinden; Burada ordu kurmuş olan kundura boyacıları yedikleri dikenlerden dayanamayarak her biri bir yere kaçtı. Orduları bozuldu.”⁸⁰ Yeni cami etrafında boyacılık yapanlar hakkında telgraf gazetede yerini almıştır. Bu telgrafta anlaşıldığı üzere kundura boyacılarının ayakkabı boyamak için en çok bulundukları yerin Yeni Cami etrafı olduğu hatta ki Latife'nin dediği gibi ordu kuracak kadar çok oldukları anlatılmıştır. Ayakkabı boyacıları Latife'ye konu olan önemli figürlerden birisi olmuştur.

2.2.4. İlanlar

Gazetede yeralan önemli bir başka bölümde ilanlar başlığı altında yer almıştır. Yayınlanan birçok sayıda enaz bir tane ilan gazetede yerini almıştır. Bu ilanlar çoğu sayıda tekrarlanmıştır ve daha çok gazetenin son sayfasında yerini almıştır. Gazetede 1874 yılında yer alan sayılarda ilanlar genişçe yer tutarken, 1875 yılında çıkan sayılarda ise daha az ilana yer almıştır. 1875 yılında Elenko Hikayesi ilanların yerini almış gazetenin son sayfalarını bu hikaye süslemiştir. Latife'de yer alan ilanları konularına göre düzenleyip örnek vermek gerekirse;

2.2.4.1. Edebiyat, Kültür ve Sanat İlanları

Latife'de edebiyat, kültür ve sanat ilanları çokça yerini almıştır. Bu durum iki türlü yorumlanabilir kültür sanat faaliyetlerine ya talep az olduğu için ilan çok verilmiştir ya da o dönemlerde kültür sanat faaliyetlerine ilgi çok fazla olduğu için ilanlara çokça rastlanılmaktadır. Bu ilanlara örnek vermek gerekirse; “Mâcerâ-i Aşk ve Kara Tâli adlı fâcialar ve Fitne-i Şükrü adlı tiyatro ve yeni basılan Ronanson ve Hâce-i Osmanlı ve Şerh-i

⁷⁹ Latife, 7 Rebîül-âhir 1292 (13 Mayıs 1875), nr. 18, s. 71.

⁸⁰ Latife, 9 Şâban 1291 (16 Eylül 1874), nr. 11, s. 4.

Şafaknâme ve her cins târihler ve mekteb ve tiyatro kitapları Köprübaşı'nda bulunan kitapçı barakasında satılmaktadır.”⁸¹ Köprübaşı'nda bulunan kitapçının ilanında farklı konulardaki kitapların satıldığına dair ilanına gazetede yer verilmiştir.

On dokuzuncu sayıda arka arkaya yer alan ilanlarda; “Girid Kandiyevî Şeyh Halîl Hilmi Efendi'nin yazdığı iki mersiye basılıp gazete dağıtıcıları satmaktadır. Pâkdâmen isimli tiyatro bu Pazar yayınlanmış olup Köprübaşı barakası ve tönbekici Hasan ve Celil ağalarla sahaf Çırçırılı Mehmed Efendi vesâir sergilerde ve gazete dağıtıcılarında satılmaktadır. Musiki erbabından Nuri Bey'in hazırladığı Şarkı Mecmuası'nın üçüncü sayısı beş fasıl olarak basılıp Köprübaşı ve Üsküdar barakalarıyla Aksaray ve Şehzadebaşı ve Okçular'da Tarkım Efendi kırâathânelerinde ve bazı gazete dağıtıcıları elinde beşer kuruşa satılmaktadır.”⁸² Basılan tiyatro ve musiki kitapların hangilerinin olduğu nerede ve kaç liraya satıldığı ilanlarda yerini almıştır.

Başka bir ilanda ise; “Tasvîr-i Sebât adlı tiyatro ve Gülzâr-ı Hayâl adlı kitap bu defa basılıp Köprübaşı kitapçı barakasında ve Bahçekapısı'nda Hasan Ağa dükkânında ve sâir yerlerde satılmaktadır. İdbâr ve İkbâl adıyla Osmanlı Tiyatrosu aktörlerinden Ahmed Necib Efendi'nin telif ettiği tiyatro kitap satılan her yerde kararlaştırılan fiyatıyla satılmaktadır.”⁸³ Tiyatro eserlerini satın almak isteyenlerin Köprübaşı kitapçı barakasında ve Bahçekapısı'nda Hasan Ağa dükkânında ve kitap satılan her yerde bulabileceği ilan edilmiştir. Ayrıca fiyatının da kararlaştırılan kadar olacağı da ilanda yerini almıştır.

Birinci sayıda yer alan bir ilanda ise “Kasa ismiyle çıkarılmakta olan edebi derginin 1, 2, 3 ve 4. sayıları Çenberlitaş'ta tönbekici HalilAğa aracılığıyla her kitap satılan yerlerde satılmaktadır. Beşincisi baskıdadır.”⁸⁴ Kasa isimli edebi dergisinin nerede satıldığı ve kaçınıcı baskı olduğu ilan edilmiştir.

Yirminci sayıda yer alan ilanda ise; “Hayallere dair bir hikâye anlatan Sırru'l-Esrâr'ın ikinci cildi olan Sırru'l-Akmâr Fî Feleki'd-Devvâr adlı kitap önceki cilt gibi üç buçuk kuruşa Hasan Ağa aracılığıyla kitap satılan yerlerde satılmaktadır. Bu kitap okunmaya değer nefis eserlerdendir.”⁸⁵ “Hayallere dair hikâye anlatan” denilerek aktarılan eser ve fiyatı ilanda yer almıştır. Ayrıca “kitap okunmaya değer nefis eserdir” ifadeleriyle ilanda kitap hakkında yorumda yapılmıştır bu haliyle farklı bir ilan özelliği göstermiştir.

⁸¹ Latife, 27 Şâban 1291(9 Ekim 1874), nr. 14, s. 4.

⁸² Latife, 16 Ramazan 1291 (27 Ekim 1874), nr. 19, s. 4.

⁸³ Latife, 9 Ramazan 1291 (20 Ekim 1874), nr. 17, s. 4.

⁸⁴ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 4.

⁸⁵ Latife, 19 Ramazan 1291 (30 Ekim 1874), nr. 20, s. 4.

Yine yorum içeren başka bir ilanda ise; “Nasîhat yâhut kumar belası işbu Tiyatro Dergisi gâyet ibretli eser olup Hasret ile beraber barakada tönbekicilerde dağıtıcılarda satılmaktadır.”⁸⁶Tiyatro Dergisi’nin dağıtımıyla ilgili ilan yer almıştır. Yine dergi hakkında ilanda yorumda yapılarak yayınlanmıştır.

Başka bir ilanda ise; Tuna Vilayeti merkezi olan Ruscuk’ta bu defa Âfitâb adında yarısı Türkçe yarısı Fransızca olarak gayr-i resmî bir gazete yayınlanmaya başladı. Mezhur gazetenin bir seneliği 30 ve altı aylığı 17 frank ve bir sayısı iki kuruşa olup abone olanlar bütün vilayet matbaalarının idare merkezi olan Reşîd Paşa türbesi karşısındaki Osmanlı Kırâathânesi müdürü SarafimEfendi’den mezkûr matbaanın makbuz senedlerini alabileceklerdir.”⁸⁷Afitab adıyla Tuna Vilayeti merkezi olan Ruscuk’ta çıkan gazetenin ne kadara ve nerede satıldığı ilan edilmiştir. Abone koşulları ile makbuz verilerek abone yapılması detaylı bir şekilde ilanda belirtilmiştir. Buradan anlaşılıyor ki İstanbul’a uzak bir Osmanlı vilayetinde çıkan gazete aboneliği makbuz ile yapıp abone olacaklara güven vermeyi amaçlamıştır.

Latife Gazetesi’nde yer alan kültür sanat ve edebiyat ilanlarının bu denli çok olması gösterilen ilginin de büyük olduğuna işarettir. O önemde basılan kitap ve sanat eserinin çokluğu önemli bir kültür sanat talebi olduğunun göstergesidir denilebilir.

2.2.4.2. Alım Satım ve İş Yeri İlanları

Latife’de yer alan iş yeri ve alım satım ilanlarında ise; “Matbaamız yeniden inşâ olunduğundan edevâtın güzelce tertibi ve intizamı, harflerin güzelliği ve hızlı basım yönlerinden sâir matbaalara üstünlüğünü ilan eder. Bastırılacak kitapları fevkalade ve muntazam surette ucuz fiyat ile basacağımızdan herhalde müşterilerimizi memnun ederiz.”⁸⁸Yeni açılan matbaa gazeteye ilan vererek iş almayı ümit etmektedir. İlanda dikkat çeken matbaada o dönemde kullanılan metal harflerle basım tekniğinin de kullanılan harflerin düzgün olduğu aktarılarak o dönemde basılan harflerin düzgün çıkmadığı aktarılmıştır. Metal harflerle basım tekniği ilk matbaa basım tekniği olarak kullanılmış zamanla yeni teknikler geliştirilmiştir. Günümüzde ise dijital matbaa makineleri kullanılmaya başlanmıştır.

Birinci sayıda yer alan ilanda ise; Mahmud Paşa başında Bezçiler Hanı sokağında altı numaralı fotoğrafhânde fevkalade muntazam surette üç adet resim on beş kuruşa

⁸⁶ Latife, 13 Ramazan 1291(24 Ekim 1874), nr. 18, s. 4.

⁸⁷ Latife, 19 Ramazan 1291 (30 Ekim 1874), nr. 20, s. 4.

⁸⁸ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 4.

çkarılmakta olduğu ilan olunur.”⁸⁹Fotoğraf çekimi ve çekimden alınan ücret ilan edilmiştir.

Başka bir ilanda ise; “Başkentin her tarafında gayr-i menkul ve arazi alıp satma ve kiraya vermek kiralamak için özel kolaylık simsarı Matosyan biraderler İstanbul’da Köprübaşı’ndaki kitapçı barakasında geçen yerde her gün alım ve satım yapmaktadırlar.”⁹⁰Gayr-i menkul alım satımı yapan kişilerce verilen ilanda İstanbul’da alım satım ve kira işleri yapıldığı ilan edilmiştir. Alım satım yeri olarak Köprübaşı’ndaki kitapçı barakasının adı verilmiştir.

Dördüncü sayıda yer alan bir ilanda ise; “Süleymâniye’de düğmeciler içinde iki bin arşın arsa üzerine kurulu harem ve selamlık yirmi odalı ve iki bin zirâ bahçe ile içinde hamamı bir kapı büyük mahzeni ve birkaç yerde lezzetli suyu ile altı hayvanlık ahır bulunan ve Marmara ve Karadeniz’i mükemmel gören konak diğer müstemilâtıyla beraber satılık olduğundan ve istenildiği zaman kiraya da verileceğinden görmek ve gezmek isteyenlerin Şehzâdebaşı karakolunun karşısında türbeye bitişik kahveci Emin Ağa’dan sâhibini sormaları.”⁹¹ Süleymaniye’de satılık veya kiraya verilecek mülk ile ilgili ilan gazetede yer almıştır. İlanda iki bin arşın arsa üzerine kurulu harem ve selamlık yirmi odalı ve iki bin zira bahçe ile içinde hamamı bir kapı büyük mahzeni ve birkaç yerde lezzetli suyu ile altı hayvanlık ahır gibi detaylı bir şekilde taşımaz mülkün bütün özelliklerine ilanda yer verilmiştir.

Yirminci sayıda yer alan başka bir ilanda; Şehzâdebaşı’nda Şirket-i Nakdiye’nin idaresi altında olan kırâathânede Cuma Pazar ve Pazartesi geceleri meşhur masdika takımı rakkas ile birlikte meşhur oyuncu ve komedyen Hamdi Efendi’nin seçkin oyunları seyirciye sunulacak ve diğer gecelerde de Mısır’ın en muteber saz ve söz ekibi musiki icra edecektir. İlgilenecek kişilere ilan olunur.”⁹² Kırâathanede Şirket-i Nakdiye yapılacak eğlencenin ilanı verilmiştir. Bu şekilde birçok kırâathane ilanı yer almıştır ve anlaşıldığı üzere talep çok olmalı ki hep yeni açılan yerler yapılan etkinlikler aktarılmıştır.

⁸⁹ *Latife*, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 4.

⁹⁰ *Latife*, 27 Şâban 1291(9 Ekim 1874), nr. 14, s. 4.

⁹¹ *Latife*, 9 Receb 1291(22 Ağustos 1874), nr. 4, s. 4.

⁹² *Latife*, 19 Ramazan 1291 (30 Ekim 1874), nr. 20, s. 4.

Latife’de yer alan resimli bir ilanda ise; “Şimşir ağacı oymacılığını Avrupa’da tahsil etmiş olan bir zat Camlı Han’da üst katta 15 numaralı odada ucuz fiyat ile oymacılık yapmaktadır.”⁹³ Latife’de ikinci sayıda yer alan bu resimli ilanda oymacılık sanatın icra eden bir sanatçının ilanı yayınlanmıştır.

2.2.4.3. Kayıp İlanları

Latife’de kayıp ilanları da yer almıştır. Bunlardan en çarpıcı olanı şu ilandır. “Bundan yirmi beş gün önce Kadıköy vapur iskelesinde veya beş nolu vapur içinde ve Bahçe kapısı yollarında üzeri kırmızı meşin kaplı bir cüzdan kaybolmuş ve içinde on üçüncü daire emlak memurlarının Haziran maaşına dair sened ile bazı takımdan başka kıymetli eşya veya para olmayıp bunların sahibinden başka kimsenin işine yaramayacağı açık olduğundan her kimin eline geçmiş ise zabıta müdürlüğüne veya Bahçe kapısı ekmeği satılan barakaya bırakılması durumunda bir lira ikram olunacağı sahibi tarafından ilan olunur.”⁹⁴ Cüzdanı kaybeden vatandaş gazeteye ilan vererek bir umut cüzdanına ulaşmak istemiş ve bulanlara ödül verileceği de ilanda yer almıştır.

2.2.4.4. Hastalık ve Sağlık İlanları

Sağlıkla ilgili ilanlarda Latife’nin sütunlarında yerini almıştır. Mesela; “Eğrikapı içinde Avcı Bey Cami-i Şerîfi karşısında 21 numaralı evde hunnak (boğaz hastalığı) hastalığına mübtelâ olanlara ücretsiz nefes edilmekte olduğu ve müracaat edenlerin şifa buldukları ilan olunur.”⁹⁵ İfadeleriyle geleneksel tedavi yöntemleri hususundaki ilan okuyucuya aktarılmıştır.

Dokuzuncu sayıda yer alan başka bir sağlık konulu ilanda; “Bahçekapısı’nda Şekerci Hacı Bekir’in üs yanında eczacı Hürmüz Ağa’nın dükkânında diş doktoru Antuvan? adlı kimsenin dişçilik mesleğinde tam mahâreti olduğundan kendisine müracaat edenleri her açıdan hoşnut edeceği ve yine aynı dükkanda Doktor Aristidi Bey’in Perşembe günleri ücretsiz muayene yapacağı.”⁹⁶ Antuvan Bey’in diş tedavisi ve Aristidi Bey’in

⁹³ Latife, 2 Receb 1291 (15 Ağustos 1874), nr. 2, s. 4.

⁹⁴ Latife, 13 Receb 1291 (26 Ağustos 1874), nr. 5, s. 4.

⁹⁵ Latife, 23 Receb 1291 (5 Eylül 1874), nr. 8, s. 4.

⁹⁶ Latife, 26 Receb 1291 (9 Eylül 1874), nr. 9, s. 4.

ücretsiz muayene günü ilan edilmiştir. Adlarından Ermeni asıllı oldukları anlaşılan hekimlerin ilanı gazetede yerini almıştır.

2.2.5. Mektuplar

“Varak” adıyla yayınlanan okuyucu mektupları ve Latife’nin bunlara cevapları gazeteye ayrı bir çeşitlilik katmıştır. Bu yolla genellikle gazeteye gelen mektuplara cevap verilmiş ve mektuplar gazetede cevaplarıyla birlikte ya aynı sayıda ya da bir sonraki sayıda yayınlanmıştır. Kısaltılarak yazılan mektuplara cevaplarıyla birlikte birkaç örnek verilmiştir. Seçilen mektuplar Latife’nin en önemli uğraş alanı olan konuları içermektedir.

Latife’ye gelen okuyucu mektuplarından beşinci sayıda yer alan mektupta dönem gazeteleri ile ilgilidir; “Biz değerli okuyucular Hazreti Cerîde-i Havâdis Basiret Terakki Mecmua-i Lâ Türki bilmem ne bilmem ne birçok gazeteleri ara sıra okuyup da can sıkıntısı olduğunda Hayal ve Tiyatro eğlence gazetelerini -kuruşu yazılmakla- alır okur ve iyi kötü eğlenirdik. Mümkün merteye can sıkıntımız da def olurdu! Bir de Latîfe isimli bir gazete teşrif buyurdu. Hoş geldiniz, safa geldiniz! Lâkin şimdi biz fikrî bir çıkmaza girdik. O da şudur ki: Eğleneceğim diyerek üç kuruş verip de üçünüzü birden almak tasarrufa riayetsizlik demek olacağından acabâ eğlenmeğe lüzûm kalmamak üzeri diğer diğer gazeteleri mi almalıyım, yoksa varlığı çok gerekli sizler için kura atarak ve istihâreye yatarak mı paramızı harcayalım? İknâ edici cevap isteriz. İmzâ: Bir mîrâsyedi”⁹⁷. Yayın hayatına yeni başlayan Latife Gazetesi ile diğer mizah gazeteleri Hayal ve Tiyatro’yu almak isteyip arada kalan okuyucunun mektubuna gazetede yer verilmiştir. Okuyucu mektupta Cerîde-i Havâdis, Basiret, Terakki, Mecmua-i Lâ Türkî gibi gazetelerin sıkıcı olduğu Hayal ve Tiyatro Gazetelerinin eğlenceli olduğunu bu gazetelere eklenen Latife’yi almak istediği ancak bu seferde tasarruf sıkıntısı olduğunu anlatmıştır. Seçim yapmak için kura çekmek veya istihareye yatmayı düşündüğünü dile getirmiştir.

Bir mirasyedi imzasıyla gönderilen mektuba Latife’nin cevabı ise şu şekildedir; “Biz saygıdeğer yüce okuyucular sâyesinde yayın hayatına girdiğimizden onlara müteşekkirimiz. Siz de var olun! Diğer gazeteleri alıp almamanız için bir şey diyemeyiz. Çünkü müdâhaleden korkarız, belki dayak yeriz. Ona da vaktimiz yok! Fakat üçümüz, yâni Hayal ve Tiyatro arkadaşlarımız ile biz duâcınısız hiç birini diğerinden ayırmayıp ve öyle kura ve istihâreye ihtiyaç bırakmadan büyük bir istek ve teveccühle üçümüzü birden satın almanızı eşsiz cömertliğinizden bekleriz. Çünkü efendim insanlar ve özellikle siz

⁹⁷ Latife, 13 Receb 1291 (26 Ağustos 1874), nr. 5, s. 2.

efendimiz gibi beyler eğlencesiz olamazlar. Elbette eğlence istersiniz! Ammâ havadis almak da lâzım. Biz dedik orasına karışmayız beyimiz.”⁹⁸ Hayal ve Tiyatro gazeteleriyle arasında ayırım yapmayan Latife üçümüzü de alabilirsiniz ancak haber almak için Latife’yi seçmeniz gerekir denilerek Latife’de mizah unsuru ile birlikte haberlere de ağırlık verildiği dile getirilmiştir. Latife yayın hayatına başladığı ilk günkü sayısında belirttiği gibi sadece mizaha değil haberlere de (doğru habere de) yer vereceğini vurgulamıştır.

Latife’ye İzmir’den gelen bir mektupta ilgi çekicidir; “Riâyetlü Efendi; Bu günlerde İstanbul’dan bu tarafa bir Yahudi geldi. Bahsi geçen için gayet bilgili ve yakın zamanda İstanbul’da hayli şöhret kazanmış bir adam diyorlar. Biz bunu işitir işitmez bahsi geçen Yahudi’yi görmeye gittik ve memleketimizde gelişini tebrik edip epeyce de konuştuk ise de kendisinden hiçbir şey anlamadık. Bu hususu merak ettiğimizden bahsi geçen Yahudi’nin ne marifeti olduğunu bildirmeniz için bu mektubu özel olarak gönderdim. İmza: Tezinananoğlu”⁹⁹ İstanbul’dan İzmir’e gelen bir Yahudi kökenli kişinin şüphe uyandırması üzerine mektup yazılmıştır. Anlaşıldığı üzere misyonerlik ya da bilgi toplama amaçlı görevlendirilmiş Yahudi kökenli kişinin davranışları ve yaptıkları mektuba konu olmuştur.

Latife’nin mektuba cevabı ise şu şekildedir; “Hürmetlü dostum; Bu mektubu bendenize yazmakla isabet etmişsiniz! Eğer İzmir civarında ismi kaf harfiyle başlayan bir kasaba yahut köy varsa orası yere geçecek diye o tarafta bir keşif ve tevâtür vuku bulur bahsi geçen Yahudi’nin marifetidir. Mezkûr kasaba yahut köyün ahâlisine evvelce tenbih ettik. Sakın bu keşif için kalp çarpıntısına tutulmasınlar. Hatta yerlerinden bile kımıldamasınlar. Zira bu tarafta da o Yahudi Kadıköy için de bir keşifte bulunmuştu. Herkesi aşırı korkuya sokmuştu! O Yahudi yaman Yahudi’dir. Kâşiftir dikkat etmeli ha!”¹⁰⁰ Cevapta İstanbul Kadıköy’de de araştırma yapan Yahudi’nin aynı kişi olabileceği ve dikkat edilmesi gerektiği aktarılmıştır. Keşif yapan ve söylenti çıkaran kişinin gizemli durumu insanlarda korkuya neden olmuştur. Anlaşıldığı üzere insanlar arasında yabancılara karşı duyulan güvensizlik üst seviyededir.

Latife’ye gelen başka bir mektupta ise gazetede önemli bir konu olan Agop ve Dikran Efendilerin sahip oldukları tiyatro ve opera ile ilgilidir; “Dikran Efendi bu sene Ramazan-ı Şerif’te açılışını yapacağı opera tiyatrosunun şimdiden hazırladığı bazı vesileler

⁹⁸ Latife, 13 Receb 1291 (26 Ağustos 1874), nr. 5, s. 2.

⁹⁹ Latife, 26 Receb 1291 (9 Eylül 1874), nr. 9, s. 3.

¹⁰⁰ Latife, 26 Receb 1291 (9 Eylül 1874), nr. 9, s. 3.

ile gelişmesi ve düzenlenmesine gayret ve bazı kalem erbâbı da bu yolda kendisine yardım edecekmiş. Pekâlâ Allah muvaffak eyleye. Lâkin bendenize şurası merak konusu oluyor ki bu tiyatroya sahibinin istek ve arzusu üzere umumî teveccüh olur da Gedikpaşa Tiyatrosu'nda cinler top oynarsa o vakit Agop Efendi ne yapacak? İşte bu hususta mümkün ise bazı izâhât verilmesini ricâ ederim.”¹⁰¹ Mektupta Ramazan ayında Dikran Efendi'nin opera tiyatrosunu açacak olmasının Agop Efendi'nin işlerini engelleyebileceği mektupta dile getirilmiştir. Dikran Efendi'nin ve Güllü Agop'un dostluklarına gazetede çokça vurgu yapılmışken bu durumun bir şekilde aşılabacağı aşıkardır.

Latife'nin bu mektuba cevabı ise; “Mektup sâhibinin bu kadarcık bir şeyi halledememesine doğrusu şaşırđık. Agop Efendi'nin ne derece fedâkâr bir adam olduğunu biliyoruz. Bazı vapur şirketlerinin yaptığı gibi tutar işi rekabete bindirir. Halkı tiyatrosunu bedava kabul eder ve gerekirse ücretsiz yiyecek ve içecek de verir. Yine umumî teveccühü kazanır. Dikran Efendi bakalım Güllü Efendi'nin şu fedakârca hizmetine karşılık ahaliye bir şey ikram edebilir mi? Hulâsa biz Agop Efendi'nin menfaati uğrunda her türlü fedâkârlığa hazır olduğunu bildiğimizden zannederiz ki Dikran Efendi karşılık vermekte âciz kalır. Dolayısıyla Agop Efendi'ye deriz ki ümitsiz olmasın korkmasın fedâkârlığında sebat etsin! Halkın dediğimiz gibi kalplerini hoş tutmaya ve ikramlarına dikkat ederse tiyatrosu yine işler ve herkes gider!”¹⁰² Latife'nin mektuba cevabında Agop Efendi'nin Dikran Efendi'nin opera gösterisine karşı bazı önlemler alacağı bu şekilde halkı tiyatroya çekmek için kampanyalar düzenleyeceği ve böylelikle Gedikpaşa Tiyatrosu'nda işlerin iyi gideceği yazılmıştır. Osmanlı tiyatrosu için çok önemli olan iki şahsiyet ve sahibi oldukları tiyatroları arasında yaşanan çekişme anlaşıldığı üzere tatlıya bağlanmıştır.

2.2.6. Edebi Yazılar ve Tefrikalar

Latife'de yer yer hicivli şiir ve fıkralara yer verilmiştir. Gazetede yer alan şiir, fıkra gibi yayınlar dönemin edebî yapısını anlamak için önemli birer kaynaktır. 1875 yılındaki sayılarda yer alan Elenko Hikâyesi tefrika bağlamında önemli bir yere sahiptir. Elenko Hikâyesi Zakarya Beykozluayan imzasıyla yayınlanmış ve her bölümde ayrı bir resimle okuyucuya sunulmuştur.

¹⁰¹ Latife, 27 Şâban 1291 (9 Ekim 1874), nr. 14, s. 2.

¹⁰² Latife, 27 Şâban 1291 (9 Ekim 1874), nr. 14, s. 2.

2.2.6.1. Şiirler

Latife Gazetesi'nde yer alan şiir başlıklı bir yazıda öncelikle şiirin tanımı yapılmış ve bir şiir örnek olarak verilmiştir; Başlığı 'şiir' olan bu yazı dikkat çekmektedir. Yazıda şiirde kullanılan ağıdalı ve ağır dil eleştiriliyor. Yazının altında verilen şiirde kullanılan ağır dilde yazıyı desteklemek amaçlı verilen bir örnek olduğu görülmektedir. "Şiir bilindiği üzere öyle ölçülü kâfiyeli hayali bir sözden ibaret olmayıp ölçüsüz manasız kafiye kafiyesiz her ağıza gelen sözlere denir. Ama denilecek ki bu nasıl tarif? Bu nasıl yanlış söz! Biz deriz ki hayır! Pek güzel tarif! Şiir söyleyeceğim diye bir takım vezinler öğrenmek için aruz okumak, okumuş olanlardan malumat almaya çalışmaya ne gerek var! En iyisi söyleyi vermeli. Şâirim diyerek müteşairliğe koyulmalı vesselam! Baksanıza Manastır Vilâyeti'nin fazîletli efendilerinden biri aşağıdaki enfes tarihi söylemeye rahmet ve tenezzül buyurarak dîvân-ı âleme misal olmak üzere güzel yâdigâr bırakmış! Ama zinhar ve zinhar acele okumayın! Lezzet alamazsınız! İşte enfes târihte diyor ki:

Şehinşâh-ı cihanın himmet-i kudsiyesidir

Terakkî eyledi 'asrında 'ulûm tenmîk

Ömr ü ikbâlini efzâyîş sıhhatde Hudâ

Himketi hükmünü takdîrine etsün tevfik

Mühr-i lutf ve şevketinden aktâf etdi fûrûğ

Rumeli nâm ile bir kevkeb şarkı tahkîk

Böyle bir nev eserin kesb-i sürûriyle hemân

Resm-i tebrîk ile târihini etdim terfîk

Âb-ı cevherle yazıldı iki târih-i sârım

Oldu tab' nûsha-i nâdire ve zîbâ tensîk

Şimdi tarihi gördünüz ya! Artık bunun üzerine bina ederek şiir söyleyin! Mademki bunun faziletli bir efendi söylemiş çalışalım, tâ ki biz de kolaycacık bir faziletli olalım."¹⁰³ Burada Latife Gazetesi şiirde kullanılan ağır dili eleştirmek için bu yazıyı yayınlayıp bu şiiri de örnek vermiştir. Zinhar acele okumayın, lezzet alamazsınız ifadeleriyle alaycı tavrını kullanan gazetede ağır dil kullanımı pek çok kez eleştirilmiştir.

¹⁰³ Latife, 20 Receb 1291(2 Eylül 1874), nr. 7, s. 2.

On ikinci sayıda yer alan şiirde yine ağır bir dilin kullanıldığı gözükmetedir. Ayrıca şiir öncesi kısa bir açıklama ile şiirin konusu hakkında bilgide verilmiştir; “Biz arkadaşlık ve memnuniyetimizi ispat için hakkında bir şiir yazdık. Mutlaka onun teşekkürünü bekleriz. Zira teşekkür görürsek kendimize büyük bahtiyarlık veririz. İşte şiir de bu;

Hezârân sad hezârân müjdeler erbâb-ı irfâna

Hulâsa bâ-kemâl-i zîb ü ziynet çıktı meydâna

Mürettiblerle kâğıdcı Yahûdî’nin gözü aydın

Hulâsa oldu bir âlâ vesîle kesb-i sâ mânâ

Düşünmez ba de-izin ‘ bakkal ve çakkal ve balıkçılar

Gider hep ihtiyâclar lâ-cerem bununla fık dâna

Evvelkinden küçükdür gerçi hacmen lîk ana bakma

Güzel doğru yazar asla bulunmaz anda efsâne

Devâm etsün sürülsün dâimâ çıksun güzellikle

Kudûmü sa‘d ola meymûn ola bu köhne devrâna”¹⁰⁴ Arkadaşlık hakkında yazılan bu şiirde de alaycı bir dil kullanılmıştır. Kafiye ve uyak kurallarına uyularak yazılan şiirde yine ağır bir dil kullanılmıştır.

2.2.6.2. Fıkralar

Latife Gazetesi’nde fıkralara az olsa da yer verilmiştir. Latife’nin en önemli uğraş alanı olan gazetelerin faaliyetlerini konu alan fıkroda; “Gazetecilerin son ticaretini imâ eder bir fıkradır; Bir adamın evinin kapısı önünde büyük bir sivri taş varmış ve adam gelip gittikçe ayağına takıldığından bir gün kör taşı çıkarmak üzere her ne kadar uğraşırsa da muktedir olamaz. Nihayet oturup çaresini düşünmekteyken o aralık karşıdan oldukça güçlü kuvvetli bir kimse gelmeye başlar. Bu kimse tam taşın hizasına geldiği anda evin sahibi yerinden sıçrayıp “Şu taş her gün benim ayağıma dolaşıp rahatsız ediyor. Bana yardım et de şunu çıkaralım” deyince o kimse de “Bana ne verirsin” der. Evin sahibi de “hiç” cevabını verir. Onun üzerine o kimse soyunup yardım ederek taşı oradan çıkarırlar. Evin sahibi memnun olup evinden içeriye giderken yardım eden kimse yakasına sarılıp “Bana vaad ettiğin hiçi ver de öyle git” deyince evin sahibi “Be canım hiç verilir şey midir” der

¹⁰⁴ Latife, 20 Şâban 1291 (2 Ekim 1874), nr. 12, s. 3.

demez aralarında tartışma çıkar yaka paça mahalle kahvesine giderler. Kahve halkı bunların telaşını görüp sorunca durumu anarlarsa da tartışmayı durduramazlar. İçlerinde bulunan kahveci zariflerden bir kişi “Durun siz bizim boş su küpü şimdi ona cevap verir deyip küpü ortaya getirerek hiç isteyen adama hitaben “Şu küpün içine ellerini sok da ara” deyince o kimse de ellerin sokup aramaya başlar. Kahveci “Ne var içinde” diye sorunca o kimse “hiç” cevabını verir. Kahveci derhal “Öyle ise işte al hiçini de sesini kes” deyip tartışmayı bitirir.”¹⁰⁵ Fıkra da bahsedilen “hiç” kelimesi gazetelerin ortaya çıkardıkları ürünle kıyaslanmıştır. Anlaşıldığı üzere Latife ve dönem gazeteleri arasında yaşanan çekişmeye ‘gazetecilerin son ticaretini ima eder bir fıkradır’ ifadesiyle yayınlanan fıkrayla gazetelerin yaptıkları faaliyetler eleştirilmiştir. Basılan gazetenin yetersizliği vurgulamış ortaya çıkardıkları ürünün değersizliği eleştirilmiştir.

2.2.6.3. Tefrikalar (Elenko Hikâyesi)

Süreli yayınlarda ardı ardına yayımlanan, birbirini tamamlayan bölümlerden oluşan yazı dizisi şeklinde gazetede Z. Beykozluyan imzasıyla yayınlanan “Elenko Hikâyesi” dikkat çekmektedir. Elenko Hikâyesi 1875 tarihli gazetenin ilk sayısında Beyoğlu viranelerinde bir baraka cümlesiyle başlayıp diğer sayılarda da devam etmiştir. Bölümler şeklinde diğer gazete sayılarında Z. Beykozluyan imzasıyla yayınlanmıştır.

Latife Gazetesi’nde yer alan tefrikada gazetenin ilk sayısında yer alan ve ilk bölümünde anlatılan hikâye şu şekildedir; “Beyoğlu virânelerinde bir baraka. Bundan birkaç sene önce bir gece saat üç üç buçuk sıralarında hava açık mehtap yeryüzünü aydınlatırken Beyoğlu’nda bir sene önce yangın çıkmış bir yerde yeniden inşa olunmuş olan bazı yüksek kargir binaların arasında tam manzaralı iki penceresi olan eski tahtalardan yapılmış ufacık bir baraka içinde ihtiyar bir kadın ile bir de tahmînen on altı on yedi yaşlarında bir kız çocuğu konuşmakta idiler. Bahsi geçen kızın tarz ve tavrından ve ihtiyar kadın ile lakırdı ettiği sırada arada bir korku ve endişe ile perdeleri kapalı olan pencerelere doğru bakmasından dolayı dışarıdan birisinin barakaya girmesinden korkmakta olduğu anlaşılıyordu. İnsanoğlunun ızdıraplı kalb ve efkârından başka güzelliğine de siyah perdesini çeken o korku ve endişe dumanı kızın benzersiz dilberliğini gizlemeye katıyen yetmemiş olup güzellik ve tatlılığından çıkan haller suları şiddetli rüzgârdan alt üst olmuş denizin dalgalarına vuran güneş ışıkları gibi parlardı.”¹⁰⁶ Hikâye, Elenko’nun başından geçenler üzerine kurulmuştur. Elenko hikâyesi başlıklı tefrikada başkarakteri 16

¹⁰⁵ Latife, 19 Ramazan 1291 (30 Ekim 1874), nr. 20, s. 2.

¹⁰⁶ Latife, 26 Safer 1292 (3 Nisan 1875), nr. 1, s. 3.

yaşlarındaki ve güzelliği ile nam sürmüş Elenko ve yaşlı teyzesi Marigodur. Ayrıca Elenkonun diğer teyzesi Mimika, Elenko ile evlenmek isteyen Yanko Bey ve dayısı Anastaş diğer karakterlerdir.

“Elenko Hikâyesi”¹⁰⁷ Latife’de yer alan ve 1875 yılında çıkan sayılarda tefrika şeklinde yayınlanan hikâyede ilk tefrikada bu resim ile yayınlanmıştır. Resimde Elenko ve Teyzesi Marigo resmedilmiştir. Hikâyenin diğer bölümleri öncesi farklı resimlerle hikâye devam etmiştir.

“Elenko Hikâyesi”¹⁰⁸ 1875 yılında yayınlanan hikâyenin ikinci bölümü ikinci sayıda yer alan resim ise bu şekilde çizilmiştir. Tefrikanın diğer bölümlerinde de hikâye farklı resimlerle yayınlanmıştır.

2.2.7. Makaleler

Latife Gazetesi’nin genellikle ilk sayfalarında yer alan ve bir mizah gazetesi için çok fazla bilgi içeren yazılar dikkat çekmektedir. Latife Gazetesi’nde yer alan ve birkaç sayıda devam eden milletlerin durumu başlıklı yazıda Yahudi ve Japon milletlerini hem fiziksel, hem kültürel, hem de toplumsal durumları hakkında hiciv ve eleştiri dozu yüksek ifadelerle yer verilmiştir. Yazıda dikkat çeken bir başka unsur ise verilen bilgilerin detaylı ve bilgi düzeyinin yüksek olmasıdır. Bu yazıyı yazarken okuyan kişinin her yönüyle Yahudi milletini tanıması amaçlanmıştır. Fakat kullanılan dil ve seçilen bazı kelimeler ağırdır. Verdiği bilgiler dikkate alındığında bir mizah gazetesi için içerik kayda değerdir.

2.2.7.1. Yahudi Milleti

Yahudi başlıklı yazıda yer alan bilgiler şu şekildedir;

¹⁰⁷ Latife, 26 Safer 1292(3 Nisan 1875), nr. 1, s. 3.

¹⁰⁸ Latife, 29 Safer 1292(6 Nisan 1875), nr. 2, s. 7.

“Eski milletlerden olması nedeniyle kendileri eskilikle iftihar ve kanaatle meşhurdur. Milletlerinin eski olmasından dolayı alış veriş ticâret ve sanatları dâima eski şeyler ile olduğu gibi yumurtayı kokutup ve eti çürütüp yiyerek ve rakı ve şarabın fıçı dibinde kalmışını içerek yiyecek ve içeceklerinde de eskiyi itibar ederler. Fakirlerinin yanında en nefis yiyecek palamut ve altıparmak başlarından paça olup zengincelerinin en muteber yemeği karaman koyunu kuyruğundan külbastıdır. Adı geçen millet yiyecek ve içecek ve diğer hususlar gibi giyecek konusunda da eski giymek âdetleri olup yalnız özel günleri olan Cumartesi günü giyinmek üzere her birinin haline göre birer kat temizce elbisesi ve Cumartesi kavukları vardır. Ve bunlardan başka özel günlerindeki âyine güneşin batışında başladıkları için günün de eskisi kendileri için muteberdir.

Yakın vakitlere kadar içlerinde ilim ve marifete rağbetleri olmadığı halde biraz zamandan beri ilerleme yoluna girmeye başlamışlar ise de pislik ve korkaklıkları gibi eski huyları hala bakidir. İsrâil oğulları zamanından sonra adı geçen millet içlerinde bir bağımsız devlet kuramayıp başka devletlerin idaresi altında bulunmuş olduklarından şu halde bulunmaları da diğer âdet ve hallerinin eskiliği nedeniyledir. Yahudiler çeşitli cinslere ayrılıp bunlardan Leh kısmı uzun müddet bağımsız devlet olmuşlarsa da sonraları onların da idareleri başka devletlerin eline geçmiştir. Adı geçen millet yaratıldıklarından şimdiye kadar hâl ve âdetlerinden iyi kötü hiçbir şey kaybetmeyip ancak eski lisanları olan İbrani lisanını kaybetmiş ve İstanbul lisanını gasp etmişlerdir.

Adı geçen millet ortaya çıkışlarından beri bünyeleri zayıf olup başları saçsız ve gözleri mâvi olup sakalları sarı olduğu halde terakki yoluna girmeye başladıklarından beri diğer milletlere benzemeye başlamış ve insanlık giyim kuşam gibi konularda da güzellik kazanmışlardır.”¹⁰⁹

“Bu cihetle bilim ve eğitime meyil ve rağbetleri devamlı artmakta ise de medeniyete olan alakaları kapsayıcılık ve gelişmekten uzak olup ve daima ilgileri tıp astronomi ve musiki ilimlerinin öğrenilmesi ve öğretilmesin alanıdır. Adı geçen ilimlerde maharetleri inkâr edilemez olduğu gibi hazır cevaplıkta ve şiir ve cinaslı sözler söylemedeki liyakatları da bilinmekte olup özel günlerde uzun entari zırh ve kürk giymeleri de eski adetlere riayetlerine delildir.

Yahudi milletinin erkekleri eskiden kuzu derisinden kalpak ve yün kumaştan yapılmış üzeri satrançlı bezden sarıklı başlık ve kumaş ve iplik alacasından uzun entari ve

¹⁰⁹ *Latife*, 13 Ramazan 1291 (24 Ekim 1874), nr. 18, s. 1.

entari den biraz kısa zırh ve mor çakşır ve kırmızı mest papuç veya ayakkabı ve yemeni ve kış mevsiminde Türk çizmesi ve sarraf ve tabiblik edenleri tepesi kırmızı kumaşlı samurdan kalpak giyerlerdi.

Kadınları da başlarına önü ileriye doğru fazla meyilli yuvarlak şekilde kalak tabir edilen bir çeşit hotuz ve bedeni gayet dar ve önünden sıra ilik düğmeli ve etekleri uzun yırtmaçlı entari ve üzerine kısa kürk ve ayaklarına kırmızı çedik papuç veya kundura giyerek evlerinde başlarına beyaz bezden örtü örterler ve sokağa çıktıklarında yaşmak yapıp ferace giyerlerdi. Adı geçen milletin kıyâfetleri ve eski alametleri anlatıldığı üzere olduğu gibi sanatlarının en eskisi de tenekecilik ve aynacılık ve hokkabazlık gibi ufak tefek şeylerden ibaret olup içlerinde tabiblik sanatı da hala devam etmekte ise de asıl iftihar ettikleri sarraflık sanatı bir vakitten beri terk edilmiştir. Bununla beraber fakirlerinin “eskiler alayım” diye bağırarak sokakları dolaştıkları eski sanatları şimdi “paçavereler alayım” demeye dönmüş ve hokkabazların varıncaya kadar kıyafetleri zamana göre değişmiş olduğundan bu sebeple sanat yolunu tutmuş oldukları şüphesizdir.”¹¹⁰

“Adı geçen milletin zekâ ve tutumlulukları fevkalâde ve diğer milletlerden çok olup hatta zekâlarına delil balık patlıcan satan ve kundura boyacılarına varıncaya kadar kendi lisanlarından başka daha çok lisan ile konuşmalarıdır ki o lisanları okumakla tahsil etmeyip işiterek öğrenmişlerdir. Ve bundan maksatları ticareti genişletmek ve ilişkileri geliştirmek olduğundan pek yolundadır. Ve özel günlerinden başka yılda birkaç bayramları olup en büyüğü kamyş bayramıdır. Yahûdi’lerin dâima semboller ve cinaslarla konuşmaları adetleri olduğu gibi komikliği sevdikleri içinde her asırda ve her mahalde gülünüp eğlenilir söz ve hareketleri pek çoktur.”¹¹¹ Milletlerin durumu adlı birkaç sayıda yayınlanan yazıda Yahudi milleti hakkında çok detaylı bilgiler verilmiştir. Yaşayışları, kültürleri, dilleri, fiziksel özellikleri erkek bayan olarak ayrıntılı bir şekilde dile getirilmiştir.

2.2.7.2. Japon Milleti

Japonlu başlıklı yazıda yer alan bilgiler kısaca şu şekildedir;

“Yâhut Japonlu yâhut Çaponlu. Yaponya Japonya Çaponya da onlar gibidir. Hâsılı hepsi birdir. Adı geçen millet Çin ile sınır büyük küçük bazı adalarda yaşayıp takriben otuz beş milyon kadar nüfusu vardır. Milletleri eski olsa da yakın zamanlara kadar sâir ülkelere gitmek gibi irtibatları ve oralara gidenlerle ilişkileri olmaması nedeniyle adet ve niyetleri

¹¹⁰ Latife, 16 Ramazan 1291 (27 Ekim 1874), nr. 19, s. 1.

¹¹¹ Latife, 19 Ramazan 1291 (30 Ekim 1874), nr. 20, s. 1.

bilinememiş ise de sonradan dış dünya ile tanışıp ilişkiler kurmuş olduklarından şimdilerde kendilerince ve ülkelerince bazı usulleri öğrenmişlerdir.

Adı geçen adanın hepsinde deprem eksik olmadığından evleri bir kat olup eşraf ve zenginlerin konakları genişliklerinden fark edilir. Bahsettiğimiz milletin boyları kısa ve vücutları etli ve enli ve ökseleri kalın pazu ve baldırları dolgun ve kafalarıyla elleri ve ayakları büyük olup el-hâsıl enleri ve boyları bir olduğundan düz yerlerde yan yatmış olsalar ayakta durduklarından farkı olmadığı gibi yokuşta ayakları kayıp düşseler kendilerine toparlayamayıp aşağıya kadar yuvarlanır giderler.”¹¹² Milletlerin durumu adlı yazıda Japon milletin hem fiziksel hem de toplumsal durumu hakkında bilgi verilmiştir. Fiziksel özelliklerini hakkındaki tasvir hem detaylı ve hem de kullanılan dil ile eğlenceli bir yazıdır. Latife burada da alaycı bir dil ile yazıyı okuyucularına sunmuştur.

2.2.7.3. Yazarlığa Dair Görüşler

Yazarlık başlığı altında yazılan makalede öncelikle yazarlık nedir, kimlere yazar denir hakkında bir takım bilgiler okuyucuya aktarılmıştır. Yazının içeriği şu şekildedir;

“Şu kelimeyi unvan alarak birkaç söz söylemeyi canımız istedi. Ama yazarlar darılmasınlar! Çünkü birinci sayıda da demiştik ya, meram latîfe! Bu yazarlık genel midir özel midir? Bir adam mesela bir bakkal olup sattığı şeyleri kaydetmek için tuttuğu deftere yazdıklarına göre yazar olduğu gibi kasap (kastedilen Karagözcü kasap değil, çünkü o ayı oynatmakla meşgul) dahi sahip olduğu boynuz ve kuyruğun miktarı ve adedini unutmamak için keza tutmaya mecbur olduğu deftere yazmak sıfatıyla yazar değil midir? Böyle olduğu takdirde muharrirlik yani yazıcılık her yazı yazabilene verilebilecek bir genel sıfattır. Ama denilecek ki yazar mutlaka gazete veya kitap ve dergi yazmaya çalışan ve hatta yazan anlı şanlı kişilere mahsus bir parlak bir sıfattır! Biz iddiamızda ısrar ederek deriz ki teslim olma! Zira bir sıfat ki özeldir önceden dediğimiz gibi bakkal ve kasapların da o sıfatı almalarıyla nasıl genel de olabiliyor! Nihâyet şu yazarlık geneldir deriz vesselam! E genel olmakla ne olacak? Ne olacak, her on paraya bir kalem alan ve her iyi kötü söz yazabilen yazardır, yazarlık eder. Gazete yazar dergi çıkarır. Âleme kalemiyle velvele salar. Nihâyet sivrilerek üstünlük taslar. Hâsılı böyle yayın dünyası kervanı sonsuza doğru genişleyerek uzayıp gider ve büyür.

Misâl olarak bu diyelim ki geçenlerde Cerîde-i Havâdis’in bilinmez hangi sayısında göze iliştiki “hâne lâıyk olduğu öz çerçevesinde hareket etmeli” ve diğer bir yerinde “şerîat

¹¹² Latife, 19 Ramazan 1291 (30 Ekim 1874), nr. 20, s. 1.

yüce birilimdir” ve bunun gibi seçili sözler yazılmış. Ve yine bu cümleden bir gazeteci Ahurkapı’da bulunan bir evin mükemmel Akdeniz manzarasına sahip olduğunu yazmış. Şimdi bunları yazan eğitimli kişiler yüce yazarlık sıfatına sahip değiller midir? Elbette! Bu durumda böyle yazar efendilerimiz hünerli varlıkları sayesinde yayın dünyası gelişmiş olur. Yazarlığın özel olmasına gerek kalmaz. Hem ne gerek var efendim, öyle zahmete girip fikri yormaya, Akdeniz’le Marmara’yı fark etmeye. İyisi yazmayı bilir bilmez hemen yazar oluvermeli!

Bakkal ve kasaba benzeyerek bizim dediğimiz gibi yazarlık geneldir deyip yakayı kurtarmalı! Çünkü bize kalırsa âlâsı da budur! Baksanıza a! Hayal Gazetesi yazarlığın ne demek olduğunu layıkıyla bildiğinden o sıfatı düşünür mü? Ne vâzifesi, karagözcülük eder, ayı oynatır. Yazı yazmaya çalışır, bu arada para da kazanır. Rahatına bakar, geçer gider! Ama diyeceksiniz ki Mecmua-i Maârif’ten dayak yiyecek! Evet dayakcığınızı da yer, ne var canı sağ olsun! Ona zuhurat derler. Sözün özü, baş ağrıtmayalım yazarlık geneldir. Karagözcü de yazar olur bakkal ve kasap da. Ve hatta mekteblerde okumaya yeni başlayan çocuklar da! Zirâ insan yazı yazmayı bilmeseydi ona adam demezler! Kişi yazı yazmayı bilmeli! Adı yazar oluvermeli vesselâm!”¹¹³ Makalede yazarlığın yazı yazabilen herkese verilen genel bir sıfat olarak algılanması eleştirilip insanın yazı yazmayı ve yazdığı şeyi bilmesi gerektiği aktarılmıştır. Anlaşılabileceği üzere Latife bu yazıda dönem gazeteleri ile yaşadığı çekişme ve yazarlık sıfatı olmayan herkesin yazar diye ortaya çıkmasını eleştirmek için bu makaleyi kaleme almıştır.

2.2.8. Karikatürler

Karikatürler mizah gazetelerinin değişmez materyallerindendir. Bu bağlamda Latife’nin hemen her sayısında karikatürlere rastlamak mümkündür. Zaten mizah gazetesini diğer gazetelerden ayıran da karikatürlerdir. Ayrıca görsel materyal ile sağlanan etkinin daha fazla olduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Bu sebepten ki karikatürler gazetede en önemli unsurdur. Ancak karikatürleri tam anlamıyla anlayabilmek için dönemin siyasi ve sosyal olayları ile devlet adamlarını iyi bilmek gerekmektedir. Gazetede karikatür çizimi ve espi anlayışının zayıf olduğu görülmektedir. Fakat o zamanın tarihsel koşulları düşünmek ve anakronizm yapma yanlışına düşmemek gerekmektedir. Latife’de yer alan karikatürler dönemi görsel olarak sunması ve özetlemesi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Bu karikatürlerden bazılarını şu şekilde örnek verebiliriz;

¹¹³ Latife, 9 Receb 1291 (22 Ağustos 1874), nr. 4, s. 1.

Dönemin ünlü karikatüristi Tıngır imzalı bu karikatürde Latife’de altıncı sayıda yerini almıştır. İmzalı ve de Tıngır imzalı karikatürlere Latife’de çok az yer verilmiştir.

“Yürümek istemeyen zayıf bir atın üzerindeki adam:

-Arkadaş yetişemiyorum, dur beraber gidelim!

Koltuk değnekleriyle önde yürüyen adam:

-Benim acele işim var, seninle gidemem!”¹¹⁴

“-Ben bu yarışa dâhil olmazdım ama rüzgâra ne diyeyim!”¹¹⁵

“-Yaşa, ne kadar borcum var ise helâl ettim!

-Aman efendi, bakkal ile kasap kulunuza kıymayın.”¹¹⁶

¹¹⁴ Latife, 16 Receb 1291 (29 Ağustos 1874), nr. 6, s. 4.

¹¹⁵ Latife, 9 Receb 1291 (22 Ağustos 1874), nr. 4, s. 4.

¹¹⁶ Latife, 2 Receb 1291 (15 Ağustos 1874), nr. 2, s. 4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İSTANBUL HABERLERİ

Latife Gazetesi yukarıda bahsedildiği üzere Asmaaltı Camlı Han'da 11 numaralı özel dairede basılmıştır ve basım yeri İstanbul'da Sarayönü ile Ayasofya arasında yer alan tarihi bir konumdadır. Basım yeri ve dönemin şartları gereği Dersaadet yani İstanbul haberleri gazetede geniş yer tutmuştur. Bu bağlamda Latife'de İstanbul'da yaşananlar ve toplumsal hayat ile ilgili birçok haber görmek mümkündür.

Latife'de yer alan bir yazıda İstanbul'daki ekonomik ve sosyal hayat semt isimleri de verilerek kısa cümlelerle aktarılmış;

“Aksaray Caddesi'nden; Satıcılar çoğaldığından fiyat biraz düşük ise de kahveler boş gezenler ile dolduğundan laklakiyat çoğalmaktadır.

Bayezid Meydanı'ndan; Bugün hayli insanlar tartılıyor. Yine kantarlar çoğaldı. Alış veriş harâretlidir. Burada bakla falcıları çok olduğundan baklanın okkasına hayli zam geldi. Çarşı İçinden; Kalabalık pek fazla ise de alış veriş durgun bir haldedir. Esnaf yine fasulye piyazına koyuldu.

Boğaziçi'nden; Sular aşağı akıyor. Akdeniz şirketinin Karadeniz'i sepetlere koyarak İstanbul'a göndereceği söylenmektedir.

Eyüp; Geçen haftaya nisbetle bu hafta hayli kokmuş kebab sürüldü ise de asla kaymak satılmadı. Yine dilenciler sıralanıp dizildi.

Üsküdar; Orta oyunuyla tiyatro karşı karşıya geldi. Millet bahçesinde işaret imtihanı son bulup herkes muhabbete başladı.”¹¹⁷ İstanbul'da semt isimlerinin de verilerek aktarıldığı yazıda ekonomik ve sosyal hayat betimlenip gözler önüne serilmiştir. Latife Gazetesi'ne İstanbul birçok açıdan konu olmuştur. Bunun gibi İstanbul şehri ve semtlerinde yaşayış ile birlikte belediye yönetimi hakkında gazetede çeşitli bilgiler yer almaktadır. Anlaşıldığı üzere genel olarak ekonomik sıkıntı ve hayat pahalılığında bahseden yazıda payitahtta yaşanan ekonomik sıkıntı dile getirilmiştir. İşsizlik, ekonomik durgunluk, esnafın sıkıntıları ve piyasadaki durgunluk yazının ana fikridir.

¹¹⁷ Latife, 9 Receb 1291 (22 Ağustos 1874), nr. 4, s. 2.

3.1. İstanbul Belediye İşleri

Osmanlı Devleti sınırları genişleyip, içinde yaşayan nüfus artıkça başkentte yaşayan insan sayısı da artmış doğal olarak belediye işlerindeki düzen ve işleyiş haber konularının başında gelmiştir. Latife’de mizahi bir dille belediyenin işleyişini ve faaliyetlerini eleştirmiştir. Mesela; “Eski adet olduğu üzere yangın çıktığında atılan toplar için vukubulan masraf bu senenin bütçesinde bir hayli artmış olduğundan bundan böyle bir yerde yangın çıkarsa sigortacılar atacakmış.”¹¹⁸ İfadeleriyle yangın haber vermek için kullanılan top masrafiyle ilgili haber eleştirilmiştir. O zamanlarda İstanbul’da evlerin birbirine çok yakın olması nedeniyle yangının hızla yayılmasını ve can kaybını önleyebilmek amacıyla kullanılan toplar dönemin şartlarını çok güzel bir şekilde özetlemektedir. Günümüzde halen Ramazan aylarında kullanılan iftar toplarıyla mantık aynıdır. Burada amaç insanlara birşeyleri duyurmaktır daha çok da yangın tehlikesini insanlara duyurmak amaçlanmıştır.

Üçüncü sayıda ise; “Tersâne-i Âmire tarafından Gümrük önünden Salı Pazarı’na kadar denize konulan şamandıraların faydaları Belediye tarafından görülerek adı geçen belediyede kupa arabalarının düzenli biçimde dizilmeleri için Bahçekapısı’na ve Galata Caddesine şamandıralar koymak düşüncesindeymiş.”¹¹⁹ Denize konan şamandıraların caddelere konulma ve düzenin bu şekilde sağlanması düşüncesi gazetede yer almıştır. Alaycı bir dille denize konan denizde bir konumu yeri belirtmeye yarayan şamandıranın caddelere konarak düzen sağlanması anlatılmıştır.

Başka bir haberde ise; “Muhbirimiz tarafından çekilen bir telgrafta göre bundan bir iki sene önce Karaköy’e konulması kararlaştırılmış olan demir köprü birkaç gün önce aniden vefat etmiş.”¹²⁰ İfadesiyle yapılması planlanan köprünün henüz yapılamadığı okuyuculara aktarılmıştır.

Birinci sayıda yer alan haberde ise, “Beyoğlu’ndan gelen yolcuların rivâyet ettiğine göre sokaklarda akan çamur nehri nedeniyle kayık ve sandalsız bir taraftan diğer tarafa geçmek mümkün olmuyor imiş.”¹²¹ İfadesiyle Beyoğlu’nda yaşanan sel olayını ve yaşanan sıkıntı alaycı bir dille okuyucularına aktarmıştır. Anlaşılabacağı üzere yağın şiddetli yağmur sokakları çamur deryasına çevirmiştir.

¹¹⁸ Latife, 6 Receb 1291 (19 Ağustos 1874), nr. 3, s. 1.

¹¹⁹ Latife, 6 Receb 1291 (19 Ağustos 1874), nr. 3, s. 1.

¹²⁰ Latife, 6 Receb 1291 (19 Ağustos 1874), nr. 3, s. 1.

¹²¹ Latife, 26 Safer 1292 (3 Nisan 1875), nr. 1, s. 1.

3.2. İstanbul Terkos Gölü

İstanbul'un Avrupa yakasında bulunan Terkos Gölü'nün tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Bir ara Cenevizliler tarafından farklı amaçlarla kullanılan göl, 19. yüzyıla gelindiğinde Avrupalıların yardımıyla bazı tesisler inşa edilerek İstanbul'un su ihtiyacını karşılamak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Şehir için böylesi öneme sahip Terkos Gölü, Latife'de sıklıkla yerini almıştır. Gazete o dönemde yaşanan su sıkıntısını ve susuzluğu çokça eleştirmiştir. Terkos Gölü ile ilgili haber ve eleştirinin yer alması yaşanan su sıkıntısının ne kadar büyük çaplı olduğunun göstergesidir. "Terkos suyuna"¹²² İstanbul'da bakmadık doktor kalmayarak kimi iyi kimi fena dedi kimisi de ne iyi ne fena ikisi ortası dedi. Aralarında görüş birliği oluşmayarak çaresiz bahsedilen sudan birkaç şişe doldurup Avrupa'ya gönderilmesine karar verilmiş! Doğrusu şu karar pek yolunda! Biçare varsın Avrupa'da sağlamlaşsın! Biraz tebdîl-i hava etsin! Ama denilirse ki hayır, şişelerle gönderilmemeli, Terkos gölünün ne kadar suyu varsa sağlığını kazanması için hepsini fiçılara doldurup Avrupa'ya Amerika'ya daha uzak yerlere göndermeli! Burada gölü kurutmalı! Sonra suyu fiçılarla tekrar getirterek göle dökmeli! Hem su iyileşir, derdine deva bulur, hem de göl temizlenir! Biz de deriz ki bu tedbir isabetli ise de biçare gölü suyundan büsbütün mahrum bırakmak reva olmadığından yine şişelerle azar azar gönderilmesi evlâdır."¹²³ Gazete Terkos Gölü'nün suyu hakkında doktorların verdiği çelişkili temizlik kararları dile getirilmiştir. Suyun temizliğini öğrenmek için örneklerin yurtdışına gönderilmesini ve zaten çok az olan suyunda bu şekilde tükeneceği söylenerek bu durum alaycı bir dille okuyucularına haber edilmiştir. Terkos suyunun içilip içilememesi konusunda tam bir görüş birliği olmadığı için net bir karar için Avrupa'dan medet umar duruma gelinmiştir. İstanbul'da yaşanan su sıkıntısı ciddi seviyelere çıktığı haberde anlaşılmaktadır.

Üçüncü sayıda yer alan haberde ise; "Bundan önce Karaburun'da bulunan Terkos suyunu Beyoğlu'na getirmeye karar verilmiş idiyse de üç dört gün evvel Sarıyer'de Büyükdere'ye iki saat kadar yağın şiddetli yağmur sebebiyle Terkos'daki suyun lüzumu kalmayıp verilen karar başka zamana bırakılmıştır."¹²⁴ İfadeleriyle Beyoğlu'nun su ihtiyacı giderilmesi için farklı yollar aktarılmıştır. Yağın yağmur sonucu buna gerek kalmadığı yine anlatılmıştır. Uzunca bir zaman İstanbul içme suyu için Terkos Gölü önemli bir içme suyu kaynağını teşkil etmiştir. Alternatif yeni su kaynakları bulmak uzunca zaman almıştır.

¹²² Terkos Gölü'nünden temin edilen İstanbul'da musluktan akan suya "Terkos suyu" adı verilmektedir.

¹²³ Latife, 20 Receb 1291 (2 Eylül 1874), nr. 7, s. 3.

¹²⁴ Latife, 6 Receb 1291 (19 Ağustos 1874), nr. 3, s. 1.

Gazetede yer alan ve Terkos Gölü'nden çekilmiş gibi yayınlanan telgrafta; "Terkos Gölü'nden: Benim hakkımda İstanbul gazetelerinde birçok kötüleyici haber görüldüğünden suyumun İstanbul'a gitmemesine buraca karar verildi."¹²⁵ İfadesiyle gazetelerde çıkan Terkos Gölü ve su sıkıntısı haberleri üzerine intak sanatıyla gölün ağzından bilgi aktarılmıştır. Başka bir sayıda ise; "Bazı çeşme ve sebillerin eski akan sularının nerelere aktıklarını tahkik ederek su yolcular ile kuvvetli bir sözleşme yapmadıkça bir damla su veremeyeceğini Terkos Gölü kesinlikle beyan etmiştir."¹²⁶ Denilerek Terkos suyunun boşa harcanması ve zaten çekilen su sıkıntısını artıracak Terkos Gölü'nün ağzından dile getirilmiştir. Terkos Gölü'nden gelen telgrafta da yaşanan su sıkıntısı ve susuzluk mizahi bir dil kullanılarak aktarılmıştır.

3.3. Tekel İdaresi

Osmanlı Devleti'nin en önemli gelir kaynaklarından biri olan Tekel İdaresi Latife Gazetesi'nin zaman zaman eleştiri oklarını üzerine çekmiştir. Bu eleştirilerin temelinde ürünlerin kalitesizliği başı çekmiştir. Bu bağlamda sigaraların kalitesizliği ve paket içinden çıkan yabancı maddeler Latife'nin haberleri arasında yerini almıştır. Bu tür haberlere bir örnek verecek olursak; "Tütün paketleri içinde en az birkaç dirhem tütün eksik geldiği gibi sigara paketlerinde birkaç tane sigara noksan çıkmış olduğuna dair tek el idaresine vâki olan şikâyet üzerine artık kimsenin bir diyeceği kalmaması ve noksanlığın ihmal olunması için bundan böyle tütün paketlerine birkaç dirhem toz ve toprak doldurulacağı gibi sigaraların içine dahi asla tütün konmayıp sade kağıttan yapılacağını memnuniyetle haber aldık."¹²⁷ Paketlerdeki eksiklik ve ürünlerin içinden çıkanlar üzerinden tek el idaresi eleştirilmiştir. Ayrıca aynı konu başka bir sayıda ise; "Tütün paketlerinin bazılarının içinde talaş ve başka şeylerin çıkması üzerine tek el idaresinin tütün bedeli için aldığı paraları da kapalı paket içinde almaya karar vereceği haber alınmıştır."¹²⁸ Denilerek sigaraların kalitesizliğine vurgu yapılmış olup hatta biraz da mübalağa yapılarak neredeyse tütünsüz kâğıt verileceği söylenmiştir. Başka bir yazıda; "Bundan bir sene önce işitildiğine göre Tekel idaresinin bundan böyle tütünlerin temiz olmasına dikkat edeceği söylentisi vardır."¹²⁹ Ürünlerin içinden çıkanlar dışında bir de temizlik hususu eleştiri konusu olmuştur. Anlaşılabacağı üzere vatandaş tek el idaresinden çokça şikâyetçi olmalı ki Latife'de tütün ve sigara paketleri çokça eleştirilmiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere genel şikâyet

¹²⁵ Latife, 23 Receb 1291 (5 Eylül 1874), nr. 8, s. 3.

¹²⁶ Latife, 16 Ramazan 1291 (27 Ekim 1874), nr. 19, s. 1.

¹²⁷ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 2.

¹²⁸ Latife, 4 Rebîül-evvel 1292 (10 Nisan 1875), nr. 4, s. 13.

¹²⁹ Latife, 29 Rebîül-evvel 1292 (5 Mayıs 1875), nr. 14, s. 56.

paketlerin içinden çıkanlar, kalitesizlik ve temizlik üzerine konulardır. Bu şikâyetler üzerine tekel idaresi yetkililerinin savunması veya şikâyetlerin giderilip giderilmediği ile ilgili bir bilgi gazetede verilmemiştir.

3.4. İstanbul Sokak Lambaları

İstanbul sokak lambaları gaz kullanılarak çalıştırılmaktaydı. Lambaların yanması için öncelikle gaz gerekiyordu. Ayrıca bu lambaların gece yakılıp gündüz söndürmesi gerekli olduğundan bunları yapacak görevliler de gerekiyordu. Zamanın şartları gereği hem lambalar için gaz bulabilmek ve sokak lambalarıyla ilgilenecek görevli tayin etmek zor olmuştur. Bu yüzden birçok lamba düzenli yanmamıştır ve halk bu lambaları başka amaçla kullanmışlardır. Sokak lambalarının çalışmaması en çok eleştirilen konulardan biridir. Latife sokak lambalarının aydınlatmasında yaşanan sorunları alaycı bir dille aktarmıştır; “İstanbul sokaklarında yakılacak gaz lambaları bundan üç ay önce seyahate çıkmış olduklarından yakında görev yerlerine dönecekleri işitilmiş ise de biz buna asla inanamayız.¹³⁰” Denilerek İstanbul sokak lambalarının yanmaması eleştirilmiştir. Ayrıca “İstanbul gibi bir şehrin sokaklarının hâlâ gaz ile aydınlatılması doğrusu şaşılacak şeylerdendir. Doğrusu gaz boruları imal edildi ve pek çok liralara sarf olunarak lazım gelen yerlere fenerler konuldu ise de konulan borular zaten boru olduklarından bir işe yaramadılar. Fenerlere gelince şimdiye kadar hiç değilse camları silip süpürülmediğinden bu hizmeti mahalle çocukları para ödmeden yapıp hemen hemen hepsinin camlarını taşlarla silip süpürmektedirler.”¹³¹ İfadeleriyle lambaların gazla çalışması ile ilgili gaz bulma sorunu ve lambaların yakılması sorunu dile getirilmiştir. Lamba camlarının temizliği ise ince bir mizah anlayışıyla eleştirilmiştir.

Başka bir haberde; “İstanbul içinde inşa olunan gaz fenerlerinin Amerika’ya sipariş edilen ışıkları istendiği gibi imal edilmemiş olduğundan müteahhidi tarafından imal edenlere terk edilerek protesto edilmiştir.”¹³² İfadeleriyle Amerika’dan gelen fenerlerin istenildiği gibi olmadığı yeterince aydınlatmadığı konu edilmiştir. Yine başka bir haberde “İstanbul sokaklarına dikilen gaz fenerleri körler ve hastalar ile birlikte kendilerine artık bundan böyle ışık geleceğinden ümit kesmeye başlamışlardır.”¹³³ İfadesiyle artık gaz fenerlerinden umudun kesildiği hiciv edilerek sokak lambalarından İstanbul halkının yararlanamadığı çünkü lambaların yanmadığı yanan lambalarında sokakları yeteri kadar

¹³⁰ Latife, 6 Receb 1291 (19 Ağustos 1874), nr. 3, s. 1.

¹³¹ Latife, 9 Receb 1291 (22 Ağustos 1874), nr. 4, s. 4.

¹³² Latife, 16 Ramazan 1291 (27 Ekim 1874), nr. 19, s. 3.

¹³³ Latife, 29 Rebîül-evvel 1292 (5 Mayıs 1875), nr. 14, s. 56.

aydınlatmadığı gazetede yer almıştır. İstanbul sokaklarını aydınlatmak için belli yerlere büyük masraflarla kurulan bu lambaların çalışmaması ve atıl durumda kalması düşündürücüdür.

3.5. İstanbul’da Ekonomik Hayat

Günümüzde olduğu gibi ekonomi, basın yayın organlarının bir numaralı haber ve eleştiri kaynağı olmuştur. Başka bir ifadeyle insanların geçim kaynakları ve yaşam şartları her zaman en önemli konuların başında gelmiştir. Özellikle 19. yüzyıl Osmanlı’sının ekonomik şartları göz önüne getirildiği vakit dönemin basını ister istemez ekonomik meselelere eğilme ihtiyacı duymuştur. Bu açıdan Latife Gazetesi de çağdaşları gibi ekonomi haberlerine mizahi bir dille yer vermiştir. Mesela; “İstanbul’da bulan dilenciler bir yere toplanıp kendi halleri ile bazı esnafın hallerini mukayese ederek kendi hallerini diğerlerinden fazla refah ve rahat üzere olduğuna karar vermişlerdir.”¹³⁴ Esnafın durumu dilencilerle kıyaslanarak dilencilerin durumunu daha iyi olduğu esnafın kan ağladığı anlatılarak bu durum eleştirilmiştir. Başka bir haberde ise; “Memleketimizde olduğu gibi Amerika’da bundan üç sene önce etin azlığından dolayı birisi istifade etmek üzere eşeğini boğazlayıp bir beygire yükleyerek mükemmel dana etim var deyip mahalle arasında dolaşmakta iken komisyon memurları marifetiyle et muayene edilerek öyle dana etinin bedene zararlı olduğuna hükmedilip satıcıyı komisyon dairesine göndermişler.”¹³⁵ Ekonomik şartlar ve et üzerinden arz talep dengesizliği dile getirilmiştir. Aynı konu başka bir haberde; “Denizdeki balıkların etin pahalılığını duyduklarında sudan çıkmaya daha çok korktukları ve denizde kayaların köşe bucak yerlerine saklanmakta oldukları anlaşılmıştır.”¹³⁶ İstanbul’da etin pahalılığı sonucu balıkların saklandığı haberiyle pahalılık mizahi bir dille aktarılmıştır. Anlaşılabileceği üzere İstanbul’da etin pahalı olduğu ve esnaf gibi ticaretle uğraşan normal şartlarda maddi durumunun iyi olması beklenen kesimin dilencilerle kıyaslanması ekonomik şartların ne denli kötü olduğunu anlatmaktadır.

Latife’de yer alan “Tüccariye” başlıklı yazıda dönemin temel ihtiyaç maddeleri hakkında kısa bilgiler verilmiş ve bu bilgilere mizah da eklenmiştir.

“Pamuk: Yeni Cami berberlerinde

Kahve: Âlâsı fincanı kırk para, ortası yirmi para, bakla ile karışık olanı on para

¹³⁴ Latife, 29 Rebîül-evvel 1292 (5 Mayıs 1875), nr. 14, s. 56.

¹³⁵ Latife, 2 Rebîül-evvel 1292 (8 Nisan 1875), nr. 3, s. 11

¹³⁶ Latife, 29 Rebîül-evvel 1292(5 Mayıs 1875), nr. 14, s. 56.

İspermeçet Mumu: Fenersiz gezmek yasak olalı dan beri fiyatlarına zam geldi.

Gaz: Sandığını iki kuruşa tenekeci Yahudiler satın almaktadırlar.

Mâzi: Geçmişe derler.

Pirinç: Tavuk pazarındakiler güzel çalışıyorlar.”¹³⁷ Gazetede temel ihtiyaç maddelerinden birkaçı hakkında daha çok pahalılık vurgusu yapılarak mizahi bir dil ile bilgiler okuyucuya aktarılmıştır. Yazıda dikkat çeken ispermeçet? mumu yani balinadan elde edilen yağ ile yapılan mum ve geceleri fenersiz dışarı çıkmanın yasak olması anlatılmıştır. Yasak ile birlikte muma gelen zam bilgileri o dönemim şartlarını güzel bir şekilde ifade etmektedir.

Müşteri terziye çıkışarak:

“-Niçin buna buna cep dikmedin be herif?

-Cebini ne yapacaksın be! Veresiye dikilen pantolona cep olmaz!”¹³⁸ Pahalılık nedeniyle alım gücünün düşmesi ince bir hicivle karikatüre konu olmuştur.

3.6. İstanbul Yeni Cami Ticari Hayatı

Osmanlı klasik döneminin önemli mimari eserlerinden biri olan İstanbul Yeni Cami Eminönü semtinde yer almaktadır. Caminin inşasıyla beraber çevre muhitinde canlılık yaşanmıştır. Bunların en başında çevresine açılan dükkanlar ve bu sayede zamanla artan ticaret gelmektedir. Yeni Cami’nin bu özel konumu gereği burada yaşananlar Latife’nin de üzerinde durduğu hususlardan birisi olmuştur. Bu haberlere örnek verecek olursak; “Yeni Cami civarında akşama kadar dolaşmakta ve herkesin üzerine sürünüp bulaşmakta olan bir uyuz köpeğin uzaklaştırılması gerektiği halde görmezden gelindiğine bakılırsa kudurup birisini ısırarak hastalık bulaştırması bekleniyor demektir.”¹³⁹ Yeni cami etrafındaki sokak hayvanlarının yaratabileceği tehlikeler dile getirilmiştir. Yine başka bir sayıda başıboş sokak hayvanları konu ediliyor; “Yeni Cami avlusunda bazı kebabçılar tarafından verilen

¹³⁷ Latife, 2 Receb 1291 (15 Ağustos 1874), nr. 2, s. 4.

¹³⁸ Latife, 23 Receb 1291 (5 Eylül 1874), nr. 8, s. 4.

¹³⁹ Latife, 16 Ramazan 1291 (27 Ekim 1874), nr. 19, s. 3.

müsaade üzerine müşteriler yemek yedikleri sırada köpekler de karşılarında durup onların kaç lokma yemek yediklerini saymakta oldukları doğrulanmış haberlerdendir.”¹⁴⁰ Müşterilerin sokak hayvanlarından rahatsız olduğu aktarılmıştır. Anlaşılabacağı üzere sokaklarda çok fazla başıboş hayvan bulunmaktadır ve bu durum büyük bir tehlikeye neden olmaktadır. Bu konu hakkında ne gibi bir tedbir alındığı ile ilgili bir haber gazetede yer almamıştır.

Esnafla müşterisi arasında yaşanan kalitesiz veya bozuk ürün ile ilgili pek çok haber yer almıştır. Latife’de yer alan Yeni Cami havlusundan başlıklı bir diyalogda esnaf ile müşterisi arasında yaşanan olay dile getiriliyor;

“-Oo yine kebab mı yiyorsun?

-Aman birader sorma! Tövbeler olsun eğer bir daha yersem.

-Ne oldu ki, iki tarafında kıvranıyorsun?

-Aman bir sancı yakaladı. Gâliba et kokmuş da midem bozuldu. Midem bulanıyor.

-E kokmuş kebabı niye yiyorsun?

(Kebabçı):-Hayır efendim, kebab kokmuş değil. O zaten et yemeğe perhizliymiş, ben ne yapayım.”¹⁴¹ Diyalogdan anlaşılabacağı üzere müşteri yemekten şikayetçi olmuştur. Yeni Cami esnafını ve ticari hayatını bu şekilde birçok kez eleştirilmiştir. Kebabçı ile vatandaş arasında yaşanan diyalogda bozuk ürün satan kebabçı zeytinyağı gibi üste çıkmak istemiştir. O dönemlerde yaşanan bu tür olaylara karşı belediyeler gerekli tedbirleri almıştır. Latife’de bu denli çok bu konu hakkında haber olması yaşanan bozuk ürün

sıkıntısının çokça yaşandığını göstermektedir.

Latife’de yer alan bir karikatürde esnaf ve müşteriler arasında yaşanan bozuk ürün ile ilgili bir karikatürde yaşanan durum şu şekilde çizilmiştir.

“-Ne oluyorsunuz canım yoksa yağlı kaz mı yediniz!

¹⁴⁰ Latife, 14 Rebîül-evvel 1292(20 Nisan 1875), nr. 8, s. 28.

¹⁴¹ Latife, 2 Receb 1291 (15 Ağustos 1874), nr. 2, s. 2.

-Yağlı kaz değil ammâ gazlı yağ yedik gâliba!”¹⁴²

Latife’ye gelen bir mektupta ise yazdıklarından Yeni Cami esnafı olduğunu anlaşılan bir kişi yaşanan sorunların düzelmesine sevinerek yazdığı mektupta, sonradan anlaşılıyor ki annesinin sahur için kaldırması ve rüyanın bitmesiyle anlattıkları her şeyin hayal olması eğlenceli bir dille aktarılmıştır. Mektup o dönemde yeni camide yaşanan sıkıntıları en ince ayrıntısına kadar güzel bir şekilde aktarmıştır. Kısaca mektup da anlatılanlar şu şekildedir. “Mektup; Geçen gece yatağa yatıp yarı uyur uyumaz hayalde güya İstanbul’un içini dolaşmışım. Sokakların her tarafı temiz ve muntazam ve balık tavuk pazarları caddesi ve daha buna benzer yolların çamur ve pislikleri kalmadığı gibi tamir olup şose halinde mükemmel olmuş ve gaz fenerleri yanarak ortalığı güneş gibi gündüze benzetmiş ve zikrettiğim balık ve tavuk pazarı sokaklarında bağırıp çağırmak gibi rezaletlerden eser kalmamış ve Yeni Câmî havalisi ve balık pazarı kapısı sokağına tabla ve sepet koyup yolu kesmek ve köfte kebab kızartılarak kokularından ve satıcıların “Şeker kaymak beş paraya” ve üzüm için “Kebab olmuş kebab” diye münasebetsizce bağırışlarından halkın rahatsız olması gibi şeyler mahvolmuş ve sokak içlerinde mahalle aralarında ve açık arsalarda zibil ve süprüntü ve Köprübaşı meydanının pisliği ve satıcı ve araba kalabalığı kalmayıp her yere ve her ne tarafa baktım ise tam ıslah olmuş ve intizam üzere gördüğümünden bu işlerin ne zaman gerçekleştiğini tefekkür ile beraber şevk ve sürur içinde gezinmekte iken büyük vâlîde sahur yemeğine çağırınca gözümü açıp hayal olduğunu anlamış isem de gördüğüm durumların sevinci hala hayalimden gitmediğinden yakında yine aynen görmeyi gece gündüz niyaz etmekteyim. İşbu güzel işlerin nuruyla ile inşallah bizim de gözlerimiz aydınlanır ve bununla iftihar ederiz.”¹⁴³ İfadeleriyle gaz lambalarından, bağırان satıcılara, kokudan, kalabalığa pek çok sorun aktarılmış, mektubun sonunda sevincinin kursağında kaldığı ve rüyasının gerçek olmasını dilediği anlatılmıştır. Anlaşılabacağı üzere sokaklardaki temizlik sıkıntısı vurgulanırken yağın yağmur sonucu oluşan çamur deryasının büyük bir sıkıntı doğurduğu gazetede yer almıştır. Kalabalıkta büyük bir sorun olarak aktarılmıştır.

On beşinci sayıda yer alan haberde ise; “Bundan önce Yeni Cami avlusunda sıra ile dizilip sandıkları önlerine koyarak usturacılık etmekte olan Acemler ve Araplar aralarında toplanıp bundan böyle bir müddet önlerine yazıhane koyarak kağıt karalamaya meşgul

¹⁴² Latife, 2 Rebûl-evvel 1292 (8 Nisan 1875), nr. 3, s. 12.

¹⁴³ Latife, 19 Ramazan 1291 (30 Ekim 1874), nr. 20, s. 3.

olmaya karar verdikleri haber alınmıştır.”¹⁴⁴ Acem ve Arapların yapmış olduğu usturacılık mesleğinde işlerin iyi gitmediği kendilerini başka şeylerle meşgul ettikleri gazeteye konu olmuştur. Anlaşılan yaşanan ekonomik sıkıntı ve pahalılık birçok kesimdeki iş koluna zarar vermiştir.

On dokuzuncu sayıda ise; “Yoluna mecburi rahat ve doğru gitmemek murad eden var ise Balık pazarı kapısı yolundan ve arkadaşının sözünü işitmek isteyen olur ise Yeni Câmî civarından gidip gelmelidir.”¹⁴⁵ Balık pazarı taraflarının çok kalabalık olduğu, Yeni Cami tarafında ise satıcıların seslerinden bir şey duymanın zor olduğu dile getirilerek yine mizahi bir dille eleştirilmiştir. Anlaşılan esnaf malını satabilmek için bağırıp müşteri çekmek istemektedir. Bu durum ise orada bulunan diğer kişileri rahatsız etmektedir. Kalabalık ve gürültünün fazlalığı gazeteye konu olmuştur.

İstanbul’da sosyal hayatta ait bir karikatürde ayakkabı boyacısının çarşı pazarda müşteri bulmaya çalışması çizilmiştir.

“(Bir kişinin ayağını tutup bırakmayan boyacı)

-Ayna gibi boyarım diyorum dursana!

-Bırak be herif gideyim!!”¹⁴⁶

3.7. Posta Teşkilatı

Latife’nin eleştirdiği konulardan bir diğeri de İstanbul Posta Teşkilatı’nın eksiklikleridir. Bu bağlamda bir örnek vererek olursak; Postaya verilen mektupların vaktiyle mahalline ulaştırılmamasından dolayı şikâyet üzerine bundan sonra posta dağıtıcılarından bir haftadan fazla yanında mektup alıkoyanlar olur ise şiddetle cezalandırılacakları haber alınmıştır.¹⁴⁷ Anlaşıldığı üzere postacıların mektupları dağıtması uzun süre almaktadır. Gazetenin eleştirileri idareciler tarafından haklı görülüp görülmediği gerekenin yapılıp yapılmadığı hakkında bir bilgi gazetede yer almamıştır.

¹⁴⁴ Latife, 1 Rebîül-âhir 1292 (7 Mayıs 1875), nr. 15, s. 56.

¹⁴⁵ Latife, 16 Ramazan 1291 (27 Ekim 1874), nr. 19, s. 3.

¹⁴⁶ Latife, 26 Receb 1291 (9 Eylül 1874), nr. 9, s. 2.

¹⁴⁷ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 2.

Gazetede yer alan sorular başlıklı yazıda yine postadaki gecikmeler dile getirilip bu soruna çare bulunması istenmiştir. “Şehir postası dağıtıcıları kaç saatte kaç mil yol alır?”¹⁴⁸ Denilerek posta dağıtımındaki gecikme sorunları dile getirilmiştir. Posta teşkilatında yaşanan geç gelen mektup konusu önemli bir sorun olmuştur.

3.8. İstanbul’da Ulaşım

Latife Gazetesi’nin üzerinde durduğu önemli başlıklardan bir diğeri ise ulaşım da yaşanan sorunlar olmuştur. İstanbul nüfusunun artmasıyla yaşanan sıkıntılar ve ulaşım da sorunlar gazetenin en önemli eleştirisi konularından birini teşkil etmiştir. Nüfusun artmasıyla birlikte iç kesimlerden boğaza doğru yerleşim artmış ve bir kıyıdan diğeri kıyıya gidiş geliş zorunlu hale gelmiştir. İlk önceleri kayıklarla sağlanan ulaşım tehlikeli ve zor olması nedeniyle zamanla yerini daha büyük ulaşım araçları olan vapurlara bırakmıştır. Kara ulaşımında ise önceleri atlı tramvay kullanılırken zamanla elektrikli tramvay kullanılmıştır. Ayrıca halk bir türlü bu yeni ulaşım araçlarına alışamamıştır. Çünkü gazetede birçok kez tramvayların karıştığı kaza haberi yer almıştır. Anlaşılan vatandaş tramvaylara ve onlar için ayrılan yollara tam olarak alışamadığı için pek çok kez kazalar yaşanmış Latife’de bu sorunu gazetede çokça eleştirisi malzemesi yapmıştır. İstanbul’un ulaşım sorunlarıyla ilgili Latife’de yer alan bir haberde; “İnsan kasabı tramvay yine bir adamcağız boğazlamış. Artık illallah! Karada gezsek tramvay arabaları, denizde gitsek şirket vapurları! Artık bilemiyoruz ki gökyüzünde mi uçmalıdır.”¹⁴⁹ İfadeleriyle İstanbul’daki hem tramvay hem de vapur şirketlerinde yaşanan kazalar yine eleştirel bir dille aktarılmış ve insanların bu ulaşım araçlarına alışamamaları dile getirilmiştir. Anlaşıldığı üzere vatandaşlar ya tramvay yolunu kullandıkları için ya da tramvay sürücüsü vatmanların dikkatsizliği yüzünden çeşitli kazalara kurban gitmektedirler. Tramvay ile birlikte ayrıca Şirket vapurları içinde yaşanan kazalar da Latife’de çokça yer almıştır.

On yedinci sayıda yer alan haberde ise; “Kasımpaşa’dan gelen yolcuların rivâyetine göre bindikleri vapur Demirköprü açıklarında fırtınaya tutularak dalgalar vapurun güvertesine kadar girmiş ve bu nedenle halkta bir hayli heyecan oluşmuş ise de hamd olsun herhangi bir sakatlık meydana gelmemiştir.”¹⁵⁰ İstanbul Kasımpaşa’da yaşanan fırtına ve neden olduğu olaylar gazetede yer almıştır. Boğazda yaşanan olay biraz abartılı bir şekilde

¹⁴⁸ Latife, 13 Receb 1291 (26 Ağustos 1874), nr. 5, s. 2.

¹⁴⁹ Latife, 13 Receb 1291 (26 Ağustos 1874), nr. 5, s. 4.

¹⁵⁰ Latife, 9 Ramazan 1291 (20 Ekim 1874), nr. 17, s. 1.

anlatılmıştır. İstanbul boğazı gibi korunaklı bir suyolunda büyük bir fırtınanın görülmesi düşünüldüğünde zor bir olaydır.

Vapurların temizliği ile ilgili bir haberde ikinci sayıda ise; “Adalar ve Kadıköy’e işleyen vapurlarda özellikle “temizlik” adıyla bir komisyon teşkil olunacağı kararlaştırılmıştır.”¹⁵¹ Vapurlardaki temizlik konusu eleştiri konusu olmuş temizlik ile ilgili bir komisyonun kurulacağı okuyuculara haber verilmiştir. Anlaşılacağı üzere Şirket-i Hayriye’de temizlik işleri için bir komisyonun kurulacağı yani bir konuyu incelemek için bir topluluk üyeleri içinden seçilip oluşturulan kurul ile işlerin yapılmakta olduğu anlaşılmaktadır.

İstanbul’da ulaşım ile ilgili Latife’de yer alan bir karikatürde Taksim’e gitmeye çalışan yaşlı bir vatandaş çizilmiştir. O dönemde yapılması planlanan ve geciken tünel resmedilmiştir. Karikatürde dikkat çeken husus ise dönemin en ünlü karikarüsti olan Tıngır imzasıyla yayınlanmasıdır. Latife’de yer alan Tıngır’a ait karikatürlere güzel bir örnektir.

“Görevli Tünel’in içine doğru yürümeye çalışan yaşlıya hitaben;

-Nereye yâhu? Ey! yasaktır.

-Taksime gideceğimde!!”¹⁵²

Latife Gazetesi’nde yer alan önemli bir konuda İstanbul’daki ulaşım sorunu olmuştur. Dönemin ulaşım ile ilgili sorunlarına gazete kendi mizah anlayışı ile çokça yer vermiştir. Tramvay şirketi, Şirket-i Hayriye ve omnibüs arabaları ile ilgili dikkat çekici birçok haber gazetede yerini almıştır. Osmanlı’da nüfusun artması ile günümüzün de önemli bir sorun kaynağı olan toplu ulaşım sorunu gazetenin önemli bir uğraş alanını teşkil etmiştir. Bu konu ile ilgili haberlere örnek verecek olunursa ve bu haberleri şu konu başlıkları ile aktarmak mümkündür.

¹⁵¹ Latife, 2 Receb 1291 (15 Ağustos 1874), nr. 2, s. 2.

¹⁵² Latife, 24 Şâban 1291 (6 Ekim 1874), nr. 13, s. 4.

3.8.1. Tramvay Şirketi

20. yüzyılın başlarında, sanayileşme ve buna bağlı olarak şehir merkezlerindeki nüfus artışlarıyla birlikte kentler büyümüş bu ise beraberinde konut-işyeri arasında yolculuk talebini doğurmuştur. Bu talebin giderilmesi için süreç içinde teknolojik gelişmelere bağlı çözümler devreye girmiştir. Bu bağlamda İstanbul'da ilk tramvay, Azapkapı-Beşiktaş arasında 1871 tarihinde çalışmaya başlamıştır. Halk, bu yeni ulaşım aracını çok sevmiş fakat tramvay arabaları ihtiyacı karşılayamamış ve vagonlarda yer bulmak mümkün olmamıştır. Ayrıca caddeleri dolduran halk sebebiyle tramvaya yol bulmak zor olmuştur.

İstanbul halkı yeni olan bu ulaşım aracına uzun süre alışamamıştır. Bu nedenle tramvay yolu ile yaya yolu sorunu, tramvayları çekmesi için zor şartlarda çalıştırılan atlar, kalabalık ve rahat olmayan toplu ulaşım araçları, tramvay bayraktarlarında yaşanan sıkıntılar gibi pek çok sorunlar ortaya çıkmıştır. Latife bu konuları pekçok kez haber yapıp eleştirilerde bulunmuştur. Bunlardan birinde; “Tramvay şirketinin vatana ettiği hizmetler” başlığı altında İstanbul tramvay şirketi hiciv edilmiştir. Bu başlık altında tek tek maddeler halinde tramvaydaki aksaklıklar dile getirilmiş yazının ikinci bölümünde ise “yiğidi öldür hakkını yeme” misali tramvay şirketinin olumlu yanları da Latife'nin mizah anlayışı ile alaycı bir şekilde dile getirilmiştir. “Atalardan kalma meşhur bir söz der ki “Yeryüzünde faydası olmayan bir çöp dahi yoktur.”Buna bir yeni misal olarak tramvay şirketini gösterebiliriz. Evvela tramvay hatlarının daracık sokaklardan geçmesi, ikinci olarak en az ayda bir iki defa şirketin hayrına olarak yoldan geçen adamların bir ikisini dünyadan ahirete götürmesi, üçüncü olarak tramvay arabalarında müşterilerin balık istifi gibi sıkıştıkları veyâhut ermiş armut gibi tavandan asıldıkları, dördüncü olarak yokuşta inmeli inişte yedeği almalı kuralına göre atların çekmediği yerde müşterilerin yardım etmesi hattâ kupa arabalarının bütün caddeleri zabt ile adeta çıkmaz sokak haline getirip Allah'ın kullarına verdikleri sıkıntıları, bunlardan başka şirketin düzensizliğinden dolayı tramvay hissesi fiyatlarının ne mertebe düşüş gösterdiğini görenler elbet kendi kendilerine soracaklar ki bu şirketin dünyada hangi şeye fâydası vardır.”¹⁵³ Günümüzdeki birçok sorun burada da görülmektedir; yolların dar olması, yaşanan tramvay kazaları, tramvaydaki kalabalık, yedi tepe İstanbul'daki tramvay yollarındaki engebeler ile Osmanlı halkının imtihanı mizahi bir dille aktarılmıştır. Yazıda birinci olarak sokakların dar olması eleştiriliyor ve burada tramvay yollarının yapılması ile yolların daha da daraldığı

¹⁵³ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 2.

anlaşıyor. İkinci olarak tramvay kazalarında bahsediliyor ve yeni faaliyete geçen tramvaylara halkın bir türlü alışamadığı kazaların çok fazla yaşandığı anlaşıyor. Üçüncü olarak tramvaydaki kalabalıklık eleştiriliyor ve nüfusun artmasıyla tramvayda yer bulmak rahat yolculuk yapmak zorlaşmıştır deniliyor. Dördüncü olarak ise İstanbul'da yolların engebeli oluşu eleştiriliyor ve İstanbul'un engebeli yokuşları, yollardaki toz duman eleştiri malzemesi yapıyor Yazıda maddeler halinde tramvay şirketi eleştirilmiş anlaşılan sıkıntı madde madde anlatılacak kadar büyük görülmüştür.

Yazının ikinci bölümü şu şekilde devam etmektedir. “Evet çok büyük faideleri olduğunu biraz izah edelim. Gerçi utanılacak bir madde ise de faydaları inkâr olunamadığından açıklamaya mecbur olduk. Şöyleki: Evvelden beri Dersaâdet sokaklarında serbest dolaşan köpeklerin murdarlık ve pisliklerinden oluşan türlü zararlar herkesin mâlûmudur. Bunların kuduzları yüzünden senede nice canlar feda oluyor. Pisliklerinden hâsıl olan kokuşma nice hastalıklara sebep oluyor. Velhâsıl açık olan zarar ve ziyanları sebebiyle bunların ortadan kaldırılması için gazetelerde yazılan bölümler alınan tedbirler asla bir faydalı olamamıştı. Bu defa tramvay şirketi bu hizmeti üzerine alarak bu köpekleri bütünüyle ortadan kaldırmanın mümkün olamayacağını bildiğinden ancak hiç olmazsa kendisinden vatana bir fayda olması hayırlı niyetiyle rast geldiği köpekleri çekinmeyip çolak veya topal ederek öyle bir hale koyuyor ki kımıldanmaya takatleri kalmaz ve o halde kimseye bir zararları dokunamaz. Zîrâ köpekler sakatlanıp koltuk değneği ile gezeceklerinden bundan böyle tramvay şirketi sayesinde “köpeksiz köy buldun da değneksiz geziyorsun” denmeyip “değneksiz köpek gördün de şaşıyor musun” denilecektir. Şu bilgilere göre çok faydaları olduğu inkâr olunamaz.”¹⁵⁴ Yazının ikinci bölümünde tramvayların faydası olarak sokak hayvanlarına çarpması sonucu yaralayıp veya sakat bırakıp İstanbul’u bu sokak hayvanlarından temizlemesi fayda olarak mizahi bir dille ifade edilmiştir. Yazının birinci bölümünde madde madde yapılan eleştirilere karşı fayda olarak başıboş sokak hayvanlarına çarparak telef etmesi dile getirilmiştir. Tramvayın faydası olarak hayvanları sakat bırakması veya telef etmesi gösterilmiştir. Anlaşılan tramvayların pek bir faydası yoktu yada halk hala bu toplu ulaşım aracına alışamamıştır.

“Tramvay şirketinin hünerleri” adlı ayrı bir başlıklı yazıda tramvay şirketine eleştiriler devam etmiştir; “Geçinmekten âciz olup alışveriş bakımından büyük bir zarar ve ziyana uğrayan veyahut bir kıza alaka duyarak efkar deryasına dalıp başıboş gezenleri ve canından bezmiş olanları kurtarmak, sağırın kulaklarını körlerin gözlerini açmak, bazı

¹⁵⁴ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 2.

mecalsiz ve kımıldanmaya takati kalmayan ihtiyarları bir nefeste kurtarmak, sahoşları ayıltmak, boş gezen cerrahlara para kazandırmak, birbirleriyle hırlaşan köpeklerin kavgasına ayırmak, beygirlerin de talihli ve talihsizinin olabileceğini herkese bildirmek, mahalle çocuklarına düdük çalmanın usulünü öğretmek, Koska yokuşundan yukarı çıkarken ahaliye yedek çektmek, Kumkapı ve Samatya kayıkçıların geçimleri ve idarelerine bakmak, ekseri dükkanları tente masrafından kurtarmak. İşbu hüner ve marifetleri günden güne gelişmekte olduğundan inşaallah yakın zamanda şirket iflas ettiğini açıklar ise (âh o günü görecektir miyiz) daha nice büyük marifetler görmeye nail oluruz.”¹⁵⁵ Bu yazıda tramvay şirketinin durumu genel olarak güzel bir şekilde özetlenmiş “iş bu hüner ve marifetleri günden güne gelişmekte” denilerek eleştirisi devam etmiştir. Hüner olarak sıralananlar; bir kıza alaka duyarak efkar deryasına dalıp başıboş gezenleri ve canından bezmiş olanları kurtarmak, sağırın kulaklarını körlerin gözlerini açmak, bazı kımıldanmaya takati kalmayan ihtiyarları bir nefeste kurtarmak, sahoşları ayıltmak, boş gezen cerrahlara para kazandırmak, köpeklerin kavgasına ayırmak, beygirlerin de talihli ve talihsizinin olabileceğini beygirleri aç bırakmak, mahalle çocuklarına düdük çalmanın usulünü öğretmek gibi hünerler sıralanmıştır.

Tramvay şirketinde görevli bayraktarlarla ilgili haberlerde ise; “Tramvay Şirketi kendine mahsus olan yolun etrafına demir parmaklık çekmek düşüncesinde imiş. Bu tedbir ile hem bayraktarlara¹⁵⁶ aylık vermekten kurtulacağı ve hem de bundan böyle hiçbir kaza olmayacağı açıktır.”¹⁵⁷ Yine başka bir haberde bayraktarlar konu olmuştur; “Tramvay bayraklarının ekserisi yangın tulumbacılarından olduğundan bundan sonra yangın olduğunda tramvay beygirlerinin geçici olarak klavuzluk ederek varide çağıracaklarını haber aldık.”¹⁵⁸ Tramvay şirketinde görevli bayraktarların görevlerini yerine getirmedikleri ve demir parmalıkların bayraktarların yerini alacağı gazeteye haber olmuştur. Başka bir sayıda tramvay şirketinde görevli bayraktarlarla ilgili bir haber göze çarpmaktadır. “Geçenlerde tramvay bayraktarlarından birisi evlenmek için birisinin kızını istemiş ise de kızın babası çabuk koşan adama diğer bir tabirle çapkın ismi verildiğini işitmiş olmakla ben çapkın adama kızımı vermem diyerek reddetmiştir. Diğer bir bayraktar bir dul kadın ile nikâh etmek muradında imiş ise de kadın onu ben istemem ben nice defa gözüm ile görmüşüm o adam nicelerini yoldan çıkarıyor idi. Beni de yoldan çıkarır diye cevap

¹⁵⁵ *Latife*, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 3.

¹⁵⁶ Osmanlı’da tramvaylara bayrakla yol gösteren, bayrak tutan kişiye verilen addır.

¹⁵⁷ *Latife*, 2 Ramazan 1291(13 Ekim 1874), nr. 15, s. 1.

¹⁵⁸ *Latife*, 2 Receb 1291 (15 Ağustos 1874), nr. 2, s. 2.

vermiştir. Al sana tramvayların bir belâsı daha!”¹⁵⁹ Sözleriyle bayraktarların tramvayları yoldan çıkarması ve kazalara neden olması hiciv edilmiştir. Anlaşılacağı üzere tramvaylara yol gösterip tramvayın kullandığı yol ile vatandaşın kullandığı yolu ayırıp düzeni sağlayan bayraktarlar çok fazla eleştirilmiştir. Çünkü çok fazla kaza yaşanmaktadır. Haberlerde tramvay yolunu parmaklıkla ayırma ve bayraktarların sadece bu işi yapması gibi çözüm yolları da sunulmuştur. Hatta evlenmek isteyen bir bayraktar ince bir mizahla kız babası tarafından istenmeme nedeni ise manidardır.

On dokuzuncu sayıda ise; “Sağlamlığı tehlikeli olması nedeniyle tramvay arabalarına binip de yer bulamadığından ayakta kalanların kayışlara asılmaması ve şayet asılı verip de kayışlar kopacak olur ise müşteriye ödetilmesinin idarece kararlaştırıldığını söylüyorlar.”¹⁶⁰ O dönemde yolların bozuk olması vatandaşın düşmemek için sıkı tutunması sonucu tramvay tutacaklarının kopması ve müşteriye ödetileceği haberi eleştirilmiştir. Anlaşılacağı üzere yolların bozuk olması sebebiyle atlı tramvaylarda kalabalıkta ayakta yolculuk yapan vatandaş çok büyük zorluklar çekmektedir.

Tramvaylarda kullanılan atların zor şartlarda ve bakımları yapılmadan çalışmaları gazetenin eleştiri konularından biri olmuştur. “Geçende tramvay arabaları beygirlerinden birisinin arabaya koşulmaktan yorulmuş veya açlık canına tak etmiş olmasından mıdır nedir yularıyla çırılçıplak Sirkeci İskelesi Caddesi’ne gelerek şuna buna halinden şikâyet ettiğini söylüyorlar.”¹⁶¹ Tramvaylarda kullanılan hayvanların çalıştırılma şartları eleştirilmiştir. Yine aynı konu başka bir haberde; “Tramvay ve omnibüs arabaları beygirleri aç susuz çalıştıklarına göre ileride bari bir mükâfat görmek arzu ve talebinde olduklarından bundan sonra bunlardan mevcut hizmetlerine göre emektar olanların mükâfat olarak evlere satılmasına idarece karar verilmiştir.”¹⁶² Kullanılan hayvanların arabalarda aç ve susuz kullanılması yerine daha rahat olan evlere satılmasının hayvanların kurtuluşu olarak görülmüştür. Anlaşılacağı üzere tramvaylarda kullanılan hayvanlar bakımsız bırakılıp zor şartlarda çalıştırılmaktadır. Bu konu ile ilgili pek çok haber ve eleştiri gazetede yerini almıştır. O dönemlerde tramvay ve omnibüsler hayvan gücü ile çalışırken daha sonraları elektrik gücüyle çalışan tramvaylar hizmete başlamıştır. Belki de böylece pek çok hayvan daha iyi şartlara kavuşmuştur.

¹⁵⁹ *Latife*, 29 Safer 1292(6 Nisan 1875), nr. 2, s. 2-3.

¹⁶⁰ *Latife*, 16 Ramazan 1291(27 Ekim 1874), nr. 19, s. 2.

¹⁶¹ *Latife*, 19 Ramazan 1291(30 Ekim 1874), nr. 20, s. 2.

¹⁶² *Latife*, 19 Ramazan 1291(30 Ekim 1874), nr. 20, s. 2.

3.8.2. Omnibüs Arabaları

Osmanlı Devleti'nde kullanılan bir diğer toplu taşıma aracı omnibüs arabalarıdır. 1870 yılında kullanılmaya başlanan bu araçlar Azapköy-Beşiktaş arasında faaliyet göstermiştir. Ancak başlangıçta bu toplu taşıma araçları İstanbul gibi büyük bir şehre yeterli gelmemiştir. Bu nedenle yaşanan olumsuzluklar da Latife'nin gündem maddeleri arasında yerini almıştır. Mesela; "Beyoğlu'na işleyen omnibüs arabaları¹⁶³ şirketi Galata tüneli imtiyaz sahibini şimdiden protesto etmekteymiş."¹⁶⁴ Galata tüneli omnibüs arabaları tarafından kullanılması ve yaşanan sıkıntılar dile getirilmiştir. Anlaşılan bir türlü açılmayan tünel omnibüs arabaları için de sıkıntı oluşturmıştır. Yine başka bir haberde Latife'nin 19. sayısında "Omnibüs arabaları beygirlerinin 174.840 adımda Galata'dan Feriköyü'ne vardığı tahkik edilmiş ve bu durum fazla ağırarak demek olduğundan iki bin adımda varacak iki baş hayvan alınması için idaresi tarafından Macaristan'a özel görevli gönderileceği işitilmiştir."¹⁶⁵ Denilerek omnibüs arabalarında zor şartlarda çalıştırılan hayvanların durumu ve yavaş hareket etmeleri eleştirilmiştir. Macaristan'dan daha hızlı hayvanların getirtileceği alaycı bir dille haber edilmiştir.

Omnibüs arabalarının kaldırdığı tozlar da Latife tarafından alaycı bir dille konu olmuştur. "Geçenlerde Tünel yoluyla Galata'dan Tekke önüne giden kadının birisi akşam kocasına bu hususu anlattığı sırada "Kimse seni görmeden arabaya binip gitmek ne tuhaf oluyormuş" dediğinde kocası kadına hitaben "Ey şaşkın o husus yalnız tünelde mi oluyor. Beyoğlu ve Üsküdar Caddesi omnibüs arabalarına bin de bak toz duman etrafını kapatıp kimse seni görebiliyor mu" demiş."¹⁶⁶ Denilerek omnibüs arabalarının neden olduğu toz sebebiyle insanların birbirini bile göremediği alaycı bir dille gazetede yerini almıştır. Gazetede yer alan bir telgraf ise omnibüs arabalarının yoldan kaldırdığı toz eleştiri konusu olmaya devam etmiştir. Gazeteye gelen telgraf şu şekildedir; "Beyoğlu Doğruyol: Tozlar arasındaki muharebe henüz son bulmadı. Bu muharebeye omnibüs arabalarının sebep olduğu zannedilmektedir."¹⁶⁷ Denilerek mizahi bir dille yaşananlar telgraf vasıtasıyla anlatılmıştır. Anlaşılabacağı üzere omnibüs arabaları ya da tramvaylardan kalkan toz çok fazla eleştiri konusu olmuştur. Dönemin şartları gereği yollar çok bozuktur. Toprak yolda atlar toz kaldırmaktadır. Yağmur yağdığında ise insanlar çamurdan yürüyememektedir. Bu sorunlar gazetede pek çok kez haber ve eleştiri konusu olmuştur.

¹⁶³ Osmanlı'da dolmuş olarak kullanılan büyük at arabasına verilen addır.

¹⁶⁴ Latife, 2 Ramazan 1291(13 Ekim 1874), nr. 15, s. 1.

¹⁶⁵ Latife, 16 Ramazan 1291 (27 Ekim 1874), nr. 19, s. 2.

¹⁶⁶ Latife, 5 Rebîül-âhir 1292 (11 Mayıs 1875), nr. 17, s. 65.

¹⁶⁷ Latife, 13 Receb 1291 (26 Ağustos 1874), nr. 5, s. 4.

3.8.3. Şirket-i Hayriye

Sultan Abdülmecid tarafından 1854 yılında kurulan Şirket-i Hayriye isimli vapur işletme şirketinin faaliyete geçmesiyle beraber İstanbullular rahat bir şekilde İstanbul'un iki yakasına ulaşma imkanına sahip olmuşlardır. Özellikle İstanbul'da nüfusun artması ve boğazda yeni yerleşim yerlerinin kurulması vapurları zaruri bir hale sokmuştur. Böylece Şirket-i Hayriye kurulmuş olup vapur sayısı ve yolcu taşıma kapasitesi zamanla artmıştır. Ancak zaman içerisinde diğer kurumlarda yaşanan aksaklıklar gibi Şirket-i Hayriye'de bazı sorunlar meydana gelmeye başlamıştır. Bu durum nedeniyle vapur şirketi de Latife'nin eleştirilerinden payını almıştır. Mesela “Şirket-i Hayriye” başlıklı bir yazıda anlatılanlar şu şekildedir; “Eğer doğruyu söylemek gazetecilerin en birinci görevi ise Şirket-i Hayriye¹⁶⁸ vatanımızda bulunan şirketlerin hepsinden muntazamı sayılabilir ise de şirketin mi yoksa ahâlinin kara bahtından mı desek bu şirket hala istenen seviyede ve gerekli biçimde gelişip ıslah edilememiştir. Direktörün biri gider biri gelir, ortada yine bir netice yok. Kimi yapar, kimi bozar. Kağıtlar üzerinde rakamla hissedarlara 30 bin lira miktarı temettu gösterilir. O da para yerine 11 bin liralık vapur kömürü 5 bin lira bakaya ve kûsûru ortada bulunan bazı hırdavattan ibarettir. Hissedarlar hemen vapur kömürünü kabul edip konağında sobasını yaksın da huzur içinde kış mevsimini geçirsin. Bundan başka bir takım fuzuli masraflar edilerek tahtaları üzerine kaptan ile sohbet etmek veyahut kamarada uyumak yasaktır gibi saçmalıklar yazdırmanın ne manası var? Acaba vapurlarda bulunan memurlar bu hizmeti yapamazlar mı? Yok eğer ahali tahta parçasına itaat eder de memurları dinlemez ise ona diyeceğimiz yok! Hem o halde memurların ne luzumu var?”¹⁶⁹ Denilerek hissedarlardan, vapurun harcadığı kömürden, kamarada uyumanın yasak olmasından, vapurlardaki düzen ve işleyiş Latife'ye konu olmuştur. Kısacası şirket olarak kurulan işletme tam anlamıyla verimli bir şekilde çalışmamaktadır. Harcanan kömürden, kamaraların başka amaçlı kullanılması gibi pek çok işlevsel sorun yaşanmaktadır.

Latife'de başka bir haber de Şirket-i Hayriye için eleştiriler devam etmektedir; “Esnaf ve fukara baş tarafında durup oturacak yer bulamadıkları halde şirkete kırk para veren hele bir muşamba minder parçasına olsun nâil olabilmektedir. İskemleler ise zaten kahvecinin babasının mâlikânesi imiş gibi görülmekte olduğundan geriye tahta kanepeler kalır ise de onların da üzerine bir oturan pişman bir oturmayan pişman! Doğrusu diğer devletlerde de mevki parası almak adeti geçerli olsa da öyle mevki parası veremeyen

¹⁶⁸ Osmanlı'da İstanbul Boğazında yolcu taşımak için kurulmuş ilk anonim şirkettir.

¹⁶⁹ *Latife*, 6 Receb 1291 (19 Ağustos 1874), nr. 3, s. 1.

fakirleri kuru tahta üstünde oturtmayıp hiç olmazsa bir halı parçası üstünde yer gösterirler. Eğer vapurların baş tarafını bir âdi halı bez ile döşemek şirkete yük olursa onun da kolayı bulunur. Mesela eskiden beri direktör olan zatın maaşından başka hâsıl olan ticaretten yüzde on hissesi var, işte bunun yarısı bari ahâlinin istirahatine sarf olursa herkes kıvrana kıvrana tahta üstünde oturmaktan kurtulur ya... Velhâsıl şirket her saniye kendi menfaatini düşüneceğine biraz da ahalinin istirahat ve menfaatini hatırlasa olmaz mı?”¹⁷⁰ Denilerek vapurlardaki oturma yerlerinin kullanımı, oturaklarda kullanılan malzeme ve vapurda çalışanların oturakları işgal etmesi eleştiri konusu olmuştur. Yine aynı konu ile ilgili başka bir haberde; “Şirket-i Hayriye idâresi tarafından vapur kamaralarında yatırılması önceden yasaklanmış ise de bu defa Ramazan münâsebetiyle yatmak isteyenlerin uzunluğu memurlar tarafından ölçülüp kaç insan enine eşit gelir ise o kadar yer parası alınarak yatmalarına izin verilmiştir.”¹⁷¹ Denilerek vapurlarda vatandaşların oturma yerlerini farklı amaçla kullanması hatta oturma yerlerine yatmaları haber konusu olmuştur. Anlaşılan vapurlardaki kullanım alanları ve kamaraların amaçları dışında kullanılmıştır. Ayrıca kullanılan oturak ve malzemelerin rahatsız oluşu da aşikârdır. Şirketin bu gibi sorunları çözmesi gerektiği haberde dile getirilmiştir.

Latife’de geçen bir diyalogda vapur kamarasının amaçları dışında kullanılması ile ilgili müşteri ile kamarot arasındaki diyalog dikkat çeker;

“Kamarada müşteri ile kamarot:

-Hey bana baksana, kalk diyorum, işitmiyor musun?

-E bırak sen de bir parça uyuyacağım!

-Koca levhayı görmüyor musun? Kamarada uyumak yasaktır!

-Ben ne bileyim levhayı, nereden göreceğim! Gözüm kapalı uyuyorum levhayı nerden göreyim?”¹⁷² Kamarada uyumanın yasak olması ve vatandaşların bu yasağı dikkate almaması haber konusu konu ediliyor. Anlaşılan vapurların kullanım alanları amaçları dışında çokça kullanılmıştır ki çokça bu haberler yer almış ve eleştiri konusu olmuştur.

Vapurların karıştığı pek çok kazada yaşanmıştır. On beşinci sayıda yer alan haberde; “Boğaziçi’nde iki karşılıklı sâhilin arasının darlığı Şirket-i Hayriye vapurlarının çoğunlukla birbirlerine çarpmasına sebebiyet verdiği için adı geçen şirket tarafından

¹⁷⁰ Latife, 6 Receb 1291 (19 Ağustos 1874), nr. 3, s. 1.

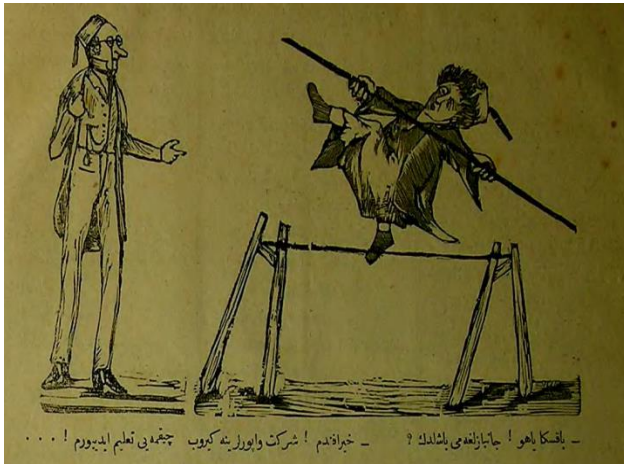
¹⁷¹ Latife, 5 Ramazan 1291 (16 Ekim 1874), nr. 16, s. 1.

¹⁷² Latife, 6 Receb 1291 (19 Ağustos 1874), nr. 3, s. 3.

sâhillerin yüzer arşın kadar genişletilmesine karar verildiği söylenmektedir.”¹⁷³ Denilerek yine vapur kazaları eleştirilip kazaları önlemek için sahilleri genişletme fikri alaycı bir dille aktarılıyor. Anlaşılabacağı üzere tramvaylarda olduğu gibi vapurlarda da kazalar yaşanmıştır. Dönemin şartları gereği pek çok kaza haberi gazetede yer almıştır.

Vapurların çok yavaş hareket etmesi de dönemin en önemli eleştirisi konusu olmuştur. Latife’de yer alan bu konu ile ilgili haberde; “Kasımpaşa’ya işlemekte olan vapurlardan 12 numaralı vapur son postasını icrâ etmekte iken hareketine âdetâ hiç yürümez derecede ağırlık gelmiş ve kaptan tarafından kaç kere sürat emirleri verilmiş ise de makinist tarafından önceden anlaşılmayan mırıltılar ile mukâbele edilmesine halk şaşırıp kalmış ve sonradan bu durumun postanın son posta olması nedeniyle tasarrufa riayetden yeniden kömür yakılmaması ve ocakta bulunan kömür ile idâre edilmesinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Hattâ bu arada kayıkçının birinin vapura hiddet edip “Ya al veyahut yol ver de geçeyim!” diye bağırarak büyük bir şaşkınlıkla duyulmuştur.”¹⁷⁴ Latife son seferini yapan vapurun kömür tüketmek istemeyip tasarruf etmek için çok yavaş hareket etmesi ile alaycı bir dille kayıkçının kaptana seslenerek yol istemesi eleştirmiştir. Anlaşıldığı üzere vapurların çok yavaş gitmesi hatta boğazda kullanılan küçük kayıkların vapurlarla yarıştığı pek çok kez eleştirisi konusu olmuştur.

Şirket-i Hayriye’de yaşanan en büyük sıkıntı vapurların kalabalık olması ile vapurların yavaş olması gibi sıkıntıları anlatan bir karikatür Latife’nin üçüncü sayısında şu şekilde yer almıştır;

Karikatürde vapurdaki kalabalık sonucu vapura binebilmek ve vapurdan inebilmek için vatandaşın verdiği uğraş alaycı bir dil ile aktarılmıştır.

“-Baksana yâhu! Cambazlığa mı başladın?

-Hayır efendim! Şirket

vapurlarına girip çıkmayı öğreniyorum!”¹⁷⁵

¹⁷³ Latife, 2 Ramazan 1291(13 Ekim 1874), nr. 15, s. 1.

¹⁷⁴ Latife, 9 Ramazan 1291(20 Ekim 1874), nr. 17, s. 1.

¹⁷⁵ Latife, 6 Receb 1291(19 Ağustos 1874), nr. 3, s. 4.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. LATİFE’NİN DİĞER GAZETELERLE İLİŞKİSİ VE PUL VERGİSİ

Latife’nin belki de en çok üzerinde durduğu husus dönemin diğer gazeteleri hakkında (Mecmua-i Maarif, Basiret, Hayal, Şark, Ceride-i Havadis, Tiyatro, Hulasatü’l-Efkar, Terakki, Telgraf, Medeniyet, Ruzname, Letaif-i Asar, Sadakat, Kamer, Kahkaha v.b.) yazılan haberlerden oluşmaktadır. Bu yazılar çoğunlukla eleştirel bir vaziyettedir.

“Latife Malları” başlığı yazısıyla dönem gazeteleri birer cümle ile anlatılarak eleştirilmiştir. Dönemin gazetelerine Latife Gazetesi’nin gözünden bakabilme fırsatını bize sunmuştur;

Latife Malları

Basiret: Muteber bir kumaş.

Ruznâme: Süleymaniye Tımarhânesi’nin kalan mefruşatından.

Şark: Yüce bir kıta.

Mecmua: İki basil.

Terakki: İlerlemesine uzanır.

Hulâsa: Piyasada bulunmadığı için bakkallar teessüf ediyor.

Hayal: Sulukule’ye taşınacak.

Tiyatro: Bağlarbaşı’nda bir yer.

Telgraf: Rüzgardan direkleri devrildi.

Medeniyet: Ya eli kulağında ya kulağı elinde.

Latife: Daha işe girişmedi.”¹⁷⁶ Denilerek dönemin diğer gazeteleri Latife’nin bakış açısından tasvir edilmiştir. Basiret için değerli, Hulasa için bulunamadığı, Terakki için adının manası eleştiri konusu edilirken, Mecmua için iki başlı gibi ifadelerle dönemin diğer gazeteleri eleştirilmiştir.

¹⁷⁶ *Latife*, 13 Receb 1291(26 Ağustos 1874), nr. 5, s. 3.

Gazetede yer alan başka ilginç bir yazıda dönemin gazetelerine mecazen verilen hediye çiçekler aktarılmaktadır. “Bizim karakoncolozun¹⁷⁷ Mayıs ayı münasebetiyle dağlardan toplayıp getirerek gazetecilere hediye eylediği çiçekler:

Basîret’e: Bahtigüzel

Rûznâme’ye: Buruncefası

Mecmuma’ya: Hüsnigüzel

Sadakat’e: Cismigüzel

Medeniyet’e: İsmigüzel

Şark’a: Kibarsefası

Kamer’e: Isırgandikeni

Letâif-i Âsâr’a: Çadırçiçeği

Kahkaha’ya: Koklayankaçar

Latîfe’ye: Gecesefası

Hayal’e: Geçiş ola tohumu”¹⁷⁸ Dönemin gazeteleriyle verilen çiçekler kıyaslandığında Basiret için bahtının güzel olduğu, Kahkaha için işini yapmadığı gibi hediye verilen çiçeklerle gazeteler eşleştirilmiştir.

Gazetenin ilk sayısında yeralan bir ilanda Latife kendi reklamını yapmıştır ve dönemin diğer gazetelerine birer cümle ile atıfta bulunmuştur.

“Harâç mezât. Ey canım isteklisi kalmasın alan pişman almayan mutlu.

Basiret’in bitmez tükenmez ihtarları, Şark’ın anlaşılmasız karışıklıkları, Ceride’nin eczane ilanları, Mecmua’nın bayat beyitleri, Hayâl’in saçma hayalleri, Tiyatro’nun dırdırları, elhasıl bütün gazetelerin yalan-dolan sayfaları, Latîfe’nin alayları, bedavadan dörtte bir eksliğine satılıktır.”¹⁷⁹ İlk sayısında dönemin gazeteleri eleştiri konusu edilmiştir. Anlaşılabileceği üzere Şark için anlaşılmasız, Ceride için eczacı, Mecmua için bayat beyitler, Hayal için hayalci, Tiyatro için dırdırcı gibi ithamlarda bulunmuştur. Bu tenkitler dönem gazetelerine Latife’nin bakış açısını ortaya koymaktadır.

¹⁷⁷ Anadolu’da yaşamış mitolojik bir yaratığa verilen addır.

¹⁷⁸ Latife, 7 Rebiül-âhir 1292(13 Mayıs 1875), nr. 18, s. 70.

¹⁷⁹ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 2.

O dönemde yayın hayatına yeni başlayan pek çok gazete olması ve gazeteler arasında yaşanan abone bulma çekişmesini anlatan karikatürde dönemin gazeteleri arasında yaşananları güzel bir şekilde aktarılmıştır.

“-Kimdir o? Ne istiyorsun?

-Efendim gazete çıkaracağım da abone arıyorum.”¹⁸⁰

Latife’de yer alan dönem gazeteleri ile ilgili haberlere örnek vermek gerekirse; Dönem gazeteleri birbirlerinin çıkan sayılarını takip edip kendileri aleyhinde gördükleri haberleri bir sonra çıkan sayıda eleştirmişlerdir. Gazeteler arası atışma ve çekişme sürekli tekrar edip devam etmiştir. Anlaşılabacağı üzere bu denli çok haberin yer alması bu çekişmenin büyüklüğünü göz önüne sermektedir.

4.1. Hayal Gazetesi

Hayal Gazetesi 1873 yılında yayın hayatına başlamış bir mizah gazetesidir. Haftada iki kez yayınlanan gazetede 1877 yılına kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Mizah gazetesi olması ve aynı dönemde yayınlanmaları ve birbirlerini rakip olarak görmeleri nedeniyle Hayal Gazetesi’nin sık sık Latife tarafından eleştirilmesine neden olmuştur. Özellikle onun Güllü Agop’a verdiği destek Latife’de yoğunca eleştiri almıştır; “Ey Hayâl¹⁸¹ Bey veyâ Efendi! İsminiz veya unvanınız gereği hayâller ile uğraşmanız tabiidir. Ancak uygunsuz birçok şeylerle uğraşıyorsunuz ki biz tuhaf görüyoruz! Gerçi hayallere pek çok şey sığar, lâkin sığar diyerek de birçok manasız şeyleri dile dolayarak zahmet çekerek tenezzül ederek yazmayı söylemeyi kabul etmek de garip görünüyor! Siz hemen hemen sadece Güllü Agop’un tiyatrosundan bahsediyorsunuz! Halbu ki bu kadar bahis ile yazış ile söyleniş ile Agop Ağa’ya ehemmiyet veriyorsunuz. Agop kim, tiyatro kim? Agop Ağa’yı biliyoruz ki sermayesi dört tane, sekiz dalkavukluk! Oynattığı oyunlar ise şunun bunun!”¹⁸² Hayal Gazetesi’nin Güllü Agop’a verdiği destek eleştirilmiştir. Aynı konu başka bir

¹⁸⁰ Latife, 4 Şâban 1291 (12 Eylül 1874), nr. 10, s. 3.

¹⁸¹ Teodor Kasap tarafından çıkarılan, Diyojenden sonra en etkili mizah gazetesidir.

¹⁸² Latife, 26 Receb 1291 (9 Eylül 1874), nr. 9, s. 3.

sayıda; “Hayâl Gazetesi okuyanlar geceleri hayâl oyununa gitmeye lüzum görmemekte oldukları için adı geçen gazetenin hayâlcî esnafa zararlı olduğuna binaen gazetenin hâsılatından bir miktarının kendilerine verilmesi teklif olunup eğer bu teklif kabul edilmezse aleyhinde dava açılacağına karar verilmiştir. Yorum: Bu hâl mutlaka Hayâl Gazetesi’nin şu günlerde opera tiyatrosu münâsebetiyle zenginleştiği görüldüğünden hayalci esnafın arkadaşlarının şu zenginliğini çekemediklerinden kaynaklanıyor.”¹⁸³ Latife yine Hayal Gazetesi’nin opera tiyatrosuna verdiği destek ile zenginleşmesini eleştiri konusu yapmıştır. Anlaşılabacağı üzere Hayal Gazetesi Güllü Agop’a yani Müslüman olunca Güllü Yakup adına alan Gedikpaşa Tiyatrosu’nun sahibi ile Dikran Çuhacıyan’nın sahibi olduğu Opera Tiyatrosu’na çok fazla destek vermektedir. Latife’de bu desteğe karşı Hayal Gazetesi’ni eleştirmiştir. Hayal Gazetesi’nin Gedikpaşa Tiyatrosu ve Opera Tiyatrosu’na desteği gazetede yayınlanan destekleyici yazılar ve verilen tiyatro ilanları şeklinde olabilmektedir. Teodor Kasap Hayal Gazetesi ile Agop’a destek verdiği Latife’de çok kez yer almıştır. Bu bağlamda Güllü Agop ile Latife Gazetesi arasında nedeni bilinmeyen bir sebepten ötürü çekişme yaşanmaktadır.

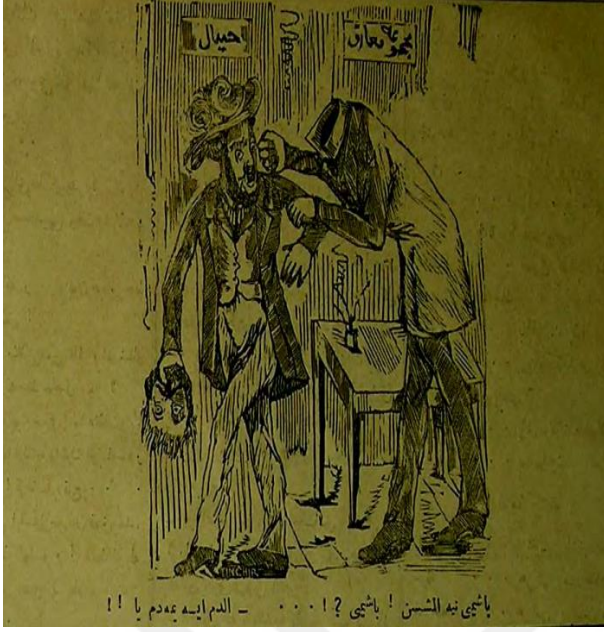
Başka bir haberde ise Hayal Gazetesi’nin edindiği uğraş eleştirilmiştir; “Hayâl Gazetesi çarşamba günkü sayısında bundan böyle gazeteciliği terk ederek ayı oynatacağını ilan etmesi Sulukule yaşayanlara hayli telâş vermiştir. Çünkü Hayâl tarafından tasdikli diploması olmayanlar ayı oynatamayacakmış diyorlar.”¹⁸⁴ İfadeleriyle Hayal Gazetesi’nin gazetecilik dışında farklı uğraşlar edindiği şaka yollu anlatılmıştır. Gazeteler arasında yaşanan bu durum dönemin şartlarına ve gazeteler arası çekişmeye güzel bir örnektir.

Latife’de yeralan Hayal ve Mecmua-i Maarif arasında yaşanan çekişmenin yer aldığı karikatür dönemi güzel bir şekilde aktamaktadır. Bu karikatür dönem gazeteleri arasındaki çekişmeyi görsel olarak sunması ve özetlemesi açısından önemlidir. Karikatür şu şekildedir;

Mecmua-i Maarif ve Hayal adlı gazeteler birer insan şeklinde resmedilmiş. Hayal’in elinde Mecmua-i Maarif’in kesilmiş başı var ve aralarında şöyle bir diyalog geçmektedir;

¹⁸³ Latife, 9 Ramazan 1291 (20 Ekim 1874), nr. 17, s. 2.

¹⁸⁴ Latife, 28 Cemâziyel-âhir 1291 (12 Ağustos 1874), nr. 1, s. 1.

“Mecmua-i Maârif: Başımı niye almışsın başımı?!”

Hayâl: Aldım ise yemedim ya!!”¹⁸⁵

Mecmua-i Maarif ve Hayal Gazeteleri arasında yaşanan çekişme karikatüre bu şekilde konu olmuş ve Latife’nin beşinci sayısında yayınlanmıştır.

4.2. Letâif-i Âsar Gazetesi

Osmanlı Devleti’nde yayınlanan ilk mizah gazetesi olan Letâif-i Âsar Gazetesi 1871 yılında yayın hayatına başlamıştır. Latife Gazetesi dönemin en önemli mizah gazetesi olan bu yayın organıyla pek de iyi geçinememiş ve sık sık ona eleştiri oklarını yöneltmiştir. Gazete hakkında çıkan haberlere bakacak olursak; “Şu aralık karnında yavrusu olan koyunların doğurduktan sonra telef olduklarını Letâif-i Âsâr¹⁸⁶ duyunca kendisinin de kaç günden beri hâmile bulunması nedeniyle pek ziyade merak ve vesvesesinden dünkü gün ebe kadınlar getirilerek muayeneden sonra adı geçenin gerçekten hamile olduğu ve “Kahkaha” adlı bir yavru dünyaya getireceğini beyan etmişler ve zamâne koyunlarının düçar olduğu hale uğrayacağını da ebced hesabıyla bulmuşlardır.”¹⁸⁷ Denilerek gazetenin “Kahkaha” adlı yeni bir gazeteyi basın yayın hayatına katacağı anlatılmıştır. Anlaşıldığı üzere Letaif-i Asar Gazetesi Kahkaha adlı bir gazetenin yayın hayatına başlamasına ya vesile olmaktadır ya da gazete sahipleri Kahkaha adıyla yeni bir gazete çıkaracaklardır.

Latife’de yer alan başka bir haberde dönemin gazeteleri arasında yaşanan ayrışmalara çok güzel bir örnek verilmiştir. “Bir zamanlar elden ele dolaşan Letâif-i Âsâr adlı mizah dergisi bir ara nasıl olduysa kendisine âşık okuyucularını kendisinde mahrum bırakarak ortadan kaybolmuş idi. Lâkin buna merhamet anlayışının razı olmayacağını kendisi de bildiğinden bu defa yine arz-ı endam edip çıkmaya başladı. Gelişini tebrik ile

¹⁸⁵ Latife, 13 Receb 1291(26 Ağustos 1874), nr. 5, s. 4.

¹⁸⁶ Mehmet Tevfik tarafından çıkarılan, ilk mizah gazetesidir. Terakki gazetesinin ikinci mizahi ilavesidir.

¹⁸⁷ Latife, 26 Safer 1292(3 Nisan 1875), nr. 1, s. 2.

beraber tuhaflığının artmasını arzu ve temenni ederiz. Ancak meslek hasebiyle iki söz söyleyeceğiz. Kabul etmek veya etmemekte serbesttir! 1- Letâif Latîfe'nin çoğulu ise letâifin hacmi kural olarak latifenin hacminden ve sözü sözünden büyük ve çok olmalı! Halbu ki Letâif bu kurala bakmamış veyahut bakamamış! 2- Meydana çıkar çıkmaz hemen eline bir sopa alıp da öyle ihtiyar ve genç bir takım fukarayı falakaya yatırarak İstanbul efendiliği taslamamalı! Yollu yolsuz sözlerimiz bunlardır! Kendisi bilir! Onu da elbette falakaya yatıran gelir çıkar!”¹⁸⁸ Latife Gazetesi tekrar yayın hayatına başlayan gazeteye uyarı mahiyetli bir yazı yayınlamıştır. Letaif kelimesinin Latifenin çoğulu olduğu haberine tepki göstererek Latife'nin daha büyük olduğu mecazen anlatılmıştır ve yayın hayatına yeni başlayıp büyüklenmesi alaycı bir dille eleştirilmektedir. Anlaşılacağı üzere dönem gazeteleri arası çekişme gazetelerin kullandıkları adlardan başlamıştır. Letaif sözcüğünün Latife'nin çoğulu olduğu vurgusu yapılarak gazetenin isimleri üzerinden bir üstünlük göstergesi veya üstünlük sağlama aracı olarak kullanılmak istenmiştir. Bu duruma karşı Latife sert bir çıkışla tepki gösterip eleştirmiştir.

4.3. Basiret Gazetesi

Ali Efendi tarafından çıkarılan Basiret Gazetesi'nin başvurusu Hersek İsyanı yıllarına denk geldiği için hükümet tarafından zar zor izin alınabilmıştır. Sonraki yıllarda Ali Suavi olayı karıştığı iddiası ile kapatılan Basiret, Latife'ye konu olan gazetelerden biridir. Mesela; “Pazar günleri bir eğlence gazetesi yayınlanmadığından dolayı zikredilen günde gazete yayını ricâsını içeren bir arzuhal kaleme alınıp gazetelerin reisi Basîret'e¹⁸⁹ takdim kılınmak üzere imiş.”¹⁹⁰ Basiret Gazetesi'nin dönemin gazeteleri içinde önemli bir yere sahip olduğu alaycı bir dille vurgulanmıştır. Anlaşılacağı üzere o dönemde Pazar günleri mizah gazete çıkmamaktadır. Gazetelerin reisi olarak takdim edilen Basiret'in Pazar günleri gazete çıkarması için teklifte bulunulduğu gazetede haber edilmiştir.

Letaif-i Asar ile ilgili başka bir sayıda ise; “Letâif-i Âsâr'ın ilk nüshasında yer alan haberde Basîret Gazetesi imtiyaz sahibi saygıdeğer Ali Efendi'nin yalılarında kaç gün önce kışlıklarına taşınmış buyurdıkları işitilmiştir. Letâif-i Âsâr efendisi bunu gerçi ilk anda komiklik olsun için yazmış gibi anlaşıyorsa da gerçeğin öyle olmadığını iyi biliyoruz! Çünkü Letâif-i Âsâr birinci sayısının da “Basîret gibi bir sağlam bir grup ve düzgün matbaa sahibi” tabirleriyle çabuk çabuk dalkavukluğa (çünkü kendisi oraya

¹⁸⁸ Latife, 27 Şâban 1291(9 Ekim 1874), nr. 14, s. 2.

¹⁸⁹ Basiretçi Ali Efendi tarafından çıkarılan, günlük siyasi gazetedir.

¹⁹⁰ Latife, 2 Ramazan 1291(13 Ekim 1874), nr. 15, s. 1.

sığınmış) başladığı halde elbette bu da imtiyaz sahibi efendinin yalıları olduğunu ve hatta büyük vekiller gibi kışlıklarına taşınmış buyurdıklarını halka anlatmak ve bu sebeple kendilerine bir dalkavukluk göstermek olduğu açıktır!”¹⁹¹ Dönemin gazeteleri arasındaki çıkar çatışmalarına ve yaşananlara gazetede yer verilmiştir. Anlaşılacağı üzere Letaif-i Asar Gazetesi Basiret Gazetesi sahibi Ali Efendi’ye “Basiret gibi bir sağlam bir grup ve düzgün matbaa sahibi” ifadeleri ile çıkar ve yarar beklediği ya da kendisinden çıkar sağladığı kimselere, makamca, durumca büyüklere karşı saygı ve hayranlık göstererek yaranmak isteyen kimse durumuna düştüğünü ve bu duruma Latife Gazetesi’nin alaycı bir dille yaklaşımı haber edilmiştir.

4.4. Tiyatro Gazetesi

Adı üstünde bir tiyatro gazetesi olan Tiyatro Gazetesi ile Latife Gazetesi’nin arası pek iyi değildir. Bu nedenle Latife tarafından sık sık eleştirilmiştir. Bunlardan bir kaçına örnek vermek gerekirse, “Tiyatro ile Hasbihal” adlı yazıda Tiyatro Gazetesi ile yapılan söyleşi dile getirilmiştir. “Ey Tiyatro Gazetesi¹⁹²! Ne haldesin? Acaba itibar ve revâc pazarında tercih ve hayal ediliyor musun? İnce ince fikirleriyle derin derin hayaller ile meşgul müsün? Her an sayfalarının okunmasıyla zevk alınıyorsan da halinden haberimiz yok. Sana da hariçten yazılar kağıtlar veriliyor mu? Yoksa Suriye ve Şark gazetelerinin hemhal oldukları gibi sen de bizimle hem hal misin? Yayınladığın yazılar kendi mahsûl ve fikrin midir nedir? Bekleriz ki hasbihâl edelim! Birbirimizi hâlimizden haberdâr edelim! Tarafı şerîfiniz bizi sormak isterse hamd olsun hasbihal tarihine kadar canımız tende ve vücudumuz zindedir. Ancak dünya acayip olmuş! Kimse Latîfe’yi gerçeği almıyor dinlemiyor. Saçma saçma hayaller ile uğraşıyor! Bilmez ki akibet nereye varır!”¹⁹³ Tiyatro Gazetesi ile Latife arasında yaşanan söyleşi de hal hatır sorarak başlanan yazıda asıl amaç sonra anlaşılıyor. Buna göre, Latife Tiyatro Gazetesi’nin yayın politikası ve yayın amaçlarını sorguluyor. “Kimse Latîfe’yi gerçeği almıyor dinlemiyor. Saçma saçma hayaller ile uğraşıyor!” ifadeleriyle anlaşıldığı üzere pek çok sayıda bahsi geçen Latife’nin gerçek haber verdiği diğer gazeteler gibi asparagas ve yahut talimatla haber yapmadığı vurgulanmıştır.

¹⁹¹ *Latife*, 27 Şâban 1291(9 Ekim 1874), nr. 14, s. 3

¹⁹² Agop Baronyan tarafından yayınlanan ilk tiyatro gazetesidir. Agop Baronyan, yayıncı olmasının yanı sıra birçok tiyatro eserine de imza atmış, önemli bir tiyatro yazarıdır. Yayınlarında genellikle dönemin, siyasi, ekonomik, toplumsal aktörlerini hicveden bir üslup kullanmıştır.

¹⁹³ *Latife*, 23 Receb 1291(5 Eylül 1874), nr. 8, s. 2.

Fikir birliği ile ilgili konu yine başka bir haberde; “Tiyatro Gazetesi Cumartesi sayısında üçüncü sayfasına bizim için bir nazîre yazmış tarih düşürmüş! Beğendik! Zihninde birikiminde kendisinde cevdet ziyâdesiyle hiddet olmak duasını eyledik. Ancak nazîresine başlangıç olarak nesir olarak yazdığı iki üç lakırdı arasında “Latîfe ile hem tavır olduğumuzdan” sözü kullanılmış! Tuhaf şey! Tiyatro, Latife ile hem-tavır ha! Babaoğul muyuz? Bakalım tavırlarımız neden beraber imiş? Bizim tavrımız veyahut onun tavrı mesela ağır olur hafif olur yollu olur”¹⁹⁴ Latife Gazetesi Tiyatro Gazetesinde yer alan hem tavır yani birlikte tavır alma ifadesine pek anlam vermediğini dile getirmiş. Anlaşılabacağı üzere Latife, Tiyatro gazetesi ile aynı düşüncede olmadıkları dile getirilmiştir. “Tiyatro ile Hasbihal” adlı yazıda hem fikir miyiz diye soran Latife bu haberden de anlaşıldığı üzere fikir birliği sağlayamadıkları görülmektedir.

On dördüncü sayıda Tiyatro ile Latife arasındaki atışma devam etmiştir; “Tiyatro adıyla iri yazılı küçük yapılı çıkan bir eğlence ve tuhaflik gazetesi Cumartesi günü çıkarmış olduğu sayısında tatlı tatsız yayınladığı bilmecelelerden biri için Latife çözsün demiş! Acâyip şey! Latife oyunbazlığa gelmez! Tiyatroculuğu bilmez demiş idik! Öyle Tiyatro falanın bilmecelelerini muammalarını çözmek Latife’ye sığar mı? O tutmuş “kolay açılır güç kapanır yok güç açılır kolay kapanır nedir o bil” gibi şeyler sormuş!”¹⁹⁵ Latife, Tiyatro Gazetesi’nin sözlerine cevap vermiştir. Tiyatronun bilmecelelerini çözmek bize düşmez denilerek eleştirisine devam etmiştir. Latife Gazetesi’nin Tiyatro Gazetesi’ni tanımlaması hayli ilginçtir ;“Tiyatro adıyla iri yazılı küçük yapılı çıkan bir eğlence ve tuhaflik gazetesi” ifadesini kullanmıştır. Karşılıklı yaşanan bu atışmalar gösteriyor ki Latife ile Tiyatro arasında görüş ayrılığı ve çatışma büyük çaplıdır.

4.5. Hulâsatü’l Efkâr Gazetesi

1873-1875 yılları arasında yayınlanan Hulâsatü’l Efkâr Gazetesi haftada altı kez yayınlanmıştır. Daha çok sosyal konuların işlendiği Hulâsatü’l Efkâr ile Latife’nin arası oldukça dostanedir. Gazetenin yayın hayatına yeniden başlaması Latife’nin sütunlarına şu şekilde yansımıştır: “Gazetecilik münasebetiyle arkadaşlık olduğundan Hulâsatü’l Efkâr’ın”¹⁹⁶ kaçınıcı defa ise bu defada yeniden çıkması memnuniyet verdi. Gelişini tebrik ederiz. Fakat isteriz ki devam ve sebat göstereyin! Dişini sıkıyın!”¹⁹⁷ Denilerek yeniden yayın hayatına başlayan gazete desteklenmiştir. Anlaşıldığı üzere dönem gazetelerinin

¹⁹⁴ Latife, 24 Şâban 1291(6 Ekim 1874), nr. 13, s. 2.

¹⁹⁵ Latife, 27 Şâban 1291(9 Ekim 1874), nr. 14, s. 3.

¹⁹⁶ Gazetenin sahibi Antuvan Efendi’dir. Yazı işleri müdürlüğünü Lütfi Efendi yapmıştır.

¹⁹⁷ Latife, 20 Şâban 1291(2 Ekim 1874), nr. 12, s. 3.

yaşadığı baskılar ve vergi yükü pek çok gazetenin açılıp kapanmasına neden olmuştur. Buradan Hulasatü'l Efkâr Gazetesi'nin pek çok kez açılıp kapanması eleştirilmiştir. Bu haber dönemin basın yayın faaliyeti yapan kurumların yaşadığı sıkıntıyı gözler önüne sermektedir. Bunun gibi pek çok gazete tekrar açılıp tekrar kapanmıştır. Matbuat Nizamnamesi'nin yayınlaması ile başlayan ekonomik baskı sansür ile birlikte bu baskı iyiden iyiye artı ve gazeteler için bu dönemler çok zorlu geçmiştir.

On ikinci sayıda yer alan bir ilanda ise gazete hicvedilmiştir; “Gerek mütâlâa gerek hırs ve hiddet gerek dargınlık gerek endişe ve gerek zevzeklik ne kadar Efkâr var ise hepsi ileride Hulâsa olunacak!”¹⁹⁸ Anlaşıldığı üzere “efkâr” düşünceler, fikirler veya üzüntü demektir burada üzüntü ve sıkıntıdan kurtuluş yolu olarak gazete ilan vermiştir. Hulasatü'l Efkâr'ın ifadeleriyle verilen ilanda tabirler eleştiri konusu olmuştur. Üzüntü ve sıkıntıların biteceği ilanda iddialı bir şekilde yer almıştır. Yine Latife dönem gazetelerinin adından yola çıkarak eleştirilerine devam etmiştir.

4.6. Mecmua-i Maârif Gazetesi

Hakkında fazla bir bilgi edilemeyen Mecmua-i Maarif Gazetesi ile Latife'nin arası pekiyi değildir. Bu durum Latife'nin sütunlarında yerini almıştır; “Mecmua-i Maârif Gazetesi¹⁹⁹,nin müdürü Aleksan Sarrafyan Efendi'nin Hayal Gazetesi aleyhine açtığı davası ceza mahkemesine havale olunarak bugün aleni surette muhakemelerine bakılacağından ve bunun sebebi ise Hayal Gazetesi'nin Mecmua-i Maârif'in kırk iki numaralı idare şubesi yüz numaraya artırması olduğundan bundan anlaşılıyor ki Aleksan Efendi gelişmeyi arzu etmiyor bilakis gerilemesini istiyor.”²⁰⁰ Mecmua-i Maarif Gazetesi ile Hayal Gazetesi arasında mahkemeye kadar taşınan bir olay haber edilmiştir. Latife'de Mecmua-i Maarif Gazetesi ile Hayal Gazetesi aralarındaki olayda Aleksan Efendi'nin tutumu eleştirilmiştir. Anlaşılan dönem gazeteleri arası çekişme hemen hemen tüm gazeteler arasında yaşanmıştır.

Bu kezde Mecmua-i Maarif Gazetesi ile Basiret Gazetesi arasında yaşananlar beşinci sayıda haber edilerek, “Mecmua-i Maârif'in geçen sayılarından birinde Basiret burnu dibindeki boş arsayı görmüyor mu ki uyarmıyor yollu bir şey yazılmış. Bu bizim tuhafımıza gitti. Eğer Mecmua bunu latife olarak yazmış ise latife yazmak onların şanına düşmez o bizim hakkımızdır. Yok, iddia yazdı ise güya Mecmua Basiret'ten uzak bir yerde

¹⁹⁸ Latife, 20 Şâban 1291(2 Ekim 1874), nr. 12, s. 4.

¹⁹⁹ 1874'de Münif Paşa tarafından çıkartılan, sanat ve ilim yazılarına yer veren, haftada bir kaç defa yayınlanan gazetedir. Aleksan Sarrafyan Efendi gazetenin müdürüdür.

²⁰⁰ Latife, 9 Receb 1291(22 Ağustos 1874), nr. 4, s. 2.

imiş gibi doğrusu tuhaf yazıyor. Biçare Basiret'den ne istiyor. Kendi halinde gazetecağızı yazıyor amma uyarmıyormuş. Ne vazifesi uyarmaz a! Arsaların bekçisi tayin olunmadı ya! Hem efendim yapılan uyarılan ne faydası var? Şu Mahmud Efendi sokağında ada namını almış olan çöplük için Tiyatro ve Terakki Gazeteleri az mı yazdılar? Hâlâ o ada büyük bir rahatlık içinde duruyor ve kıyâmete kadar duracaktır. Bunun gibi varsın Mecmua'nın dediği arsanın etrafına tahta perde çekilmesin!"²⁰¹ Mecmua-i Maarifin Basiret Gazetesi'yle yaşadığı boş arsa olayı gazetede yer almıştır. Mecmua-i Maarif'nin Basiret'i hedef alması eleştirilmiştir

4.7. Medeniyet Gazetesi

Latife'de yer alan başka bir gazete ise Medeniyet Gazetesi olmuştur. "Yayın dünyasında (her milletin terakki ve olgunlaşmasına sebeptir) yeniden Medeniyet"²⁰² adıyla bir gazetenin daha çıktığı görüldü. Sahibi ve yazı heyetini tebrik ile beraber muvaffakiyetleri temenni olunur. İçerik ve hacmine nazaran şimdi mevcut olan diğer gazetelerin üstünde olduğu ve hele birinci sayısında bulunan "İstanbul'da gazetecilik" başlıklı yazının pek güzel olduğu görüldü. Şu kadar var ki dikkat etmeli! Yanlış bir şeyi yazıp da Hayal ve Tiyatro gazetelerinin ve özellikle Latife'nin sorgulayıcı pençelerine düşmemeli! Zira sermaye arıyoruz!"²⁰³ Denilerek yeni çıkan gazete tebrik edilmiştir. İçerik ve hacminin iyi olduğu söylenerek "İstanbul'da gazetecilik" başlıklı yazının ne denli güzel olduğu vurgulanmıştır. Anlaşıldığı üzere dönem gazetelerini sadece eleştirilmeyip dönem gazetelerinin övüldüğünü de gösteren nadir haberlerden biri yayınlanmıştır. Ayrıca "Yanlış bir şeyi yazıp da Hayal ve Tiyatro Gazetelerinin ve özellikle Latife'nin sorgulayıcı pençelerine düşmemeli!" ifadesiyle alaycı bir dille gözdağı verilmiştir.

Medeniyet Gazetesi ile ilgili on beşinci sayıda ise; "Medeniyet Gazetesi gelecek Cumartesi günü de bir ilâve yayınlayarak geçen Cumartesi günkü sayısında bulunan resimlerin birisinin Fuad Paşa merhumun ve diğerinin Mısır hidivi hazretlerinin resmi olduğunu özellikle beyân edecekmiş."²⁰⁴ Denilerek gazetenin çıkar elde etmek için yaptığı yöneticilerin resimlerini yayınlama girişimi eleştiri konusu olmuştur. Anlaşılacağı üzere gazete yöneticileri ülke yönetimine yakın olmak istemişlerdir. Medeniyet Gazetesi'nin çıkar sağladığı ile ilgili herhangi bir haber ise yoktur.

²⁰¹ Latife, 13 Receb 1291(26 Ağustos 1874), nr. 5, s. 2.

²⁰² Mehmed Arif Bey tarafından yayınlanan ve kuşe kâğıda özel baskı yapan, devrin önde gelen şahıslarının resimli hal tercümelerini neşr eden gazetesidir.

²⁰³ Latife, 20 Receb 1291(2 Eylül 1874), nr. 7, s. 1.

²⁰⁴ Latife, 2 Ramazan 1291(13 Ekim 1874), nr. 15, s. 1.

Latife’de on ikinci sayıda yer alan başka bir karikatürde yine dönemin gazeteleri arasında yaşanan çekişme ve çatışma güzel bir şekilde tasvir ediliyor. Medeniyet Gazetesi’nin bir yandan çekiştiren bir yandan iten dağıtıcılar gösteren karikatürde;

Medeniyet Gazetesi olarak çizilen cüsseli bir adam kendisini çekiştiren cılız kimseleri kastederek;

“-İyi gayret ediyorlar ammâ bende vücut büyük!!”²⁰⁵

Medeniyet Gazetesi ile ilgili Latife’de yer alan başka karikatürde ise adı gereği Medeniyet Gazetesi’nden gelişmişlik ile ilgili icraat beklenmektedir. Anlaşıldığı üzere çizilen karikatürde bir yandan kanat takan, bir yandan balonla uçan, bir yandan yürüyen, bir yandan da yüzen, bir dağıtıcı çizilerek gazetenin ne yapmak istediğini kendisinin de anlamadığı anlatılmak istenmiştir.

Medeniyet Gazetesi ile ilgili başka bir karikatürde ise; Medeniyet Gazetesi’ndeki gelişmelerin göstergesine bakın diyen bir karikatür yer almıştır.

Medeniyet Gazetesi ile ilgili başka bir karikatürde ise; Medeniyet Gazetesi’ndeki gelişmelerin göstergesine bakın diyen bir karikatür yer almıştır.

“Medeniyet Gazetesi’nin terakki alâmetlerine bakınız!!!”²⁰⁶

²⁰⁵ Latife, 20 Şâban 1291 (2 Ekim 1874), nr. 12, s. 4.

²⁰⁶ Latife, 13 Ramazan 1291 (24 Ekim 1874), nr. 18, s. 4.

4.8. Ceride-i Havadis Gazetesi

Osman Devleti'nin en önemli gazetelerinden biri olan Ceride-i Havadis, Latife Gazetesi'nde yer alan gazetelerden biri olmuştur. Ceride-i Havadis ile ilgili bir örnek verilecek olursa; "Ne o birâder boğazına ne olmuş? Bağlamışsınız! Âh sorma hâlimi yamanlaştı! Canım ne oldu söylesene! Ne olacağım boğazımda çıban çıktı o kadar merhemler filanlar sürdüm bir türlü geçmedi! Çok şey bunu bana söylesen olmaz mıydı? Ne gibi? Ne gibi olacak Ceride-i Havadis²⁰⁷, in ilan sayfasını biraz sirke ile kaynattıktan sonra suyunu çıbanın üzerine sür de bak bana dua edersin. Aman deme öyle şey mi olur! Ceride-i Havadis'in bu özelliği mi var? Sen ne söylüyorsun be! O eczacılıktan kıdemli bir ceridedir. Her bir merhem ve sudan ve sair ilaçların ilanından üzerinde biraz şey kalsa birbiriyle karışıp özelliği diğerine yardım eder. Sen dediğimi yap da bak!"²⁰⁸ Denilerek gazetenin asıl işi yerine eczacılığa soyunduğu ve ilan sayfalarında ilaç ilanlarının çokça yer alması eleştiriliyor. Anlaşılacağı üzere Ceride-i Havadis Gazetesi eczacılık ile ilgili ya pek çok ilan vermekte ya da pek çok yazı yayınladığı için olmalıdır ki Ceride-i Havadis Gazetesi için eczacı yakıştırmasını Latife pek çok yerde kullanmıştır.

Ceride-i Havadis Gazetesi ile ilgili on sekizinci sayıda yer alan bir telgrafta gazete şu şekilde eleştirilmiştir; "Bit Pazarı'ndan keza: Alım satım eskisi gibi olmadığından yeni bir pazarlığa girişilmesi Ceride-i Havâdis'le ilân edilecektir."²⁰⁹ Asıl işi yerine başka bir işle ilgilendiği ve alım satım ilanı da vereceği konusu eleştirilmiştir. Anlaşıldığı üzere Ceride-i Havadis Gazetesi eczacılık ilanlarından sonra alım satım ilanlarını da yayınlamaya giriştiği dile getirilerek bu durum Latife tarafından eleştirilmiştir.

4.9. Kamer Gazetesi

Edebi ve siyasi bir yayın yapan Kamer Gazetesi 1875 yılında pazartesi günleri yayınlanmıştır. Aynı dönemin gazetesi olan Kamer, Latife tarafından mizahi bir dille eleştirilmiştir. Örnek verilecek olursa; "Kamer Gazetesi²¹⁰ imtiyaz sâhibi henüz gazete satıcılığına başlamış olan bir çocuğa kendi gazetesinden vermiş ise de çocuğun iş bu Kamer kelimesine dili dönmeyip kâh kemer kâh kimyer diye satmakta imiş. Gazete sâhibi bir gün çocuğa hiddetle "Kamer'i aklında tutamıyorsun bâri manası olan ayı hatırında tut demesi üzerine çocuğun ondan sonra gazeteyi "Ayı Gazetesi Ayı Gazetesi!" diyerek sattığı

²⁰⁷ Ceride-i Havâdis, Türk basın tarihinin yarı resmî olan ilk Türkçe gazetesidir.

²⁰⁸ Latife, 26 Safer 1292 (3 Nisan 1875), nr. 1, s. 3.

²⁰⁹ Latife, 13 Ramazan 1291 (24 Ekim 1874), nr. 18, s. 4.

²¹⁰ Antuvan Efendi'nin çıkardığı mizah gazetesidir.

haber alınmıştır.”²¹¹ Gazetenin adı alay nedeni olmuştur. Kamer kelime anlamı gök cismi olan ay kelimesidir. Burada ise bir hayvan türü ismi olan ayı kelimesiyle eşleştirilip kıyaslanmıştır. Sekizinci sayıda aynı konuda başka bir haberde ise; “Kamer tutulmuştur diye dünkü gün söylentiler dolaşmışsa da bu günlerde öyle bir şey olamayacağı ve mezkûr haberlerin Kamer Gazetesi hakkında meydana çıkmış olduğu anlaşılmıştır.”²¹² Kamer kelimesi ile eş anlamlı olan gökbilimi terimi ay kelimesine eşleştirilmiştir. Yılın belki vakitlerinde yaşanan ay tutulması ile Kamer Gazetesi’nin adına atıfta bulunularak alaycı bir dille gazetenin adı eleştirilmiştir. Yine Kamer Gazetesi’nin adı eleştiri konusu edilerek on birinci sayıdaki haberde; “Bugünlerde adamın birisi Kamer Gazetesi Matbaası’na gidip imtiyaz sahibine gazetesini neşretmemesinin sebebini sorunca merhum yakında gazetesinin ismini Kemer olarak değiştireceğini ve mor kağıt üzerine basıp yeşil renkte levha koyacağını ve oldu olacak biraz daha sabredip Kemer patlıcanı ile beraber neşretme tasavvurunda olduğunu beyan eylemiştir.”²¹³ Yine gazetenin adı hiciv edilerek bu sefer kemer patlıcanı yakıştırması yapılarak eleştirinin dozu arttırılmıştır. Anlaşılacağı üzere Kamer Gazetesi adı yüzünden Latife’den çok çekmiştir. Kâh hayvan adı ayı, kâh gök bilimi terimi ay tutulması, kâh da bir sebze adı olan kemer patlıcanına benzetilmiştir. Bir gazetenin adı üzerinden bu kadar haber edilmesi ilginçtir. Latife burada Kamer Gazetesi’nin adından yararlanıp benzerlikler üzerinden alaycı bir dil ile okuyucuları eğlendirmek istemiştir. Gazete adlarından haber ve eğlence malzemesi çıkarma işini Latife Gazetesi yazarları pek çok kez yapmıştır.

4.10. Sadakat Gazetesi

Latife’de yer alan bir başka gazete ise Sadakat Gazetesi olmuştur. Yayın hayatına bir türlü başlayamayan Sadakat Gazetesi’nin bu gecikmeli hali Latife tarafından alaycı bir üslupla eleştirilmiştir. “Sadâkat²¹⁴ adlı ismi var cismi yok politik gazetesinin Mart gelmedikçe çıkamayacağını bundan önce beyan etmiştik. Mart geldi geçiyor idarehanesi kapısında bir kırmızı Sadâkat asılmış ise de acaba Paskalya’da kırmızı yumurtaları ile beraber ortaya çıkacağına bir delil mi diye herkes merak ederken sonunda alınan haberlere göre kınalı boyalı Sadakat’ın sadece kabak mevsiminde çıkacağı anlaşılmış olmakla beraber mutlaka kabak tadı vereceğine şüphe yoktur.”²¹⁵ Gazetenin yayın hayatına bir türlü başlayamaması kabak tadı verdi artık denilerek eleştirilmiştir. Altıncı sayıda aynı konuyu

²¹¹ Latife, 29 Safer 1292 (6 Nisan 1875), nr. 2, s. 6.

²¹² Latife, 14 Rebîül-evvel 1292 (20 Nisan 1875), nr. 8, s. 29.

²¹³ Latife, 22 Rebîül-evvel 1292 (28 Nisan 1875), nr. 11, s. 41.

²¹⁴ Mehmed Efendi’nin günlük çıkardığı dini bilgiler neşrederek ilgi gören gazetesidir.

²¹⁵ Latife, 2 Rebîül-evvel 1292 (8 Nisan 1875), nr. 3, s. 11.

ele alarak “Bundan altı ay önce haber alındığına göre gelecek hafta Sadâkat nâmında bir gazete yayınlanacaktı! Mezkûr gazetenin idarehanesinin üzerine asılmış olan tahta levha dahi geçenlerde yağmur nedeniyle fena halde çürümüş olduğu için levha aşağı alınıp yerine diğer yeni bir levha asılacaktı.”²¹⁶ Gazetenin çıkışının gecikmesi ve asılan lehvanın bile çürüdüğü anlatılmıştır. Anlaşıldığı üzere Sadakat Gazetesi yayın hayatına başlaması geciktikçe Latife’nin eleştirisini almayı sürdürmüştür.

Gazete adlarını kullanmayı seven Latife bu seferde Sadakat Gazetesi’nin ismini kullanarak on yedinci sayıda yer alan bir haber yayınlanmıştır; “Dünkü gün çocuğun birisi elinde birkaç Sadakat Gazetesi alıp Köprübaşı’nda durarak mezhur gazeteyi ötekine berikine uzattığında iyice dili dönmediğinden sadaka sadaka diye bağırdığı işitilmiştir.”²¹⁷ Anlaşıldığı üzere Sadakat Gazetesi adı sadaka kelimesiyle dilenciye verilen para olarak eşleştirmiştir. Sadakat Gazetesinin adıyla yaşanan çağrışım Latife Gazetesi’ne alay konusu edilmiştir.

4.11. Kahkaha Gazetesi

Matbaası Babıâli Caddesinde olan Kahkaha Gazetesi salı günleri yayınlanmıştır. Kahkaha Gazetesi de Latife’de çokça yer almıştır. Örneğin, “Yakın komşumuz büyük sanattaşımız ileride vatandaşımızın idaresi altında bulunan Kahkaha²¹⁸ adlı gazetenin levhasındaki ağlayan çocuk bundan böyle şeklini değiştirip hiddetli bir hal alacakmış ve kendisi ile konuşmakta olan diğer çocuk bundan böyle konuşmaya başladığında kendisine eskiden olduğu gibi “Niçin ağlıyorsun demeyip niçin hiddetleniyorsun” diyecekmiş.”²¹⁹ Gazetenin levhası ve üzerindeki figür eleştiri konusu olmuştur. Gazetede yer alan ağlayan çocuğun artık sert bir mizaçla yer alacağı haber edilmiştir.

Kahkaha Gazetesi ile ilgili başka bir haberde; “7 Numaralı Kahkaha’da görülen resimlerden birisi ahlak ve edebe son derece uygun olduğundan bundan böyle her bir sayısında mutlaka birer tane ona benzer resim koyması için Beyoğlu Elmadağı kadınlarından imtiyaz sahibine bir arzuhal kaleme alınmakta olduğu işitilmiştir.”²²⁰ Gazetede yer alan bir resmin toplum ahlakına uymadığı eleştiri konusu olmuştur.

Latife Gazetesi’nde yer alan Kahkaha Gazetesi ile ilgili diğer bir haberde ise; “Bugünlerde adamın birisinin birkaç günden beri karnı aç kalıp insan pek çaresiz kaldığı

²¹⁶ *Latife*, 9 Rebîül-evvel 1292 (15 Nisan 1875), nr. 6, s. 19.

²¹⁷ *Latife*, 5 Rebîül-âhir 1292 (11 Mayıs 1875), nr. 17, s. 66.

²¹⁸ Basiretçi Ali Efendi’nin çıkardığı mizah gazetesidir.

²¹⁹ *Latife*, 7 Rebîül-evvel 1292(13 Nisan 1875), nr. 5, s. 16.

²²⁰ *Latife*, 22 Rebîül-evvel 1292 (28 Nisan 1875), nr. 11, s. 41.

halde rüzgâr yutmalı diye işitmiş olmakla bu hususa karar verip ancak rüzgarı yutmanın usulünü bilmediğinden yolda rastladığı bir dostuna sorunca dostu cevaben “Kahkaha Gazetesi’ni okumakla yalnız buna muvaffak olabiliyorsun” dediği işitilmiştir.”²²¹ Kahkaha Gazetesi’nin rüzgârı yutmanın usulünü iyi bildiği bahsedilmiştir. Boş şeylere yer verdiği ima edilmiştir. Bu ifadelerden Kahkaha Gazetesi’ni okumanın okuyucuya kazandıracığı bir şey olmadığı anlaşılmaktadır.

4.12. Meddâh ve Şark Gazeteleri

Latife’nin klasikleşen gazete adlarıyla alay etme metodunun hedeflerinden birisi de Meddah olmuştur. Bu hususa bir örnek vermek gerekirse, “Meddâh Gazetesi”²²² adıyla yayına başlayan gazetenin aslı Dahdah idi. Kelimede iki harf bir cinsten meydana geldi. “Dahdah”lardaki birinci kelimeyi kaldırdık “dah” kaldı. Yirminci asırdan miras olarak “dah” kelimesinin öncesine mir mim eklenerek Meddâh oldu.”²²³ Yine Latife’nin eleştirisi konusu olan gazetelerin isimleri ve yapılan çağrışımlar burada yerini almıştır. Anlaşılacağı üzere Latife meddah sözcüğünün ek kök olarak ayırıp sözcük bilgisini kullanıp sözcüğün kökenine inmiştir. Meddah Gazetesi’nin isminden de alaycı bir mana çıkaran Latife eleştirilerine devam etmiştir.

Uzun soluklu bir edebi ve siyasi gazete olan Şark Gazetesi de Latife’nin eleştirilerinden nasibini almıştır. Mesela; “Meddâh Gazetesi Şark Gazetesi için her ne kadar vefat etmiştir diye yazmış ise de Şark’ın şuanda hayatta olduğu ancak önüne bazı dağların perde çekmiş olduğu sonradan haber alınmıştır.”²²⁴ İfadeleriyle Şark Gazetesi’nin yayın hayatına devam etme durumu dile getirilmiştir. Meddâh Gazetesi, Şark Gazetesi’nin kapandığını yazmasını eleştirmiştir. Anlaşıldığı üzere Şark Gazetesi kapanmamış ama kapanacak duruma getirilip önüne engeller çıkarıldığı vurgulanmıştır.

4.13. Pul Vergisi

Latife Gazetesi’nin üzerinde durduğu diğer husus ise Pul vergisidir. 1875 yılında yürürlüğe giren bu sistem yani Damga Nizamnamesi Osmanlı basınına ağır bir ekonomik yük getirmiştir. Bu vergiye pul vergisi de denilmektedir. Latife Gazetesi’nin 1875 yılında çıkan sayılarında bu pulları görmek mümkündür.

²²¹ Latife, 5 Rebîül-âhir 1292 (11 Mayıs 1875), nr. 17, s. 66.

²²² Tevfik Bey’in çıkardığı mizah gazetesidir.

²²³ Latife, 9 Rebîül-evvel 1292 (15 Nisan 1875), nr. 6, s. 22.

²²⁴ Latife, 11 Rebîül-evvel 1292 (17 Nisan 1875), nr. 7, s. 23.

Latife’de yer alan diyalogda gelen pul vergisi ve verginin basın yayın faaliyeti yapanların belini nasıl büktüğü güzel bir şekilde anlatılmıştır;

“-Efendim gözünüz aydın olsun demiyorsunuz galiba haberiniz olmamalı.

-Hayrola mösyö Civan ne var ki?

-Ne olacak bizim mösyö Pul geldi.

-Bırak adam sen de! Ben de hayırlı bir haber vereceksiniz zannettim.

-Niçin efendim mösyö Pul’u siz dahi tanımazsınız.

-Vazgeç adam dedim ya! Keşke sağlık selamete ben o mösyö Pul’i tanımayaydım!

-Niçin a canım sana ne yaptı?

-Ne yapacak evimi başıma yıktı!

-A canım yanlışın var bu dediğim mösyö Pul dülger değildir basmacıdır.

-Canım bilmiyor muyum! Gerçi tanıyalı pek çok vakit olmadıysa da ne adam olduğunu anladım.

-Acayip! Ne yaptı söyle eğer bir fena adam ise ben de konuşmayayım.

-Ne yapacak! Şunun şurasında tırnağımın etini yiyip kağıtçı Yahudi’ye para tedarik ederek ötekine berikine yalvarıp boş yere müsvedde yazdırarak kendim yazı dizerek bir gazete çıkarıp çoluk çocuğuma güç bela bir ekmek parası tedarik edebiliyordum. Onu da şimdi o mösyö Pul elimden alıyor.

-Canım çok şaşıyorum ben bu mösyö Pul’i böyle bilmezdim.

-Âh o mösyö Pul âh o mösyö Pul keşke gelemes olaydı!!”²²⁵Latife’de yer alan diyalog pul vergisinin getirdiği sıkıntı güzel bir şekilde anlatılmıştır. Pul vergisinin getirdikleri mösyö pul denilip kişileştirilerek getirilen ekonomik yük eleştirilmiştir. Anlaşılabacağı üzere bu vergi dönemin ekonomik koşulları göz önünde bulundurulduğunda gazeteleri oldukça zorlamıştır. Latife’de yeni gelen bu vergiyi pek çok kez eleştirmiştir.

Pul vergisi ile ilgili hicivli başka bir makalede ise; “Gazete kağıtlarının bir yere toplanarak şimdiye kadar kendi üzerlerine basılan kara yazılara kanaat etmeyip bir de pul yapıştırdıkları için makinecilerden şikâyet etmeye karar verdikleri söylenmektedir.”²²⁶

²²⁵ Latife, 1 Rebîül-âhir 1292(7 Mayıs 1875), nr. 15, s. 58-59.

²²⁶ Latife, 1 Rebîül-âhir 1292 (7 Mayıs 1875), nr. 15, s. 57.

Denilerek pul vergisi eleştirilmiştir. Alaycı bir dille gazete kâğıtlarının ağzından kendilerine pul yapıştirılmasını şikâyet ettikleri anlatılmıştır.

Latife’de yer alan bir karikatürde yine pul vergisi eleştiri konusu olmuştur. “Beş kişi bir para verip bir mecmua alıp okuyoruz da daha pul parası verme güçlerine geliyormuş!”²²⁷ Pul vergisinin dönemin gazetelerine çok ağır ekonomik yük bindirmesi eleştiri konusu olmuştur.

Karikatürlerde ise tek gazeteyi beş kişinin okuması ve gazetelerin satılmayıp vergi yükünün fazla gelmesi eleştirilmiştir.

Bu ekonomik yük beraberinde dönemin gazetelerinin personel ve yazar giderlerini kısararak pul vergisinin getirdiği ekonomik baskıdan kurtulmaya zorlamıştır. Hatta pek çok gazete satış fiyatlarına zam yaparak bu sorunu aşmaya çalışmış yada daha fazla dayanamayıp kapanmıştır.

²²⁷ Latife, 1 Rebîül-âhir 1292 (7 Mayıs 1875), nr. 15, s. 64.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. LATİFE'DE OSMANLI TİYATROSU VE MODA HABERLERİ

Dönemin Osmanlı tiyatrosu hakkında Latife Gazetesi'nde oldukça fazla yazıya yer verilmiştir. Bu bağlamda Gedikpaşa Tiyatrosu sahibi Güllü Agop Efendi ve Dikran Çuhacıyan, Osmanlı Tiyatrosu ve Karagöz oyunu eksenli hiciv yazıları ve tiyatro yorumları dikkat çekmektedir.

1870'li yıllar, Osmanlı eğlence kültüründe tiyatronun kendisine kalıcı yer edinmeye başladığı yıllardır. Sözü edilen Agop Efendi, Güllü Agop adıyla meşhur, Müslümanlığı seçip Güllü Yakup adını alan Osmanlı'nın Ermeni tebasından Agop Vartovyan'dır. Gedikpaşa Tiyatrosu ile birlikte İstanbul'da 10 yıl müddetle Türkçe oyun oynama imtiyazını alan Güllü Agop, Anadolu ve Avrupa yakalarında tiyatro salonları da kurmuştur.

Latife'de yer alan "Osmanlı Tiyatrosu" başlıklı bir diyalogda Osmanlı tiyatrosunun belli başlı sorunlar yayınlanmıştır. Bu diyalogun en önemli yerleri gazetede şu şekilde yerini almıştır;

“-Amma yaptınız! Avrupa tiyatroları nerede bu nerede!

-Fakat efendim burası nerede Avrupa nerede!

-E efendim daha bu tiyatroda telaffuz hatası bile düzelemedi. Oynanan piyeslerin ekserisinin dili uygunsuz. Oturacak yerler düzgün değil. Kuru hasır sandalyelerden ibaret. Hâsılı böyle bir tiyatroya nasıl terakki etti ve melekemize nisbetle mükemmeldir diyorsunuz?

-Gerçi efendim birkaç artist istisna edildiğinden telaffuz hatası çoğunlukla görülüyor. Oyunların dilinde hayli kusurlar bulunuyor. Tiyatro Avrupa tiyatroları gibi süslü değil fakat bunlardan piyeslerin dilindeki kusur veya meziyet tabii olarak yazanlara ait olduğu gibi telaffuz süslemede tiyatronun terakki veya aksinin birinci derecede değil üçüncü derecede bile sebebi olamaz.

-Ne demek tiyatro için bundan önemli neyi görüyorsunuz?

-Efendim tiyatro lisan ve süsten ibaret değildir. Tiyatro ibretli bir olayı gerçekten olur gibi canlandırmaktır. Dolayısıyla terakkisi de canlandırmadaki tabilik derecesiyle

doğru orantılıdır.”²²⁸Anlaşıldığı üzere Güllü Agop Osmanlı Tiyatrosu’unda Türkçe oyun oynama imtiyazını almasıyla birçok oyun sergilemiştir. Sergilenen oyunların çoğu yabancı olduğu için Türkçeye çevrilip oynanması gerekmiştir. Latife Gazetesi de sergilenen oyunlardaki çeviri dilini eleştirmiştir. Türkçeye çevrilen oyunların istenileni anlatamadığı vurgulanmıştır. Ayrıca kullanılan süslü dilde eleştirilmiştir. Diyalogda anlatılan bir başka konuda Gedikpaşa Tiyatrosu’nun fiziki şartlarıdır. Anlaşıldığı üzere Gedikpaşa Tiyatrosu çok eski bir binada faaliyet göstermiştir ve seyircilerin en büyük şikâyeti oturma yerlerinin rahatsızlığı olmuştur. Gedikpaşa Tiyatrosu’nun fiziki şartları bunun gibi pek çok kez eleştiri malzemesi yapılmıştır.

Latife’de Osmanlı Tiyatrosu ile ilgili on beşinci sayıda yer alan ilginç yazı, “Osmanlı Tiyatrosu Tarafından Yayınlanan Protestonun Suretidir” başlığı ile yayınlanmıştır. Osmanlı Tiyatrosu yönetimince yapılan eleştirilere cevap verilmiştir. Yazının içeriği şu şekildedir;

“Ey bunca senelerden beri teşrif buyuran ahâli! Her tarafa açık olan kulaklarım ile işitiyorum ki hakkımda türlü türlü suizanlarda bulunuyormuşsunuz! Binalarım için çürüktür yıkılacak diye akılsızca aleyhimde hareket ediyormuşsunuz! Fakat şurasını düşünmüyorsunuz ki şu davranışınız beni kötölemek değil âdetâ methetmektir. Çünkü bir bina içinde kimse olmaz ise yıkılmaz. Kalabalığın çokluğundan yıkılır ki o da rağbete delâlet eder. Rağbet de benim için şeref ve itibar sebebidir. Bazılarınızda orta oyunlarını hayali karagözü bana tercih ediyormuşsunuz. Doğrusu ya çok insâf! Hiçbir kere düşünmüyor musunuz ki orta oyunlarına hiç açan var mı? Onların önemsizliğine bundan büyük delil arar mısınız? Görmüyor musunuz benim için koskoca gazeteler birbirlerine giriyorlar. Aleyhimde balta satır sallıyorlar. E bu kadar gürültülere sebebiyet veren bir şey orta oyunları gibi kaleme alınmayan bir şeye tercih olunur mu? Doğrusu yaptığınıza nefsâniyetten başka bir şey denemez!”²²⁹Anlaşıldığı üzere Tiyatro yönetimi gazetelerin yaptığı eleştirilere karşı bir protesto metni yayınlattırmıştır. “Doğrusu yaptığınıza nefsâniyetten başka bir şey denemez!” denilerek protesto metni son bulmuştur. Gedikpaşa Tiyatrosu’nun fiziki durumu yazıda yer almıştır. Gedikpaşa Tiyatrosu’nun bina olarak çok eski olduğu anlaşılmaktadır. Bu duruma karşı yapılan eleştiriler protesto metninin birinci sırasında yer almıştır. Ayrıca bir başka önemli konuda sergilenen yabancı oyunlar olmuştur. Bunların yerine orta oyununa ile karagöze yer verilmesi gerektiği eleştirisi

²²⁸ Latife, 9 Ramazan 1291 (20 Ekim 1874), nr. 17, s. 3.

²²⁹ Latife, 2 Ramazan 1291(13 Ekim 1874), nr. 15, s. 3.

metinde yer verilmiştir. Türkçe oyun oynama imtiyazını ile çeviri oyunların dili ve oynayan oyuncuların oyunu canlandırmaları zorlaşmıştır. Bu durumu dönem gazeteleri çokça eleştirmiştir.

Latife’de yeralan önemli konulardan bir diğeri de Osmanlı Tiyatrosu yöneticisi Güllü Agop olmuştur; “Bu küçük latîfeyi bir kenara bırakıp biraz da vatanımıza karşılıksız hizmet ediyoruz diyerek para kazanıp geçenlerden bahsedelim. Bunlardan biri ve belki de birincisi Osmanlı Tiyatrosu direktörü Güllü Hacı Agop’tur. Bu zat tiyatroyu âdetâ orta oyunu şekline sokmuş, hâlâ vatana hizmet ediyorum diye bar bar bağırmaktadır. Acaba bunun vatana olan hizmeti ne imiş? Tiyatro sineması üstünde oynamak ahâlden para almak. E buna fedâkarlık ediyorum denir mi? Bunu kendi gibi her tiyatro oyuncusu yapabilir ise de defalarca diğ er oyuncular toplanıp tiyatro açmaya her ne kadar çalıştılar ise de Güllü Agop bunların maddî manevi surette gelişmelerine engel bir seddi çekiverdi. Nihâyet açıkta kalan oyuncuları da birer birer kendi şirketine aldığından tabii olarak masrafları artıp gelirleri ise ona nisbetle fevkalade azalmıştır. Fakat şaşırlacak olan şudur ki, hala bizim Güllüzâde debdebeli bir daireye sahip olup oldukça büyüktür. Bunlara biz hikmet diyemeyiz, ancak herkes gibi o dahi bir yol bulmuş gidiyor deriz.”²³⁰ makalede Gedikpaşa Tiyatrosu ile birlikte İstanbul’da 10 yıl müddetle Türkçe oyun oynama imtiyazını alan Güllü Agop Osmanlı Tiyatrosunun kurucusu olmakla birlikte çok büyük paralar kazandığından bahsedilmiştir. Osmanlı Tiyatrosunu bir nevi çağ atlatan Güllü Agop’un bu yükselişi gazeteler tarafından eleştiri konusu olmuştur. Ayrıca Güllü Agop’un diğ er tiyatro açmak isteyenleri engellediği, bütün oyuncuları kendi çatısında topladığı ve oyunculara maddi manevi engeller çıkarması gibi konular eleştirilmiştir. Bu yapılanları “vatana hizmet ediyorum” diyerek savunan Güllü Agop’u Latife pekçok sayıda eleştirmiştir.

Latife Gazetesi’nde dokuzuncu sayıda yer alan yazıda Hayal Gazetesi’ne seslenilerek Gedikpaşa Tiyatrosu ve Güllü Agop’u desteleyen Hayal Gazetesi eleştiriliyor “Siz hemen hemen sadece Güllü Agop’un tiyatrosundan bahsediyorsunuz! Halbuki bu kadar bahis ile yazış ile söyleniş ile Agop Ağa’ya ehemmiyet veriyorsunuz. Agop kim, tiyatro kim? Agop Ağa’yı biliyoruz ki sermayesi dört para, sekiz dalkavukluk! Oynattığı oyunlar ise şunun bunun! Neden Hayal veya diğ er gazeteler tenezzül ediyor ki Gedikpaşa Tiyatrosu’ndan bahsediyor? Bundan Agop Bey kendisine süs ve ehemmiyet veriyor. İyi fena eski orta oyunlarımızı ele alalım da şu Agop Ağa’nın azametini süsünü görmeyelim

²³⁰ Latife, 9 Receb 1291(22 Ağustos 1874), nr. 4, s. 1.

vesselam!”²³¹ Denilerek Hayal Gazetesi’nin Güllü Agop’a sürekli gazetede yer verip desteklemesi eleştirilmiştir. Anlaşılacağı üzere Latife Gazetesi’nde Gedikpaşa Tiyatrosu ve Güllü Agop’un yaptıklarını ve hizmetleri eleştirmektedir. Hayal Gazetesi’nin sürekli Güllü Agop’tan bahsetmesi haber etmiştir. Sürekli gazeteler tarafından Güllü Agop’un övülmesi eleştirilmiştir. Latife Gazetesi’nin asıl eleştirdiği konu ise “iyi fena eski orta oyunlarımızı ele alalım da şu Agop Ağa’nın azametini süsünü görmeyelim” denilerek sergilenen oyunların abartılı olduğunu ve orta oyununa özlem duyulduğu anlatılmıştır. Anlaşılacağı üzere Latife süslü Agop oyunları yerine orta oyununun sergilenmesini istemektedir.

“İki Sağırın Konuşması” başlıklı yazıda yani Tiyatro ile Hayal Gazeteleri’nin sohbetinde bu iki gazetenin ağzından Osmanlı Tiyatrosu ve Güllü Agop Latife’nin eleştirisini almıştır. Diyalog şu şekilde geçmektedir;

“-Canım sen Osmanlı Tiyatrosu’na “rezâletin kaynağı” demedin mi?

-Hayır efendim! Gidemedim fakat işte yine söylerim. Avrupa oyunları bizim millî ahlâkımızı bozar!

-Hâşâ benim dediklerim kimseye dokunmaz. Ben Güllü Agop’a taraf olmadım.

-Vay sen kime söylüyorsun o lakırdıyı öyle? Kasapsın bakkalsın demeye ne hakkın var?

-Gördün mü? Sen bu sözü teslim etdikten sonra orta yerden elbet sohbet kalkar.

-Hayır orta oyunuyla Güllü Agop mukâyese olunamaz. Hem ben Güllü Agop’un fikirlerinin dili değilim. Onu hiçbir vakit kabul etmem. Hakkaniyete bağlıyım efendim!

-Yine anlatamadık mı? Yazdığımız “Pinti Hamîd” komedyası Avrupa ahlakı şivesinde değildirdiyorum.

-Kopar bağçıvan kopar kendi yazdıklarını Avrupa’nın halkı bile beğenirmiş. -Öyle ise hakkım yok mu Hayâl’in saçmaları dediğimde? -Benim dediğim değildir. Sen bahçe kapısını sohbetimize ne karıştırıyorsun? İşte bundan da anlaşıyor ki sen Güllü Agop’un taraftarı imişsin.

-Benim ona defterdârlık etmeye lüzumum yok. Onun birkaç tane yazıcısı var.”²³² İki Sağırın Konuşması başlıklı yazıda yani Tiyatro ile Hayal gazeteleri arasındaki diyalogda Osmanlı Tiyatrosu ve Güllü Agop eleştirilirken dönem gazetelerinin taraflı

²³¹ Latife, 26 Receb 1291 (9 Eylül 1874), nr. 9, s. 2.

²³² Latife, 2 Receb 1291 (15 Ağustos 1874), nr. 2, s. 1.

davranıp Agop Efendiye destek olmaları eleştirilmiştir. Anlaşıldığı üzere Osmanlı Tiyatrosu ve Güllü Agop Latife'nin eleştirisini aldığı en önemli konu orta oyunuyla Güllü Agop'un sergilediği eserler arası mukayese olmuştur. Latife her zaman orta oyunu ile geleneksel türk oyunlarını desteklerken Agop yabancı eserleri Türkçeye çevirip Gedikpaşa Tiyatrosu'nda oynatmıştır. Bir diğer önemli konuda Gedikpaşa Tiyatrosu'na dönem gazetelerin vermiş olduğu destektir. Bu destek çok fazla olmalı ki Latife sürekli bu konuyu gazetede haber ederek eleştirmiştir. On sekizinci sayıdaki başka bir haberde ise artık bu desteğin fazlalığı alenen gazetede haber edilmiştir; "Hayâl Gazetesi'nin Osmanlı Tiyatrosu müdürü Güllü Agop aleyhine olarak şu aralık ağzını açamaması adı geçen müdür tarafından sirayet eden "ekonomi personel" iletiyle ağzı kapanmış olmasından kaynaklandığı anlaşılmıştır."²³³ Hayal Gazetesi'nin eleştiri yapmamasının nedeni aldığı ekonomik desteğe dayandırılmıştır. Gedikpaşa Tiyatrosu'na dönem gazetelerinden Hayal Gazetesi'nin vermiş olduğu destek yazılmıştır. Osmanlı Tiyatrosu müdürü Güllü Agop aleyhine ağzını açamamasına neden olarak sağlanan destek gazetede dile getirilmiştir. Anlaşıldığı üzere Gedikpaşa Tiyatrosu'na dönem gazetelerinden sağlanan destek Latife'ye konu olmuş ve eleştiri almıştır.

Gedikpaşa Tiyatrosu'nun fiziki şartlarıyla ilgili Latife'de pek çok haber yayınlamıştır. Tiyatroda yaşanan sıkıntılardan bazıları şu şekilde dile getirilmiş; "Yine zikredilen Gedikpaşa Tiyatrosu localarına beyaz girenlerin kırmızı çıktığını evvelce yazmıştık. Percerelerin açık kalmasından mıdır nedir geçen akşam localara oturanlara nezle isabet ederek pek çok aksırdıklarını o aralık aksırıklı şarkı söyleyen aktirist rivâyet ediyor. Aktiristin aksırmasından nezle sirâyetine bakılırsa fasulyecinin oyunundan sancı isabetini debeklemek lâzımdır."²³⁴ Tiyatroda yaşanan temiz hava sıkıntısı alaycı bir dille okuyucuya aktarılmıştır. Beşinci sayıda ise tiyatrodaki yaşanan temiz hava sıkıntısı için bulunan çözüm dile getirilmiştir; "Yaz mevsiminin yaklaşması münasebetiyle Üsküdar'da Bağlarbaşı'ndaki Agop Efendi'nin Tiyatrosuna "sırf müşterilerin havasızlıktan hasta olmaması için" dört adet hava makinesinin Avrupa'ya sipariş olunduğu haber alınmıştır."²³⁵ Tiyatro için getirilecek makineler Latife'ye konu olmuştur. Bu iki haberden anlaşılacağı üzere Gedikpaşa Tiyatrosu'nun fiziki şartları pek iyi değildir. Binanın çok eski olması ve havalandırma sıkıntı yaşatmaktadır. Buradan şöyle bir sonuçta çıkmaktadır. Gedikpaşa Tiyatrosu'nun işleri çok iyi olmalı ki insanlar havasız kalmakta kalabalık

²³³ Latife, 13 Ramazan 1291 (24 Ekim 1874), nr. 18, s. 1.

²³⁴ Latife, 13 Ramazan 1291 (24 Ekim 1874), nr. 18, s. 1.

²³⁵ Latife, 7 Rebîül-evvel 1292 (13 Nisan 1875), nr. 5, s. 17.

yüzünden insanlar rahatsız olmaktadır. Hatta Avrupa'dan makineler getirileceği de yazılmıştır.

Latife'de yer alan karikatürde tiyatroya gitmek isteyen çocukların babalarının uyumasını fırsat olarak değerlendirmeleri çizilmiştir. 10. sayıda yer alan karikatürde dönemin ünlü karikatüristi Tıngır imzasını taşıyan karikatürü diğer karikatürlerden ayıran ise Tıngır'ın çizimlerinin daha detaylı olması gösterilebilir.

“-Sus babam uyuyor! Haydi tiyatroyu gidelim!

”²³⁶ -Aman uyuyorsa para kesesini al ki...

5.1. Güllü Agop Efendi ve Dikran Çuhacıyan

Latife Gazetesi'nde Gedikpaşa Tiyatrosu sahibi Güllü Agop Efendi ve Dikran Çuhacıyan özelinde de pek çok haber ve yazı yer alıyor Buna örnek vermek gerekirse; “Bugünlerde şan ve şeref arzusunda bulunan çocuğun birisi babasına yalvararak “Ne yapayım ki şu âlemden bir şan alayım” diye sorduğunda babasının çocuğa hitâben “Oğlum eğer muradına nâil olmak istiyorsan mahlasını Güllü'ye ve ismini Agop'a çevirmelisin diye nasihat verdiği işitilmiştir.”²³⁷ Güllü Agop'un Gedikpaşa Tiyatrosu'ndan edindiği şan ve itibar konu edilmiştir. Haberde babanın oğluna söylediği sözde “Oğlum eğer muradına nâil olmak istiyorsan mahlasını Güllü'ye ve ismini Agop'a çevirmelisin diye nasihat verdiği işitilmiştir” denilerek Agop'un isminin bile pek çok şeye kadir olacağı alaycı bir dille eleştirilmiştir. Yine aynı konu yedinci sayıda; “Şu aralık yalnız İstanbul'un merkezindeki matbaalarda “Güllü Agop”²³⁸ lafzı günde 15015 defa dizilmekte olup bundan ziyâde dizilmek icab ettiğinde mezkur harflerden kalmadığı dizgiciler tarafından haber verilmiştir.”²³⁹ Denilerek gazetelerde en çok geçen kelimenin Agop olduğu alaycı bir dille aktarılmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere Gedikpaşa Tiyatrosu sahibi Güllü Agop'un

²³⁶ Latife, 4 Şâban 1291 (12 Eylül 1874), nr. 10, s. 4.

²³⁷ Latife, 14 Rebîül-evvel 1292 (20 Nisan 1875), nr. 8, s. 29.

²³⁸ Türk tiyatrosunun kurucularından ve aktörlerindendir. 1869 yılında Gedikpaşa Tiyatrosu'nda Osmanlı Topluluğu'nu kurdu.

²³⁹ Latife, 11 Rebîül-evvel 1292 (17 Nisan 1875), nr. 7, s. 27.

edindiği ün ve Agop'a gösterilen saygı çok büyük olmuştur. Osmanlı Tiyatrosu'nun kurucusu ve gelişmesindeki en önemli öge olan Agop dönemin önde gelen bir şahsiyeti olmuştur. Bu durum karşısında Latife verilen desteği eleştirmiştir.

Gedikpaşa Tiyatrosu sahibi Güllü Agop Efendi ve Dikran Çuhacıyan Opera Tiyatrosu'nun arasında yaşanan birleşme konusu haber edilmiştir. “Bundan önceki sayılarımızın birisinde her ne kadar Güllü Agop Tiyatrosu ile Çuhacıyan Dikran²⁴⁰ Opera Tiyatrosu'nun birbirleriyle evlenmek fikrinde bulunduklarını yazmış isek de sonradan alınan haberlere göre birisinin yaşı pek büyük ve diğerrinin pek küçük olduğu için bu husustan vazgeçmişlerdir.”²⁴¹ Anlaşılaçağı üzere Gedikpaşa Tiyatrosu sahibi Güllü Agop Efendi ve Dikran Çuhacıyan Opera Tiyatrosu'nun birleşme planları vardır. Bu mesele daha sonraki yıllarda gerçekleşecektir. On dokuzuncu sayıda ise Agop ve Çuhacıyan ile ilgili haberde; “Orta oyunu takımından Lâleli Caddesi'nde bulunan özel mekânda oyun icra eden Han Kulu Tiyatro gibi perde indirip kaldırmamasından dolayı Güllü Agop'un protestoya hazırlandığı ve şayet Agop öyle bir protesto yaparsa Dikran Çuhacıyan'ın aralarını bulmaya çalışacağını söylüyorlar.”²⁴² Çuhacıya'nın, Agop'u Orta oyunu sergileyen tiyatroya karşı destekleyeceği aktarılmıştır. Gedikpaşa Tiyatrosu sahibi Güllü Agop Efendi ve Dikran Çuhacıyan Opera Tiyatrosu'nun birbirlerini destekledikleri ve aralarından su sızmadığı aşikârdır. Bu destek daha sonra bir birleşme meydana getirecektir. Ayrıca orta oyunu sergileyenlerle Agop arasındaki sürtüşmenin Agop'un orta oyununa olan tavrından olduğu anlaşılmaktadır.

5.2. Moda Haberleri

Latife Gazetesi'nde dikkat çeken konu başlıklarından biri de “Beyoğlu Matmazelleri” başlığı ile yer alan moda haberleri ve konusu olmuştur. Bu eksen de toplumun yaşamını giderek daha çok etkileyen Pera'lı kadına yönelik yani Beyoğlu kadınlarına yönelik yaşam tarzı konu edilmiştir. Avrupa modeli giysinin yanı sıra, Avrupa örnekli sosyal yaşam da konu yapılmıştır. Latife ise “Beyoğlu Matmazelleri” başlıklı yazı ile moda konusunu çeşitli şekillerde eleştirmiştir. Beşinci sayıda yer alan yazıda; “Avrupa gibi bu senenin modasının değişmesi hakkında aşağıda isimleri yazılı madam ve matmazeller Beyoğlu'nda bir yere toplanmış iseler de ortak karar verememişlerdir. Şöyle ki: Topal Mariçe bir koltuk değneğine dayanmaklığı ve kanbur Zoyça ise fistanların

²⁴⁰ Kendisi Ermeni asıllı Türk sahne müziği bestecisidir. Dikran Çuhacıyan aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde, ilk operet bestecisi kimliği yanında, ilk operet tiyatrosunu kuran isimdir.

²⁴¹ Latife, 7 Rebîül-âhir 1292 (13 Mayıs 1875), nr. 18, s. 69.

²⁴² Latife, 16 Ramazan 1291 (27 Ekim 1874), nr. 19, s. 2.

arkasını baştan yukarıya kadar kabartmayı şehla çifte gözlük takınmayı burunsuz Sofi burunların mahfaza içine almayı uzun Atena diz çökerek yürümeyi cüce Pırlanta uzun nalın giymekliği zayıf pamuklu giyinmekliği hafif Marya da boğazlarına demirden yapılmış halkaların takılmasını teklif etmesi üzerine fikir birliği hâsıl olamayarak dağılmışlardır.”²⁴³ Anlaşıldığı üzere Latife’nin Beyoğlu Matmazelleri olarak bahsettiği bir kesim giyim, yaşam tarzı ve sosyal hayat yönünden eleştirilmektedir. Avrupa’da yayılan moda akımı ilk önce buraya yani Beyoğlu’na Rumların tabiriyle Pera’ya gelir ve buradan Osmanlı topraklarına dağılırdı. Beyoğlu Matmazellerinin yaptıkları özellikle giyim kuşam konusu Latife tarafından çok eleştiri almıştır. Alaycı bir dille aktarılan yazıda Beyoğlu Matmazellerinin moda konusunda ortak bir karar alamadığından bahsedilmiştir. Dördüncü sayıda yer alan haberde karar alma konusuyla ilgili; “Bu senenin modasını kararlaştırmak üzere yakında şıklar arasında bir toplantı yapılacağı ve bu toplantıya Bursalı Hacı Zeynop Ahbar’ın başkanlık edeceği söylenmektedir.”²⁴⁴ Beyoğlu Matmazellerinin moda konusunda ortak bir karar alamadığından bahsedilmiştir. Bu senenin modasına karar veremeyen matmazellere başkanlık edecek kişinin Bursalı Hacı Zeynop Ahbar’ın olduğu yazılmıştır. Anlaşılabileceği üzere Latife alaycı bir dille her senenin modası için toplanıp bir karar alma işini eleştirmiştir. Senenin modasını belirlemek için toplanıp karar alınamaması ise Latife tarafından eleştiri konusu olmuştur.

Gazetede yer alan senenin modası hakkında karar alma haberleri konu ile ilgili bir karikatürde yer almıştır. Karikatürde baba ile kızı yani Beyoğlu Matmazeli arasında geçen diyalogda asıl amacın modadan çok para kazanma düşüncesi olduğu babanın ağzından ifade edilmiştir.

“-Ne yaptınız kızım para kazanmaya bir çare düşünmek üzere bugün bir yere toplanmışsınız öyle mi?

-(Ağlayarak) Hayır baba bu senenin modasına bir karar veremedik gitti!”²⁴⁵

²⁴³ Latife, 7 Rebîül-evvel 1292(13 Nisan 1875), nr. 5, s. 19.

²⁴⁴ Latife, 4 Rebîül-evvel 1292 (10 Nisan 1875), nr. 4, s. 13.

²⁴⁵ Latife, 7 Rebîül-evvel 1292(13 Nisan 1875), nr. 5, s. 19.

Dokuzuncu sayıda yer alan haberde ise; “Beyoğlu matmazellerinden bazılarının aynaya bakmaktan fırsat buldukça Letâif-i Âsâr’ın her yeni çıkan sayılarından alarak onun resimlerine bakmaya karar verdikleri işitilmiştir.”²⁴⁶ Bu haberde hem Beyoğlu matmazelleri hem de Letaif-i Asar Gazetesi hiciv edilmiştir. Anlaşılabacağı üzere Beyoğlu matmazellerinden bazılarının aynaya bakmaktan fırsat buldukça Letaif-i Asar’da yayınlanan resimlere baktığı söylenerek Letaif-i Asar’da yayınlanan resimlerin Beyoğlu matmazellerinin düşünceleriyle örtüştüğü anlaşılmaktadır. Letaif-i Asar’da o senenin modasını içeren resimlerin yayınlandığının göstergesidir.

“Nisan ayının kızlara özel modası!!”²⁴⁷

“Zamanımızda Moda Hükümüne Girenler” başlıklı yazıda Osmanlı toplumunda moda giyim kuşam ile ilgili; Şıkların yaz ve kış uzun etekli palto giymeleri, öteberide ciğer kebabı yiyip kedileri hasrette bırakmaları, medeniyettir diyerek köstebek gibi yerin altından önüne çıkmaları, bazı şirketlerin top talimi etmeleri, İki mizah gazetesinin güler ağlar diyerek muhavere etmeleri, Kasımpaşa derelerinin üstü yapılacak diyerek herkesin aldanmaları, Çarpık şıkların edâ ile yürümeleri hem de tırıl oldukları hâlde...”²⁴⁸ Latife Gazetesi’nin sekizinci sayısında yer alan makalede moda hakkında alaycı bir dil kullanarak o dönemin moda anlayışını eleştirilmiştir. Avrupa tarzı giyim ve yaşam tarzı Osmanlı toplumu tarafından bir özentî halini alması Latife’nin üstünde durduğu noktadır. Yedinci sayıda ise; “Bundan önce toplanacaklarını yazmış olduğumuz şıklar meclisinde bu senenin modası için kış ve yaz ağır palto ve cebi hafif pantolon giyilmeye ekseriyet ile karar verilip üyelerin beğeni sesleri ayyuka çıkmıştır.”²⁴⁹ Matmazellerin senenin modası hakkında aldıkları kara dile getirilmiştir. Kış ve yaz ağır palto ve cebi hafif pantolon giyileceği ifade edilmiştir. Anlaşılabacağı üzere burada Latife kıyafetlerin hep aynı olduğunu ancak harcanan para ile cebin hafıfladığını alaycı bir dille anlatmak istemiştir.

²⁴⁶ Latife, 26 Receb 1291 (9 Eylül 1874), nr. 9, s. 1.

²⁴⁷ Latife, 24 Rebiül-evvel 1292(30 Nisan 1875), nr. 12, s. 48.

²⁴⁸ Latife, 14 Rebiül-evvel 1292(20 Nisan 1875), nr. 8, s. 30.

²⁴⁹ Latife, 11 Rebiül-evvel 1292(17 Nisan 1875), nr. 7, s. 27.

Bir başka haberde ise; ‘‘Mahmutpařa’da elbise dükükâncılarının dükükânları önüne asmış oldukları âlâ setre ve pantolonları satın almak üzere haylice kalabalık bulunduğundan bugünlerde dükükâncıların külliyetli alış veriş edecekleri beklenmektedir.’’²⁵⁰ Günümüzde de İstanbul’un en rağbet gören alışveriş yerlerinden biri olan Mahmutpařa’da alışveriş hakkındaki haber moda haberleri içinde yerini almıştır.

(Kıyafetine yerde sürüyerek yürüyen kadın kıyafetine basan adama):

‘‘-Kör müsün be! Kocaman yolu görmüyor musun?

(Adam):

-Fistanın toz oluyor diye çağırdım işitmedin de...’’²⁵¹

²⁵⁰ *Latife*, 26 Receb 1291 (9 Eylül 1874), nr. 9, s. 1.

²⁵¹ *Latife*, 20 Receb 1291(2 Eylül 1874), nr. 7, s. 4.

ALTINCI BÖLÜM

6. SEÇİLMİŞ METİNLER

6.1. Dünyanın Durumu

“Birazcık dünyanın durumundan bahsetmek istedik. Acaba makbûle geçer mi? Hoş geçmezse de bizim vazîfemiz değil! Biz edeceğiz vesselâm. İşte okuyun! Okuma bilmezseniz okutun siz dinleyin. Efendim dünyanın durumu neden ibârettir biliyor musunuz? Mutlaka erkekliklerin bir sürü delilerin birçok sivri akıllıların telaşları saçmaları hay huy ve keyfiyetlerinden ibârettir. Bakınız âlemin hâline! Fukara erkekler bir takım mal hülyâ ve hayalleriyle telâşa ve endişeye düşerler. Bazıları tramvay beygirlerinden fazla koşarak Konsolide Hanı’nda boş yere ömür tüketerek hevesine takılıp elde olanı da hevasına vermekle bir rüzgar olup giderler. Bazıları okadar da çalışmaz da tembel tembel oturarak zükûretliğe hız verip ne çâre efendim âlemin hâli böyledir, işimiz tarz gidiyor derler biçâre deliler ise halleri gereği saçma sözler söylemekten vazgeçmeyerek bir sürü dayak yerler, ezâ görürler. Ama yine uslanmazlar. (Ama bundan müstesnâdır. Çünkü o zâten ne söylediğini bilmez.)

Sivri akıllara gelince bunların akılları esasen ve hikmeten bir yaramaz. Zîra akıllarının sivri değil yuvarlak olduğunu kendileri bile bilmez. Ettikleri kuru şamataya kulaklar dayanmaz. Bilir misiniz ne yaparlar? Tutarlar mesela politikadan bahsederler. İspanya’da bir iskemleye bir sivri burunlu herif oturacak veyahut yazın yelpâze sallayarak imparatorluk taraftarlarına bir serbestlik vermekle bir hizmette bulunacak derler. Sonra dönerler de, hayır hayır, öyle olmayacak dünyanın bir tarafında ayılar azarak Karagöz’ün yaptığı gibi büyük hızmalar yapılacak derler. Hâsılı yaz geldiğinde çamurların kuruyacağını ve kışın çok çok yağmur yağacağını ve sert rüzgarlar eseceğini keşfederler. E ne demeli? Sivri akıllılık böyle olur. Onlar birçok söz söylerler, hepsine kulak asmamalı! Fakat bazı doğru söyleyenleri de bulunabilir hâ! Şu kadar var ki öyle ince şeylerden bahse lüzûm yoktur. Demeli ki âlemin durumunun gereğidir. Kâh olur ki bir levha bir nakit bedele karşılık rehin edilir ve kâh olur ki bir aşırı câhil saldırgan taarruz ve hezeyân olur. Yoksa ne gerek var öyle bir takım ince ve sivri laflar ile ve ileride şiddetli rüzgârlar esecek diye keşifte bulunarak akılları yuvarlak olanlara sivri akıllılık göstermeğe!!

Hâsılı âlemin durumu işte dediğimiz gibi böyledir fakat biz de zükûretlerden başka delilik ve sivri akıllılık olmadığından bizim dünyamızın hâli asla öyle değildir. Bizimki

çok latifeler yazıp (bazen ciddî dahî olur ve olacak hâ) eğer veren olursa kuruşcağızları alıp dağıtıcılarımızla pay etmekten ibârettir vesselâm.”²⁵²

6.2. Keşif

“Keşif, lugatta malum olduğu üzere genellikle bir şeyi ortaya çıkmadan önce bilip anlamaya, bulmaya, meydana çıkarmaya denilir ki ıstılahta da manası budur. Acaba anlaşıldı mı? Çünkü bu keşif pek ince ve derin olduğundan her şeyden önce lûgat manasını iyici bilmek elzemdir. Şimdi bu keşif üzerine birkaç söz söyleyeceğiz. Murad buyurdukları halde sâir gazeteler ve özellikle Tiyatro da bizden aynen nakledebilir. Şimdiden izin verdik. Efendim bu keşif herkes için bir olmayıp insanların büyüklüğüne küçüklüğüne erkekliğine zenginliğine kafalarının iriliğine ufaklığına akıllarının sivrililiğine yuvarlaklığına ve bunun gibi özelliklere göre başka başka olur. Mesela bir büyük adam on yaşında küçük bir adamdan çok eşyanın keşfine muktedir olur. İsteddiği şeyi çabuk bulur kolay anlar. Efendim büyüklük başkadır. Fakir küçük o kabiliyete o iktidara nereden sahip olsun? İsteddiği şeyi bulmak keşf etmek değil gözü önünde olanı bile anlayamaz. Çünkü çocuktur. Anlama kabiliyeti de o nisbettedir. Bunun gibi bir zengin yüce kişi de elbette daha çok bulur çıkarır keşf hususunda sağlam fikrî temeli olur. Çünkü neden olmasın? Zihni bir derdi yok. Biçâre erkeklik! Çok düşünüp taşınır bir şeyi bulup çıkarmak şöyle dursun herkesin bildiği bir tuğla ve kerpiç parçasının ne olduğunu sorsalar erkeklik gözlerini karartmış olduğundan tuğla mı ya der. Hâsılı keşf dediğimiz öyle pek kolay şey değildir. Her adam için bir olamaz. Dünyanın bir köşesinde herifin biri yüzüne bir maske korda maske altından havanın bozulacağını veya gök gürleyeceğini keşf eder. Bir diğer herif meydana çıkar da göğsünü gere gere ne demek ben keşf etmedim havalar pek güzel gidecek. Ve hatta yeniden parlak bir de yıldız doğacak der. Sonra ikisi de olmaz. Ortalığı bir duman bürür göz gözü görmez. Bazen olur ki keşf edilmiş olan bir maddede (sıkça keşfü kerâmete attırır dedikleri gibi)isabet olunur. Keşf edilen şey gelir çıkar.

Bakın biz keşf ettik ki Terakkî Gazetesi Basîret Gazetesi’nin çok çok gönlünü yıktığı ve kalbini kırdığı cihetle yakında bir faka basarak mahv olup gidecek. İşte geldi, çıktı! Gerçi bunun emaresi var idi. Çünkü yıkma kalbin kimsenin demişlerdir. Hulâsa yukarıda da söylediğimiz gibi bu keşif meselesi pek ince olduğundan herkesin kârı değildir. Biz var kuvveti pazuya verip ve Hazret-i Yaradan’a sığınıp keşifler ile uğraşacağız. Hava üzerine deniz üzerine insanlar üzerine gelecek mühim konular üzerine

²⁵² Latife, 13 Receb 1291 (26 Ağustos 1874), nr. 5, s. 1.

keşiflere çalışacağız. Ve keşfettiğimiz şeyleri yazarak ortaya çıkıp çıkmayacağına dikkat edeceğiz! İşte şimdi bir şey keşf ettik ki yakında kış gelecek! Herkes üşüyecek! Hırka kürk giyecek. Bazı akılsızlar ava gidecek! Bu keşfe kimsenin diyeceği varsa salla!”²⁵³

6.3. Devir ve İdâre

“Devir ve idâre ne demektir bilir misiniz? Elbette biliyorsanız da biz bu seferki latifemizde bundan bahsedeceğimizden önce ne demek olduklarını söyleyeceğiz. Hem kural olarak da söylemek gerekir. Devir ve idâre büyük küçük herkesin malumu olduğu üzere dönmek ve döndürmek manasına olup daha başka manaları da var ise de bize onlar lazım değil. Lazım olan dönmek döndürmek durumlarıdır. Şimdi en önce devir kelimesini ele alıp deriz ki: Bir şeyin dönmesi ya bir vasıta ve sebep ile olur veya tabii ve yaratılıştan olur. Mesela dünyanın devrinde güneş dönmez veya güneş döner de dünya dönmez. Her ne ise işte bunlardan birinin dönmesi tabiat ve yaratılıştan mevcut bir dönüştür ki biz buna asla karışamayız. Bir sebeple dönmenin tarifine gelince bu konuda verilecek misallere sınır yoktur.

1-Bir adamın bazen başı döner. Bu dönmeye sebep ve vasıta nedir. Elbette sofrasında bir şey dokunmuştur ki safra da gazab ve hiddete gelerek ceza olsun diye biçâre adamın başını döndürmüştür.

2-Bazen de adamın gözleri döner. Buna sebep ve vasıta ise ya fena halde sarraf dükkânlarına hırslanmıştır veya son derece erkekleşmiştir.

3-Bazen de bütün bütün adamın kendisi döner. Bu cihetle kendisinin tam dönmesi de türlü türlü olur. İki üçünü söyleyelim. Bakın, bir kişi sabahleyin evinden çıkıp da işine giderken ileride bir alacaklının geldiğini görür ve yoldan döner. Biri bir iş için bir yere söz vermiş olduğu halde kıvıramayacağını sonradan anlayıp tam döner. Biri de yaratılış ve şahsi cibilliyeti gereği ya tam veya çeyrek daire yol alarak mesleğinden döner. İşte efendim! İnsanın kendi kendisinin tam dönmesi türlü türlü olur. Cümlesini anlatıp baş ağrısı vermeyelim. Bir misal daha verelim de işimize bakalım!

4-Sahillerde fenerler döner. Bunların dönmesine sebep fenerlerin üzerine bindikleri miller olup maksat ise öteye beriye gelen gemi ve vapurlara yol göstermek, yolsuzlukta bulunmamalarını tenbih ve ihtardan ibarettir.

²⁵³ Latife, 20 Receb 1291 (2 Eylül 1874), nr. 7, s. 1.

Şimdi bu misaller ile vasıta ve sebep ile devir yani dönmenin ne olduğu anlaşıldı zannederim. Bu vasıta ve sebepler olmasa demek olur ki adamın ne başı döner ne gözleri döner ne kendisi döner ne de fenerler döner. Hatta ortada dâima dönmekte olan fırıldaklar işleriyle dönmez. Gelelim idâre yani döndürmenin ne olduğuna. Bu döndürmek keyfiyeti de muhtelif konulara işlere zemin ve zamana göre başka başka olur. Bir idarece yani döndürücü gelir çıkar ki insanın başını döndürür. Büyük büyük dolap döndürür. Fırıldak döndürür. Hâsılı döndürür döndürür. E döndürücü kimdir? Şüphe yok ki ya o zâlim alacaklılar veya bostanlarda fukara dolap beygirleriyle Eyüp'te oyuncakçılar! Öyle ise insanları dolapları alacaklılar ile biçâre beygirler döndürüyor. Hay hay! Alacaklı gelip de para istememiş olsa adamın başı niçin dönsün? Dolap beygiri olmasa bostan dolapları nasıl dönsün? Dünya da devir olur ise idâre de gerekir. Yani dönen bir şeyi döndürmek de iktiza ettiğinden her devir için bir idare elbette gereklidir! Faraza bir evin işi dönecek olsa -fakat tersine ve alet üstüne değil elbette o ev için idare de lazımdır. Bunun gibi bir gazetenin ortada dönmesi için yazarlarının gözleri dönmeli! Sahibinin tersi dönmeli! Fırıldakları güzel ve layıkıyla dönmeli! Meli meli de ondan sonra idareye bakmalı! İşleri yoluyla döndürmeli! İşte buna binaendir ki devir ile idare lâzım melzûm kabilindendir. Biz burasını iyice bildiğimizden yani bu inceliğe ilm-i şerîfimiz tamâmıyla yettiğinden kendimizin dolup dolaşmamızı idâremize ve idâremizi dönüp dolaşacağımıza göre uydurduk! Hemen Cenâb-ı Hak cümlemizi güzelce idâreden şaşırtmasın!”²⁵⁴

6.4. Harabâtîlik

“Biliyor musunuz, bu harabâtîlik ne büyük muvaffakiyet ne büyük hüner ve marifettir! Harabâtî olmak için ne kadar himmet ve gayret lâzımdır? Öyle falan harabâtîye bak deyip de geçivermemeli! Biçâre harabâtînin gerek mecburi ve gerek iradî harabâtî oluncaya kadar verdiği emek geçirdiği ömür düşünölmeli! Ammâ siz diyeceksiniz ki harabâtîlik denilen şey doğruca hâlin sefâletidir. Biz deriz ki aman zinhâr öyle mâna vermeyin! Hata edersiniz. Sefâlet nerde harabâtî nerde? İnsan topluluğundan bir kişi zuhur eder ki kendinin de bilemediği bir aleme girer. Başka bir halde bulunur. Tutar o âleme o hale ünlü harabâtî âlemi harabâtî hâli adını verir!!

İşte anlaşıldı ya! Harabâtî bir âlem olup o kişinin vücûd-ı şerîfiyle var olmuş imiş! Bu harabâtî âleminin tasvirine girişilirse demek lâzım gelir ki bu âlemde âşınaya ziynete

²⁵⁴ Latîfe, 23 Receb 1291 (5 Eylül 1874), nr.8, s. 1.

imârete tahâret ve nezâfete iyi kötü vukûata rahata daha bilmem nelere asla ve kat’a râğbet ve itibar edilmez. Öyle her şeye bakılmaz. Bütün haller gelişigüzel olur. Ümran olmuş harâbe olmuş taharet olmuş olmamış rahat bulunmuş bulunmamış asla nazar-ı itibara alınmaz. O âlemi ayakta tutma ve idâmeye muvaffak olan kişi kişiliği gereği her şeyi hoş görür. Bir açıdan incinmez. Rast geldiği harâbe ve virâne cennet gibi görür. Yan gelir safâsına bakar. Ne şikayet ve serzenişe kulak verir ne de bulunduğu âlemden başka âlemlerde olanların sözlerini dinler. Nihâyet nerede bir mezbele ve kül görürse keyiflenir safâlanır! Ve nerede bir ferah ve rahat vasıtası bulursa eziyet çeker ve firâr eder. Bunun sır ve hikmetini ise en iyi Allah sonra kendisi bilir diyerek beyân ederiz. Bu kısa târiften elbette anlaşılmıştır ki harabâtîlik süflîlik demek değildir. Başka bir âlem başka bir hikmettir. Ancak harabâtî olan kişiler bir mizaçta bir halde bir mâlumatta olmayarak gayretleri himmetleri muvaffakiyetleri nisbetinde çeşitli derece ve tabakalarda bulunup nihâyet her birinin harabâtî âleminde katettikleri mertebe hep başka başka olur. Kimisi son derecede vararak kendi özünden hattâ kendisi de nefret eder. Kimisi işin o kadar ilerisine varmayarak kendisini bir orta halde bulundurur. Lâubâli yani resmiyetsiz ve gösterişsiz olur. Bir dereceye kadar harabati olmayan halka da benzer. Ve kimisi feyzini arayarak gece gündüz kadeh duâsı ezberlemeğe meşgul olur. Şuna buna kulak asmaz. Cevap vermez. Adı geçen duâyı bilen bir başka arkadaşına tesâdüf ederse memnûn olarak karşı karşıya geçer ve kadeh duâsı ezberlemeğe girişirler. Hiçbir noksan ve kusur olmaksızın duâyı tam alırlar.

Hâsılı kelâm bu harabâtî tafyası başkadır. İçlerine girmeye muvaffak olmadıkça halleri tamâmıyla bilinmez. Tevekkeli büyüklerden bir zat şöyle dememiştir: Harabâtî görenlerin her biri bir halini söyler.”²⁵⁵

6.5. Zuhûrât

“Biz aklımız erdiği kadar acizâne söz söylemeye çalışarak kalem yormakta ve yürütmekte devam eylediğimiz sırada bu defaki sayımızda da hikmetli olmak üzere zuhûrâtın ne olduğundan bir nebzecik bahsedecek ve bazı misaller de vereceğiz. Cenâb-ı Hak şaşırmazın da târif ve beyânımız doğru olsun! Ey Latîfe’ye okumaya râğbet ve tenezzül buyuran basîretli zatlar! Bilmez iseniz bilin ve dikkat edin ki zuhûrât diye zâhir olan yani beklenmediği halde meydana geliveren meydana çıkan bir takım şeylere hallere

²⁵⁵ *Latîfe*, 4 Şâban 1291 (12 Eylül 1874), nr. 10, s. 1.

denilir. Meselâ insan aklında hiç yokken milyoner olur. Kendisine bir piyango veya kura isabet eder birçok servete sahip olur. İşte buna zuhûrât derler!

Ve kezâ kimseye bir şey yapmadığı halde sebepsiz iyi bir dayak yer! Buna da zuhûrât derler! Ve hâkezâ bir gazeteci iyi fena gazeteceğini yazıp çıkarıp az çok paracık kazanır iken felekten bir tekmeye uğrar. Gazetesi idâresi bozulur. Matbaası kapanır. Dizgicileri yazarları firar eder. Bu da zuhûrât diye isimlendirilir! Ve rahatlık içindeki bir zengin ve zevkine düşkün bir servet sâhibi veya servet sâhibi olmayıp da eline üç beş mangır geçirmekle zenginler arasına girmiş olan bir gâfil zevk ve neşe âleminde bulunacağım diye bir uzak yere gitmek ister de sabahlara kadar para harcar. Sonra uykusuz kalır! Yiyecek bulamaz! Tamâmiyle rahatsız olur! Hatta sabahleyin kendisinin parasız kaldığını da görür! İşte buna da zuhûrât denir! Demek oluyor ki efendim zuhûrât başka şeydir! Başka âlem başka bir haldir! Eğer bu hususta kabul ve iltifat görürse yakın zamanda meydana gelmiş olduğunu saygı değer okuyucularımızdan ve arkadaş ve dostlarımızdan kıymetli sıfatları olan bir zatın naklettiği ve doğruluğuna itimat ettiğimiz bir hâli beyân edelim ki bahsedilen türden bir zuhûrât olduğu gibi erbâbı için de ibret ve intibâha vesiledir.

Hâlin Beyânı: Asrın zariflerinden olup rind ve kalender âleminde haylice yol almış olan bir zarif herif yine kendi gibi birinin davet ve teklifi üzerine donanma temâşasıyla eğlenmek için kandırarak Boğaziçi'nde kalabalık bir yere götürürler. Bahsedilen zarîf herif hevâ ve hevesine mübtela olarak büyük bir arzuyla mezkûr yere gider. Gider ammâ âdetâ her mahalle ve memlekette bulunan lamba ve fenerlerin ışığından başka göze ve kalbe parlaklık ve ferah verecek bir şey göremez! E ne yapsın? Mesâfe uzak! Arkadaşlarına uyarak içine düştüğü ızdırıp ve rahatsızlığı hoş görerek vakit geçirmeye meşgul olur. Bilahare sabaha kadar aç bî-îlaç kalır! İşte buna da zuhûrât denir! Bundan dolayı zuhûrât acâyip bir iş olduğundan insanlar toplumlar gruplar cemaatler bir şeyden rahatsız olmayıp her durumda zuhûrâtâ tâbi olmalı! Erkeklikte zenginlikte sertlikte yumuşaklıkta tatlılıkta acılıkta rahatta rahatsızlıkta ve hâzekâ beşerî hususların hepsinde zuhûrâtı gözetmeli! Zuhûrâtın ne iyiliğinden memnun ve ne de kötülüğünden rahatsız ve mahzun olmamalı! Belki her hâli hoş görerek buna zuhûrât derler demeli! Tâ ki tam bir kalb rahatlığı hâsıl olsun! Yoksa insanlık halinin zuhûrâtına sınır olamaz. İnsan aç kalır dert görür uykusuz

bulunur serzenişe uğrar. Elhâsıl türlü şeylere müptela olur bunların hepsi zuhûrâtı teslim olmalı! Kalender huylu olmalı! Fakat bununla beraber gâfil de olmamalı!”²⁵⁶

6.6. Dilencilik ve Dilencilik Hocası

“Dilencilik, yani halktan para istemek şunu bunu dilemek, yanıp yakılmak, nihâyet dilenmek bir büyük sanat olup her olur olmaz adamın karı değildir. Bu dilenciler boy boy olup büyüğü olur küçüğü olur, sakallı sakalsızı, ellisi elsizi olur. Karısı olur çocuğu olur. Hâsılı bir gürûhtur ki kovsalar gitmezler, dövseler kaçmazlar. Bir kere yapıştılar mı artık dert üstüne murâd üstüne! İstedikleri şey -çoğu paradır- her ne ise verilip kurtulmaya bakmalı! Ammâ sakın zannolunmasın ki bu gürûh gerçekten muhtaç ve fakirdirler, aslâ! Hemen hemen ekserîsi gâyet zengin ve mar sâhibi heriflerdir. Lâkin ne yapsınlar ki başka bir işi bulamayıp dilencilik arsızlığı sanatığın seçmişlerdir. Sanat ayıp değil ya! Bakınız biz bir şey duyduk ve hattâ gazetelerde de okuduk! Misâl olarak söyleyelim:

Birinin sağ eli sakat ve diğeri bütün organları sağlıklı iki dilenciden eli sakat olanı öteki odasına davet edip eli sakat dilencinin sol elini bir eliyle tutup diğeri eliyle adamın üzerinde olan kuşağını açarak içinde bulunan yüz doksan lirayı almış olduğundan her ikisinin Dersaadet Cezâ Mahkemesi’nde yargılamasına bakılmaktadır. Buyurun bakalım! İşte misâl! Bu dilenciler ihtiyaçtan mı dileniyorlarmış? Bugün değme bir esnaf değil tüccarın bile kuşağında üzerinde yüz doksan lira bulunmaz veya az bulunur. Her ne ise bizim muradımız bundan bahsetmek değildir. Asıl amacımız bu dilencilerin hocası olduğunu bildirmektir. Ammâ hocaya filan hâcet olmadığı açıkladığımız misâl ile de ıspat edilmiştir. Dilencilerimizin hepsi sanatlarında işlerinde şeytanı aldatacak derecede mükemmel ve mahâretli ustalardır.

Paris’te yayınlanan resmî bir gazeteden okuduğumuza göre Londra’da bir defa da köşe başına ve duvarlara birer ilan yapıştırılmış ki özeti aşağıdadır: “Profesör Lazar Roni ilan eder ki bütün dilencilik usul ve pratiğini altı derste öğretmek ve bu yolda iktizâ eden şeyleri bildirmek ve vermek için bir okul açmıştır. Kendisine emanet edilen çocuklara ve müracaat eden heriflere aşağıdaki konuları öğretir ve verir. Şöyle ki:

1-Türlü türlü maskara kıyâfetlere girmeyi

2-Vücut sağlığına zarar vermeksizin her ne türlü istenir ise o şekilde sakat görünmeyi

²⁵⁶ Latife, 27 Şâban 1291 (9 Ekim 1874), nr. 14, s. 1.

3-Hayır ve merhamet sahiplerinin bulundukları mahalleleri öğretir.

Bunlardan başka her türlü koltuk değnekleri ve yüz ve sâir bir yerini şişmiş ve yaralı göstermek için yapma yakı ve bal mumlu sargı bezi ve körlere mahsus öğretici kılavuz köpekleri ve gizli bir makine ile yapılmış sahte ikiz çocukları kiraya verir. Bunlar istenildiği takdirde eyaletlere de gönderilir. Ve hoca efendi hazretleri işini gizlice ve acele görür. Adres: Londra’da numara 21 Prens.!!

Nasıl, hocalığa ne buyurursunuz, beğendiniz mi? Hey gidi hoca hey! Efendim hocalık başka şey! Herif ince araştırmacı! Herşeyin gelişmesine fevkalade dikkat olunur da hiç dilencilik gibi bir nâzik ve nefis bir sanat itibardan düşürülür mü? Bunun için hocalar ortaya çıkar, okullar açar, kitaplar yazar ve bir gün gelir ki “Dilencilik Sanatı” adıyla büyük büyük dergilerde telif edilir! Efendim hocalık başka şey!! Yâhu şaka değil ama bizde dilencilik gelişti diyorduk. Halbuki dilencilik için ne okulumuz var, ne de hocası! Bu konuda teessüf mü edelim, teşekkür mü edelim, burasını iş anlayanlara bırakıyoruz. Fakat bununla birlikte şu herifin dilencilik sanatını daha ileriye götüreceği beklenir. Ha gayret ha!!”²⁵⁷

²⁵⁷ *Latife*, 26 Receb 1291(9 Eylül 1874), nr. 9, s. 1.

SONUÇ

Basın oluşturduğu kamuoyu ve etkileriyle tarihte olduğu gibi günümüzde de halkı etkileyen en etkili güçlerden biridir. Bu güce sahip olmak isteyen hem iktidar hem de muhalefet basın yayın organlarına kontrolü altına almaya çalışmıştır. Bu yüzden ki basının etkisi tartışılmaz bir konumdur. Bu güce görsel unsur ve keskin bir yorum ile alaycı bir bakışta eklenince etki daha da artmıştır. Bunu sağlayanda mizah basını olmuştur. Mizah basınının insanları eğlendiren tarafının olması onun etki alanını daha da genişletmiştir. Bu sayede insanlar hem eğlenirken hem de ülke gündemi hakkında çoğu zaman keskin ifade ve yorumları okumuştur. Bu ilgi beraberinde mizah basınının tepki görmesinede neden olmuştur.

Latife Gazetesi 1874-1875 yılları arasında yayınlanmıştır. Bu nedenle de bu yıllar arasında yaşanan olaylar onun ilgi alanına girmiş ve çoğu kez eleştirisinden kurtulamamıştır. Özellikle dönemin basını, İstanbul Belediyesine ait işler ve sosyal sorunlar onun gündeminden hiç düşmemiştir. Buna karşılık döneminin siyasi yapısına yönelik eleştiride bulunduğu dair bir habere de rastlanmamıştır. Bu eleştiriler sayesinde İstanbul'daki sosyal hayat ve yaşayış hakkında kayda değer bilgilere ulaşmak mümkündür. İstanbul belediye haberlerinde sokakların temizliği, yollardaki çamur ve toz ile alt yapı yetersizliği ve artan nüfusa işaret edilmiştir. Sokaklardaki başıboş sokak hayvanları büyük sıkıntı yaratmıştır. Kalabalık tramvaylar ile yolların dar olmasıyla pek çok kaza yaşanmıştır. Bu durum Osmanlı halkının henüz tramvayları benimseyemediğinin bir kanıtı olarak gösterilmiştir. Vapurların yavaşlığı ve kalabalık olması da dönemin sıkıntıları arasında yer almıştır. Büyük zahmetlerle kurulan sokak lambaları yanmamış lambalar başka amaçlar için kullanılmıştır. Esnafların bozuk mal satması, kalabalık ve gürültü alışveriş yapılan yerlerdeki en büyük sıkıntı olmuştur. Yeni Cami ticari hayatı canlı olmakla birlikte esnaf ekonomik açıdan zorlanmıştır. Bütün bunlar Latife'nin gündem maddelerini oluşturmuştur.

Sosyal hayatta ise pahalılık ve geçim sıkıntısı sorunları yaşanmıştır. Tekel idaresi bozuk ve kalitesiz tütün üretmiştir. Terkos Gölü'nden elde edilen su ile İstanbul halkına yeterli ve temiz su sağlanamamıştır. Posta teşkilatındaki postaların sürekli gecikmiştir. Ayrıca tramvay, vapur, omnibüs arabaları gibi toplu taşıma konularındaki aksaklıkları Latife sert bir dille eleştirmiştir.

Gedikpaşa Tiyatrosu'nun sahibi ve yöneticisi Güllü Agop ile Osmanlı Tiyatrosu atılım yaparak tiyatroya olan rağbet artmıştır. Buna rağmen Gedikpaşa Tiyatrosu fiziki açıdan çok yetersiz kalmıştır. Ayrıca geleneksel orta oyunu yerine Batılı ve çeviri oyunlar sergilenmiş halk bu durumu yadırgamıştır. Ayrıca toplumun yaşamını giderek daha çok etkileyen Avrupalı tarz giyimin yanı sıra, Avrupa örnekli sosyal yaşam da konu yapılmıştır. Batı özentisi olan bu durum eleştirmiştir.

Latife'de dönemin diğer gazeteleri ile arasında yaşanan çekişme de sütunlarında oldukça fazla yer kaplamıştır. Bu çekişmeler kimi zaman abone bulup satış arttırma kimi zamanda taraf oldukları kesimlerin lehinde haber yapma şeklinde yaşanmıştır. Bu durumlar dönem gazetelerinin birbirlerini değersizleştirme politikası gütmelerine sebep olmuştur. Ancak bu durum dönem gazetelerinin bir öz eleştiri yapmalarına da vesile olmuştur. Özetle Latife Gazetesi kendi döneminin sosyal ve ekonomik olaylarına mizahi bir bakış açısıyla bakmış ve olayları eleştirel bir yaklaşımla ele almıştır. Böylelikle dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel olaylarına ışık tutmuştur.

KAYNAKÇA

I. SÜRELİ YAYINLAR

*Latife Gazetesi**

II. KİTAP VE MAKALELER

Akyüz, K. “*Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*”, İnkılap Yayınları, İstanbul 1995.

Altın, H. *II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Mizah Basını*, Grafiker Yayınları, Ankara 2014.

Apaydın, M. “*Tanzimat’tan Sonra Mizah ve Hiciv, Türk Edebiyatı Tarihi*”, C.3, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007.

Arık, M. B. *Değişen Toplum Değişen Karikatür: 1980’den Sonra Yaşanan Toplumsal Değişim ve Karikatürün Değişen İşlevi*, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, İstanbul 1998.

Ayhan, B. *Milli Mücadele’de Basın*, Tablet Kitabevi, Konya 2007.

Balcıoğlu, S. Ve Öngören, F. *50 Yılın Türk Karikatürü*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973.

Baykal, H. *Türk Basın Tarihi: 1831- 1923*, Afa Matbaacılık, İstanbul 1990.

Beydilli, K. “*Matbaa*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.28, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.

Çakır, H. *Osmanlı’da Gazete Reklamcılığı*, Elit Yayınları, Ankara 1997.

Çavdar, T. *İz Bırakan Gazete ve Gazeteciler*, İmge Kitabevi, Ankara 2007.

Çeviker, T. *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü I. Tanzimat Ve İstibdat Dönemi*, Adam Yayınları, İstanbul 1986.

Çeviker, T. *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, Adam Yayınları, İstanbul 1988.

Çeviker, T. “*Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Karikatürü*”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

* Gazete numaraları ve tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

- Develioğlu, F. *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1962.
- Ertuğ, H. R. *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, Yenilik Basımevi, İstanbul 1970.
- Gerçek, S. N. *Türk Matbaacılığı, Müteferrika Matbaası*, Maarif Vekâleti Yayınevi, İstanbul 1939.
- Hançerlioğlu, O. *Türk Dili Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992.
- İnuğur, M. N. *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 1958.
- İskit, S. *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, Ankara 1943.
- Kabacalı, A. *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür Yayınları, İstanbul 2000.
- Koloğlu, O. *Türkiye Karikatür Tarihi*, Bileşim Yayınevi, İstanbul 2005.
- Lewis, B. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Basımevi, Ankara 1993.
- Pala, İ. "Mizah", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.30, İstanbul 2005.
- Öngören, F. *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1998.
- Özer, A. *Karikatür: İletişimin Çizgi Dili*, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, Eskişehir 1994.
- Tanış, C. *Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi Emniyet Gazetesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2011.
- Topuz, H. *Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1997.
- Topuz, H. *İletişimde Karikatür ve Toplum*, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 1986.
- Topuz, H. *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.
- Topuz, H. *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.
- Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, İstanbul 1983.

Yazıcı, N. *Tanzimat Dönemi Basını Konusunda Bir Değerlendirme*, Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Ankara 1994.

EKLER

EK 1. Başlık Klişeleri

Latife, Numara 1, Hicri (28 Cemâziyel-âhir 1291) Miladi (12 Ağustos 1874)

Latife, Numara 1, Hicri (26 Safer 1292) Miladi (3 Nisan 1875)

EK 2. Karikatürler

Latife, Numara 8, Hicri (14 Rebîul-evvel 1292) Miladi (20 Nisan 1875)

“Bekçi:

-Seni gidi çapkın! Mahalle arasında böyle avcılığa çıkarsın ha!

Kız pencereden:

-Vur bekçi baba bir de benim için vur! Artık bunların elinden illallâh!”

Latife, Numara 1, Hicri (26 Safer 1292) Miladi (3 Nisan 1875)

“-Hâ tamam işte şimdi uyduruk kasa benden anahtar senden bir sarrâf bulsak da içini lira ile doldursak!”

EK 3. Latife Gazetesi Yayın Cetveli

Latife Gazetesi'nin incelenen sayıların yayın cetveli şu şekildedir;

Latife, Numara 1, Miladi (12 Ağustos 1874) Hicri (28 Cemâziyel-âhir 1291)

Latife, Numara 2, Miladi (15 Ağustos 1874) Hicri (2 Receb 1291)

Latife, Numara 3, Miladi (19 Ağustos 1874) Hicri (6 Receb 1291)

Latife, Numara 4, Miladi (22 Ağustos 1874) Hicri (9 Receb 1291)

Latife, Numara 5, Miladi (26 Ağustos 1874) Hicri (13 Receb 1291)

Latife, Numara 6, Miladi (29 Ağustos 1874) Hicri (16 Receb 1291)

Latife, Numara 7, Miladi (2 Eylül 1874) Hicri (20 Receb 1291)

Latife, Numara 8, Miladi (5 Eylül 1874) Hicri (23 Receb 1291)

Latife, Numara 9, Miladi (9 Eylül 1874) Hicri (26 Receb 1291)

Latife, Numara 10, Miladi (12 Eylül 1874) Hicri (4 Şâban 1291)

Latife, Numara 11, Miladi (16 Eylül 1874) Hicri (9 Şâban 1291)

Latife, Numara 12, Miladi (2 Ekim 1874) Hicri (20 Şâban 1291)

Latife, Numara 13, Miladi (6 Ekim 1874) Hicri (24 Şâban 1291)

Latife, Numara 14, Miladi (9 Ekim 1874) Hicri (27 Şâban 1291)

Latife, Numara 15, Miladi (13 Ekim 1874) Hicri (2 Ramazan 1291)

Latife, Numara 16, Miladi (16 Ekim 1874) Hicri (5 Ramazan 1291)

Latife, Numara 17, Miladi (20 Ekim 1874) Hicri (9 Ramazan 1291)

Latife, Numara 18, Miladi (24 Ekim 1874) Hicri (13 Ramazan 1291)

Latife, Numara 19, Miladi (27 Ekim 1874) Hicri (16 Ramazan 1291)

Latife, Numara 20, Miladi (30 Ekim 1874) Hicri (19 Ramazan 1291)

Latife gazetesi bir dönem yayın hayatına ara verdikten sonra 1875 yılında yeniden faaliyet göstermeye başlamıştır bu dönemde incelenen sayılar şu şekildedir;

- Latife, Numara 1, Miladi (3 Nisan 1875) Hicri (26 Safer 1292)
- Latife, Numara 2, Miladi (6 Nisan 1875) Hicri (29 Safer 1292)
- Latife, Numara 3, Miladi (8 Nisan 1875) Hicri (2 Rebîül-evvel 1292)
- Latife, Numara 4, Miladi (10 Nisan 1875) Hicri (4 Rebîül-evvel 1292)
- Latife, Numara 5, Miladi (13 Nisan 1875) Hicri (7 Rebîül-evvel 1292)
- Latife, Numara 6, Miladi (15 Nisan 1875) Hicri (9 Rebîül-evvel 1292)
- Latife, Numara 7, Miladi (17 Nisan 1875) Hicri (11 Rebîül-evvel 1292)
- Latife, Numara 8, Miladi (20 Nisan 1875) Hicri (14 Rebîül-evvel 1292)
- Latife, Numara 9, Miladi (23 Nisan 1875) Hicri (17 Rebîül-evvel 1292)
- Latife, Numara 10, Miladi (25 Nisan 1875) Hicri (19 Rebîül-evvel 1292)
- Latife, Numara 11, Miladi (28 Nisan 1875) Hicri (22 Rebîül-evvel 1292)
- Latife, Numara 12, Miladi (30 Nisan 1875) Hicri (24 Rebîül-evvel 1292)
- Latife, Numara 13, Miladi (2 Mayıs 1875) Hicri (26 Rebîül-evvel 1292)
- Latife, Numara 14, Miladi (5 Mayıs 1875) Hicri (29 Rebîül-evvel 1292)
- Latife, Numara 15, Miladi (7 Mayıs 1875) Hicri (1 Rebîül-âhir 1292)
- Latife, Numara 16, Miladi (9 Mayıs 1875) Hicri (3 Rebîül-âhir 1292)
- Latife, Numara 17, Miladi (11 Mayıs 1875) Hicri (5 Rebîül-âhir 1292)
- Latife, Numara 18, Miladi (13 Mayıs 1875) Hicri (7 Rebîül-âhir 1292)
- Latife, Numara 19, Miladi (15 Mayıs 1875) Hicri (9 Rebîül-âhir 1292)
- Latife, Numara 20, Miladi (18 Mayıs 1875) Hicri (12 Rebîül-âhir 1292)

اللطيفة

مطبعة ومحل ادارته
اصح النسخه جاعلى خانه ۱۱ نومرولى
داره مخصوصه در
ابونه بديل
در سعادت ايچون برستالكي اوج بياض
مجبور به در
طوبه لايچون بوسته اجرتي بشقه در
بر نسخه سي ۴۰ باره در
(بازار ايرتسي)

اعلالت
بهر سطردين بر دفعه ايچون اوج غروشي
النور
بر قاج دفعه لاي اولور ايسه ايرچسه
بازارلق اولور
بوسته اجرتي و يزلماش اولان مکتوبلر
ودايديلور
نومر و ۱
(برنجي سته)

۱۲ اغسطس ۱۲۹۰ * بازار ايرتسي و بيشندي كونلري نشر اولور اكلجه غز تفسيد ۱۲ اغسطس ۱۸۷۴

(مقدمه)

ملكتميزده طبع ونشر اولان غز تهرلك همسان
كافه سي يازه جقي بر حوادث بولميدقلى كهي
كندويه كوره از جوق بلا تيقاق ايتكده
اولدقلى دركارا يسهده بو نلر اويدروب نشر
ايتدقلى اراجقه اصلالاندر ديجوب ياكاش
معناو برمكه ديلر . مثلا مجرزلدن بري
قوغلانغدن ناشى كوشه بقالندن و بره سي ده برقيه
روغن زيت الورايسه كرك ايتديكي الاش
وبريشك و بره سي به اولمستدن ورك بقالك
اكلك و بره سي بندن اوقه باشنده ابكي اوج غزوش
هر حالده الدانه جقدن (او كاشه مي وار ؟)
محرراندى حدندن ايرتسي كوني صولغنى
مطبعه ده الهرق غز تهر سنده شويله بر حوادث
نشر ايدر .
« بيلديركنه نظرا (نهدن ؟) كريدچن بره
سند وكلا ادرميد وساير محالدره بوسته محصولره
خسار دوشديكندن روغن زيتك قيه سي اون ابكي
غروشه جقمشدر »
حتي جر يده نك بري كچنده يازمشديركه : « بوسته
مجمعه امر يقاده قوق العاده طولو ياغوب چاپلر
چوشديغندن تكميل عوق تولاري بوزلشدر
بو بوزدن لوندردده وساير برلرله برخيلي قاش
قار يقه نك تعطيل ايدجكلى ماملو اوانور »
بزجه بو حوادثي و برن غز نه جينك هر حالده
بالطوسي اكيميش اوللادر كه جيب ايچنده كي
بوقلري صانه بيلو ريم افكار يله اشبو حوادثي
نشر ايتشدر .
زيرا امر يقاده بو يقين كونلرله نه طولو ياغديني
ونه ده چاپلرله جوشديني واردر . بلكه هوانك
حرار نسلدن ناشى چاپلرله صوري جزو يجه ده

چكلمشدر هله اجني غز تهر نك نشر ايتدقلى
ترزي ايتكده او بزارا چيقلره نه سيورسكن ؟
بزكئلرله اوز ياك معبرعدا ونش غز تهر نك
برند آييده كي مانده بر حوادث اوقودق
شويله كه : بروكسله بر جسم كبريت
قار يقه سلك اظهار افلاس ايتديكندن بخله
شويله علاوه مقال ايتشدر .
« ايشته بو افلاستدخي شرق مسئله سلك
نمره سندن ايلروكلش بر كيشيدر (آقرين قوجه
ديلومات) زيرا شرق مسئله سلك تسويه سي
خصوصنه دولت عليه ايچون مدنيت ايشته سلك
زوي دركار اولديغي حالده (كويا كندوزنه
يانوب طونمشدر كي) بويله بر جسم كبريت
قار يقه سلك افلاس ايتشده سلكه تركيا وار قوتيله
چاشملي ايدى » ديشيدي .
آموس و ا شرق مسئله سي ديتيك نرد . ؟
كبريت قار يقه سي نرد ؟ سن نرد ؟ بزجه
محرر جنابلري بويله وقتسن شرق مسئله سي
رؤيا ده طاله جغه كبريتجي بويديلرله اوزلشدي
هيچ برده جكمز اولزدى !
دهانغنى شوراييكه : بوقيلدن الهرق وقيله
درسه مانده دخي شرق مسئله سي بدلاسي برغز نه
وارايدى . هله نه ايسه طالعرك ياور كيديشديني
نرد ؟ بو غز نه نك كندويه ملتجه اولان مباحثه
ردن بروقت بولديغي بوقيد، زده راز راحت
ايد بلكه بز .
والحاصل هر قتي غز تهرني ايمره الورايسه ك
دروند جزوي وكلي بلان بولنور قه هيج بر نك
بز (لطيفه) سويلدك ديملري شمدى قدر ايشدر
لماش اولدغندن بوقدعه عاجزلى اشبو خدمتي
درعسده ايله ركدا اثر ادب داخلدن لطائف
واضحو كدن بحث ايتك و سهد بلك هغه ده ابكي

دفعه چيسارلق اوزره مستعيا به لطيفه نك
نشرينه مياشرت ايلدك . بويله بوقوي
نمروري اولان سهو و خطا مزي (مرام بر
لطيفه در) تعبير يله تمير ايد بيله جكمز دن
هر حالده دوام انتشار يني الطاف خدادن بگلرز .
بز المزدن كلديكي مرتبه عومك نظر تحسين
ورغيني قرائتغه چا ايشه جغز . يعني نه حال كي
قالوزدن الكدن نه تياروكي نوران دنلكن
بحث ايد جكمز . انجق بك جوق لطيفه
سويله جكمز صافين كوجنيكر ها .
مرام بر لطيفه در

(توزيع ماموريت)

امير او كي بازار جي باشليغي موال خوان يعني بك
قوجه مان اغني به اعلاتنامه قطر ان صاحب
شرق اولاحيان بوردياتو چلي به
غز نه جي اصنافي لونيده سي اعضائي جريده ملت
اغار صيرت عهدته
اختيار مجلسي كهبالغه اعلاتنامه اجزاخانه
اغني به روزنامه تعين بويولشدر

(حوادث داخليه)

ايشديكمن كوره بوندن صكره كيلر قطران ايله
قلفسات او لنيوب دليك محالرينه بر شرق ويا
بصيرت نسخده لري ياشدير بيله جقمش .

(توزيع ماموريت)

خيال غز تهرسي چهار شته كونكه نسخده سنده
بوندن بويله غز نه جيلني ترك ايدرك آواو ياته -
جغني اعلان ايتسي صولوقله قايتولر يته خلي
تلاش و برشدر چونكه خيال طر فدن مصدق

Latife, Numara 1, Hicri (26 Safer 1292) Miladi (3 Nisan 1875)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı: Ersin Gözde ACER

Doğum Yeri ve Yılı: Kırşehir / 1981

Yabancı Dili: İngilizce

E-posta: ersingozdeacer@hotmail.com

Eğitim Durumu

Ön Lisans: Kapadokya Meslek Yüksekokulu, Optisyenlik Bölümü

Lisans: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği (5 Yıllık)

Yüksek Lisans: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı